

Uw vermogen om te leven

Morgen is
vandaag

2007 ABP

Jaarverslag

Morgen is vandaag

Duurzaamheid is inherent aan de taak van pensioenfonds ABP. De beslissingen van vandaag zijn immers bepalend voor de pensioensituatie van onze deelnemers op de lange termijn.

Die beslissingen zijn gericht op financiële zekerheid, maar ook op de manier waarop ABP een aantrekkelijk en betaalbaar pensioen realiseert.

We willen immers dat onze deelnemers hiervan gaan genieten in een leefbare wereld, met voldoende aandacht voor maatschappelijke vraagstukken, milieu en goed ondernemingsbestuur.

Inhoudsopgave

Algemeen

Missie	4
Doelstelling	4
Organisatie	4

Bestuursverslag

Voorwoord	8
De kern	12
Bestuurlijke beschouwingen	16
Financieel beleid	22
Risicomanagement	30
Pensioenbeheer	43
Beheer van het belegd vermogen	51
Human capital	61
Verslag van de gemeenschappelijke ondernemingsraad	65
Deelnemers- en werkgeversraad	65

Jaarrekening

Geconsolideerde jaarrekening	72
Toelichting algemeen	75
Grondslagen voor financiële verslaggeving	80
Toelichting op de geconsolideerde financiële overzichten	88
Overige toelichtingen	114
Enkelvoudige jaarrekening	119

Overige gegevens

Gebeurtenissen na balansdatum	122
Statutaire winstverdeling	122
Financiering en uitvoering	122
Actuariële verklaring	124
Accountantsverklaring	125
Personalia	127
Afkortingen en begrippen	130
Statistische bijlage deelnemerspopulatie	133

ABP's investering in het Macquarie European Infrastructure fund	10
ABP's investering in het Global Solidarity Forest Fund	20
ABP's mandaat voor Schone Technologie	28
ABP's beleggingen in microkredieten	38
Ondersteuning van ECCE door ABP	46
ABP's deelname aan het Carbon Disclosure Project	56
ABP's investering in het Ampère Equity Fund	66
Deelnemerscommunicatie ABP	70

Algemeen

Algemeen

Missie

ABP beoogt het realiseren van een op collectieve en solidaire basis gebaseerd duurzaam pensioen dat aantrekkelijk is voor alle deelnemers.

Doelstelling

Realiseren van een duurzaam pensioenstelsel

- door het pensioen betaalbaar te houden en door solide financieel beheer;
- dat aantrekkelijk is voor jong en oud.

Behoud van een breed risicodraagvlak door

- een excellente uitvoering van de pensioenregelingen voor alle sectoren en deelnemers;
- mogelijkheden te bieden tot flexibilisering en individuele keuzes binnen collectieve kaders.

Meer doen dan pensioen alleen door

- de traditionele pensioenproducten uit te breiden met producten en diensten die actief ouder worden (active aging) bevorderen en bijdragen aan de verhoging van de arbeidsparticipatie.

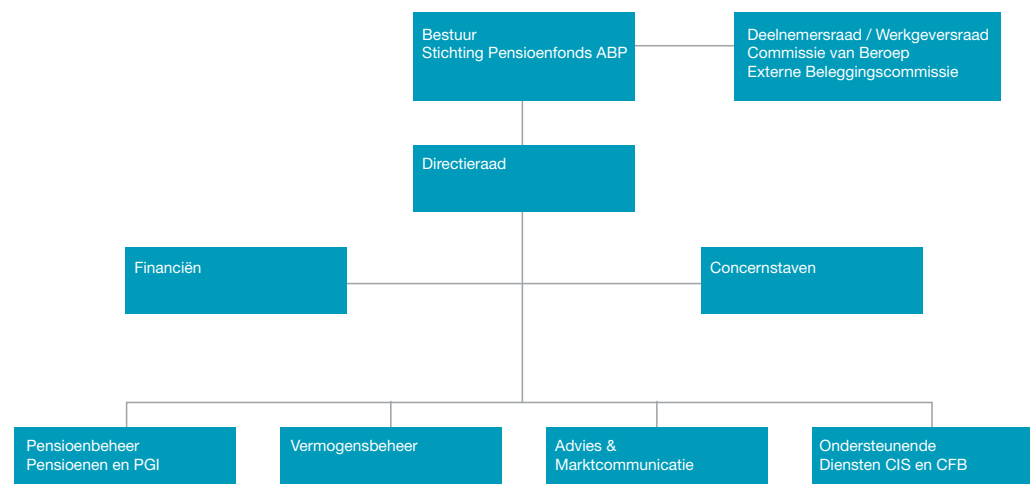
Toegroeien naar een deelnemersgericht pensioenfonds door

- het geven van relevante informatie die de deelnemers helpt om voor hun pensioen de beste keuzes te maken;
- de communicatie minder te richten op alleen ouderen, maar ook de jongeren te doordringen van het belang van een goed pensioen;
- de deelnemers optimaal te informeren over en te betrekken bij de verdere ontwikkeling van hun pensioenfonds;
- werkgevers te ondersteunen bij de zorgplicht voor hun werknemers door hen een aantal zaken uit handen te nemen of hen daarbij te helpen.

Organisatie

In het organogram is de organisatiestructuur van ABP in 2007 schematisch weergegeven. De personele samenstelling van bestuur, directieraad, deelnemers- en werkgeversraad treft u aan in het hoofdstuk 'Overige gegevens'.

Organogram Stichting Pensioenfonds ABP

De inhoud van het pensioenreglement wordt bepaald in de pensioenkamer, waarin sociale partners worden vertegenwoordigd door hun overkoepelende organisaties.

Het bestuur is eindverantwoordelijk voor de strategische keuzes en de beheersing van de risico's, inclusief het interne toezicht hierop. Deze strategische keuzes omvatten onder andere het pensioenbeleid (aanspraken en financiering), afstemming vermogen en verplichtingen, beleggingsbeleid, kosten van het concern en het communicatiebeleid.

De deelnemers- en werkgeversraad hebben tot taak het bestuur gevraagd of ongevraagd te adviseren. Het bestuur wint in ieder geval advies in over vaststelling of wijziging van: statuten en reglementen, premies, franchises, indexatie, het jaarverslag, de begroting, de actuariële en bedrijfstechnische nota (ABTN), gehele of gedeeltelijke overdracht van de verplichtingen en ontbinding van het fonds.

De commissie van beroep neemt namens het bestuur beslissingen over bezwaren van belanghebbenden tegen besluiten die zijn genomen krachtens de statuten en reglementen van het fonds. De commissie bestaat uit een aantal leden van het bestuur en een aantal op grond van hun deskundigheid door het bestuur te benoemen onafhankelijke leden.

De externe beleggingscommissie, samengesteld uit door het bestuur benoemde deskundigen, adviseert over de kaderstelling van het vermogensbeheer, de toetsing van het te verwachten rendement ten behoeve van het premiebeleid, het (strategische) beleggingsbeleid, het beleggingsplan, de beleggingsorganisatie, het risicobeheer en belangrijke beleggingsprojecten die een door het bestuur bepaalde financiële omvang te boven gaan.

De directieraad ABP geeft binnen formeel vastgestelde kaders vorm aan de uitvoering van de strategie. De raad maakt hiertoe plannen en neemt conditionerende beslissingen. Verantwoording aan het bestuur wordt afgelegd door middel van kwartaalrapportages en voor- en najaarsnota. Via reguliere reviews wordt getoetst of de doelstellingen worden gerealiseerd. Voor de onafhankelijke externe toets van de financiële verantwoording in het jaarverslag wijst het bestuur een externe accountant en een externe actuaaris aan.

Voor de uitvoering van zijn taken laat de directieraad ABP zich ondersteunen door de concernstaven. De concernstaven zetten de kaders en richtlijnen uit en zien toe op de naleving daarvan. Op zowel concern- als op eenhedenniveau hanteert de organisatie een systeem van interne beheersing. Startpunt voor de inrichting van de organisatie vormt de afbakening van taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden tussen concern en eenheidniveau. De eenheden zijn integraal verantwoordelijk voor de organisatie en uitvoering van de primaire processen, de realisatie van de specifieke doelstellingen van de eenheden en de rapportage daarover.

Bestuursverslag

Voorwoord

Voor de financiële markten was vooral de tweede helft van 2007, die in het teken stond van de kredietcrisis, turbulent. ABP heeft zich niet aan deze crisis kunnen onttrekken, maar heeft de dekkingsgraad op een gezond niveau weten te houden dankzij het langetermijnbeleggingsbeleid en een consequent financieel beleid. Door de crisis is het beleggingsrendement over geheel 2007 slechts 3,8 procent. De dekkingsgraad is mede door de ontwikkeling van de marktrente gestegen van 133,5 procent ultimo 2006 tot 140 procent ultimo 2007. Het bestuur en de directieraad van ABP zijn dan ook verheugd dat de financiële positie in 2007 genoeg ruimte bood voor volledige indexatie en het alsnog verlenen van alle in de afgelopen jaren gemiste indexatie. 'Collectiviteit wint van individuele oplossing', schreef het Financieele Dagblad onder andere naar aanleiding van deze beslissing. Voor ABP is dit wederom een bevestiging van zijn sinds jaar en dag diepgewortelde geloof in de voordelen van een collectief pensioenstelsel. De voordelen op het gebied van risicodeling en rendementen zijn bevestigd in een eerder door de Nederlandse Bank (DNB) uitgevoerd onderzoek. Tevens is aangetoond dat collectieve regelingen goedkoper kunnen worden uitgevoerd dan individuele regelingen en dat zij transparantere communicatiemogelijkheden bieden. De eerste European Pension Summit van ABP op 26 en 27 september 2007 in Heerlen was er op gericht om deze voordelen ook op Europees niveau over het voetlicht te brengen.

Het jaarverslag over 2007 staat in het teken van duurzaamheid, een thema dat het jaar in het algemeen heeft beheerst en voor ABP in het bijzonder. Zo heeft berichtgeving dat pensioenfondsen, waaronder ABP, beleggingen hadden in ondernemingen die onder andere landmijnen en clusterbommen produceren in maart geleid tot maatschappelijke beroering. ABP heeft besloten dergelijke ondernemingen uit te sluiten van zijn beleggingen en heeft alle betrokken aandelen binnen een maand na deze beslissing verkocht. Bij de herformulering van het uitsluitingsbeleid heeft ABP duidelijker aangegeven niet te beleggen in ondernemingen die zich richten op de productie van goederen die verboden zijn op grond van door de Nederlandse regering onderschreven (inter)nationale wet- en regelgeving.

Alleen het noemen van deze stap zou geen recht doen aan de invulling van het thema duurzaamheid door ABP. Het strategisch beleggingsplan 2007-2009 vermeldt het immers al: 'Milieu, maatschappij en corporate governance zijn belangrijke issues. Door niet-financiële factoren mee te nemen in het beleggingsproces kan het risico-rendementsprofiel worden verbeterd'. In de geest van deze overtuiging heeft ABP in 2007 de integratie van duurzame criteria in zijn beleggingsportefeuille verder doorgevoerd. Bovendien is een groot aantal beleggingen gedaan met een duurzaam karakter, waaronder beleggingen in microkredieten, schone technologie en duurzame bosbouw. ABP zal in toenemende mate gebruik maken van zijn belangen en de zeggenschap die daarmee gepaard gaat ten einde ook in de toekomst de van nature duurzame taak te kunnen blijven vervullen, - waarmee het fonds al meer dan 85 jaar is belast -, het aanbieden van een betaalbaar en aantrekkelijk pensioen aan zijn deelnemers in de sectoren overheid en onderwijs.

In dit jaarverslag leggen bestuur en directieraad voor het laatst gezamenlijk verantwoording af over het in 2007 gevoerde beleid van Stichting Pensioenfonds ABP.

Per 1 maart 2008 is ABP een 'ontzaft' pensioenfonds, dat wil zeggen: er is een scheiding aangebracht tussen het fonds en de uitvoeringsorganisatie. Door deze scheiding is ABP géén zelfadministrerend fonds (ZAF) meer. Het fonds is de naam ABP blijven dragen, de uitvoeringsorganisatie heeft echter een nieuwe naam, APG Algemene Pensioen Groep NV (APG). Stichting Pensioenfonds ABP (ABP) is - via APG Groep NV - 100 procent aandeelhouder van APG Algemene Pensioen Groep NV. Bij de splitsing per 1 maart is overeengekomen dat APG Algemene Pensioen Groep NV met terugwerkende kracht tot 1 januari 2008 de economische risico's van de uitvoeringsorganisatie draagt.

Het geloof in het bieden van een solidair en solide pensioen aan deelnemers is een van de belangrijkste redenen waarom Stichting Pensioenfonds ABP, Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Bouwnijverheid en Stichting Pensioenfonds voor de Woningcorporaties in 2007 een onderzoek naar de mogelijkheid van een fusie van hun uitvoeringsorganisaties hebben aangekondigd. De splitsing tussen het pensioenfonds en de uitvoeringsorganisatie van ABP biedt daartoe de mogelijkheid. De beoogde fusie betreft de per 1 maart 2008 opgerichte APG Groep NV met Cordares Holding NV.

Elco Brinkman, voorzitter bestuur ABP

Macquarie European Infrastructure Fund

ABP belegt in diverse soorten duurzame energie, onder meer via het Macquarie European Infrastructure Fund (MEIF). Dat fonds belegt in stortgas (biogas, 65 megawatt duurzame stroom), biomassa (112 megawatt) en windenergie (79 megawatt). Per saldo leveren deze beleggingen dus 256 megawatt duurzame energie op. Biomassa is de energie die vrijkomt bij het verbranden van stro, houtsnippers, veren of dierlijk restmateriaal. De biomassa- en stortgasinstallaties waarin het MEIF investeert zijn alle gelegen in het Verenigd Koninkrijk. De windparken bevinden zich grotendeels in Frankrijk. Dat is niet toevallig volgens de fondsbeheerder van het MEIF, Martin Stanley: 'De Franse overheid heeft de ontwikkeling van windenergie actief gestimuleerd. Dat levert interessante beleggingsmogelijkheden op.'

Hoe aantrekkelijk is het rendement op beleggingen in windenergie en biomassa? Stanley: 'Dat hangt natuurlijk af van de elektriciteitsprijs en de lokale wet- en regelgeving. Als belegger moet je je afvragen hoe lang een bepaalde subsidie van kracht blijft. Dat is bepalend voor de stabiliteit van de toekomstige kasstromen. En natuurlijk worden windenergie en biomassa een interessantere belegging naarmate de elektriciteitsprijs hoger ligt. Tot op heden hebben deze beleggingen zeer goede rendementen opgeleverd. Onze verwachtingen zijn natuurlijk niet voor iedere categorie hetzelfde. Windenergiebeleggingen zijn redelijk rechthoekig, maar biomassa ligt een stuk gecompliceerder. En daarom verwachten we een hoger rendement op beleggen in biomassa. Een belangrijk voordeel van zowel windenergie als biomassa zijn de stabiele kasstromen die beide opleveren.'

Het potentiële rendement is niet het enige waar een belegger in windenergie of biomassa op moet letten. Stanley: 'Bij biomassa-energiecentrales is het zaak te weten te komen wat de installatie kan verbranden. Niet alle centrales kunnen alle materialen verbranden. In dat opzicht is het ook essentieel dat je de juiste technologische kennis in huis hebt. Je moet namelijk kunnen inschatten of de brandstof op de lange termijn en tegen de juiste prijs te verkrijgen is.'

De milieuwetgeving speelt volgens Stanley ook een belangrijke rol bij het beleggen in windenergie en biomassa: 'Er gelden strenge regels voor biomassa. Regels die zelfs nog strenger zijn dan voor kolenge-stookte energiecentrales en die zijn vastgelegd in de afvalverbr-andingsrichtlijn van de EU. Biomassa-installaties kennen derhalve een zeer lage uitstoot. Bij windenergie zijn weer andere factoren belangrijk.

Niet alleen natuurlijk de hoeveelheid wind, maar ook vergunningen en hoe dicht een windpark zich bij bewoonde gebieden bevindt. Trekrich-tingen van vogels en militaire activiteiten zijn verdere afwegingen.'

Stanley is optimistisch maar realistisch over de toekomst van duur-zame energie. 'Overheden in de hele wereld stimuleren de opwekking van duurzame energie. Dat deze vorm van energieopwekking de traditionele fossiele brandstof vervangt, maken wij niet meer mee. Wel kan duurzame energie de vraag naar fossiele brandstoffen helpen reduceren. Binnen de Europese Unie wordt nu al gesproken van 20 procent duurzame energie als streefdoel. Twintig jaar geleden gebruikte nog bijna niemand duurzame energie!'

Martin Stanley, fondsbeheerder van het Macquarie European Infrastructure Fund

'Twintig jaar geleden gebruikte nog bijna niemand duurzame energie'

Martin Stanley

De kern

Algemeen beeld

Goede resultaten

De dekkingsgraad is in 2007 met 6,5 procentpunt gestegen tot 140 procent. De beleggingsresultaten zijn ten opzichte van voorgaande jaren bescheiden van niveau. Over 2007 is een rendement behaald van 3,8 procent. Het vermogen is gestegen naar € 217 miljard. Ondanks de toekenning van reguliere indexatie en na-indexatie zijn de verplichtingen afgenomen als gevolg van de gestegen kapitaalmarktrente (van 4,25 procent naar 4,85 procent). Door het toegenomen vermogen en de afgenomen verplichtingen is de dekkingsgraad gestegen naar 140 procent. De servicescore, die zich al op een hoog internationaal niveau bevond, is verbeterd. De kostprijs van het pensioenbeheer per deelnemer is toegenomen tot € 74. Deze stijging is mede het gevolg van het bestuursbesluit om de communicatie met werkgevers en deelnemers verder te intensiveren. Deze intensivering bestaat onder andere uit een groter aanbod van individuele beslissingsondersteuning.

Volledige indexatie én na-indexatie

De financiële positie van het fonds op de peildatum 1 november 2007 was zodanig dat de pensioenuitkeringen en -opbouw weer de contractloonontwikkeling over 2007 van 2,05 procent bij overheid en onderwijs konden volgen. Er heeft zelfs na-indexatie kunnen plaatsvinden, zodat de uitkeringen en aanspraken primo 2008 weer geheel in de pas lopen met de loonontwikkelingen over de afgelopen 5 jaar. Met de na-indexatie van (maximaal) 1,96 procent is de in eerdere jaren opgelopen achterstand weer geheel goedge maakt. Met het oog op de voorwaardelijkheid van de indexatie wordt geen compensatie verleend voor gemiste uitkeringen door indexatiekortingen.

Eenmalige bonus voor gepensioneerden

Gelet op de goede financiële positie van het fonds heeft het bestuur eind 2007 besloten een eenmalige speciale bonus van € 300 per persoon toe te kennen aan gepensioneerden van wie de (uitzicht op een aansluitende) uitkering (deels) ten laste komt van ABP en deze eenmalige bonus uit te betalen in maart 2008.

Pensioenpremie

Premies 2008 nagenoeg gelijk aan 2007

De totale pensioenpremie voor 2008 is nagenoeg gelijk aan die van 2007. Tegenover een stijging van de premie voor ouderdoms- en nabestaandenpensioen met 0,4 procentpunt staat een daling van de gemiddelde premie voor arbeidsongeschiktheidspensioen met 0,3 procentpunt.

Beleggingsresultaten

Consequent beleggingsbeleid werpt vruchten af

De strategische doelstelling van het beleggingsbeleid op lange termijn is onveranderd, namelijk een gemiddeld nominaal rendement van 7 procent over een periode van minimaal 10 jaar. Het berekenen van het meerjaarsgemiddelde rendement is van start gegaan in 1993. Over de periode 1993-2007 bedraagt het gemiddelde rendement 7,9 procent. Het reële, voor looninflatie gecorrigeerde rendement bedraagt over deze periode 5,8 procent. Ter vergelijking: bij de premiestelling wordt uitgegaan van een prudente inschatting van het verwachte reële rendement voor de lange termijn van 3,0 procent. Een overschrijding van deze 3,0 procent vergroot de kans op volledige indexatie. Tabel 1.1 toont de in 2007 behaalde nominale rendementen.

Tabel 1.1. Rendementen beleggingsportefeuille (in procenten) ¹

	gewicht 2007 in portefeuille	rendement 2007	rendement 2006
Vastrentende waarden	40,4	1,9	0,9
Zakelijke waarden	55,2	5,2	17,0
<i>Aandelen</i>	<i>38,4</i>	<i>5,3</i>	<i>13,5</i>
<i>Onroerend goed en vastgoedfondsen</i>	<i>9,2</i>	<i>- 9,4</i>	<i>35,7</i>
<i>Private equity</i>	<i>3,4</i>	<i>29,4</i>	<i>29,8</i>
<i>Infrastructuur</i>	<i>1,0</i>	<i>21,0</i>	<i>41,3</i>
<i>Grondstoffen</i>	<i>3,2</i>	<i>31,0</i>	<i>- 18,5</i>
Overige beleggingen (vooral hedgefondsen)	4,4	13,2	9,5
Totaal	100	3,8	9,5

Ten opzichte van 2006 zijn de beleggingsresultaten in 2007 bescheiden: een rendement van 3,8 procent. Het jaar 2007 is een jaar met twee gezichten geweest, de eerste helft kende goede resultaten, maar de tweede helft is onder invloed van de kredietcrisis beduidend minder geweest. Het rendement op aandelen is gedaald naar 5,3 procent. Met uitzondering van onroerend goed hebben de overige categorieën bij de zakelijke waarden goed gereundeerd. De vastrentende waarden hebben een bescheiden, maar positief nominaal resultaat laten zien. De beleggingsresultaten in 2007 bevestigen de meerwaarde van het vasthouden aan een op de lange termijn georiënteerde beleggingsstrategie, zoals ABP die voert.

Financiële positie

Financiële positie verbeterd

De financiële positie is in 2007 verbeterd. Tabel 1.2 toont het verloop van de dekkingsgraad, herleid naar de ontwikkeling van vermogen en verplichtingen.

Tabel 1.2. Verloop dekkingsgraad pensioenfonds in 2007 (nominale marktrente)

Financiële positie ABP	2007	2006	mutatie in 2007
Pensioenvermogen in € mrd	216,5	208,9	7,6
Pensioenverplichtingen in € mrd	154,7	156,4	-1,7
Dekkingsgraad in %	140,0	133,5	6,5

Als gevolg van de positieve, maar bescheiden beleggingsresultaten is het pensioenvermogen in 2007 met € 8 miljard gegroeid tot € 217 miljard. De pensioenverplichtingen zijn in totaal met € 2 miljard gedaald, onder andere door de stijgende nominale marktrente. Ultimo 2007 bedraagt de voor de waardering van de verplichtingen relevante rente 4,85 procent (2006: 4,25 procent). Deze rentestijging is een belangrijke factor in de verbetering van de dekkingsgraad met 6,5 procentpunt, zoals uit het volgende overzicht blijkt.

De stijging van de dekkingsgraad met 6,5 procentpunt kan als volgt worden verklaard:

- stijging vermogen door beleggingsrendement:	+ 3,8 %
- daling omvang verplichtingen door stijging kapitaalmarktrente:	+ 8,3 %
- stijging omvang verplichtingen door rentetoevoeging en indexatie:	- 8,5 %
- noemer effect:*	+ 2,9 %

per saldo effect op de dekkingsgraad: + 6,5 %

* Bij een dekkingsgraad boven 100 procent veroorzaakt 1 procent vermogensgroei een stijging van de dekkingsgraad groter dan 1 procent. Voor de groei van de verplichtingen werkt dit juist andersom.

Volatiliteit dekkingsgraad

In het eerste kwartaal van 2008 is de financiële positie onder druk komen te staan door negatieve ontwikkelingen op de financiële markten. Volatiliteit van de financiële positie en van de dekkingsraad is op zichzelf een normaal verschijnsel. De sterke bewegingen op de financiële markten in de afgelopen maanden hebben er echter voor gezorgd dat deze volatiliteit momenteel sterker is dan gebruikelijk.

Bedrijfsvoering*Service toegenomen, competitieve uitvoeringskosten*

ABP meet zijn prestaties ook af aan de kwaliteit van de interne bedrijfsvoering. Het doel is een hoog serviceniveau tegen competitieve uitvoeringskosten. Hiertoe vergelijkt ABP zijn prestaties met die van een peer group van gerenommeerde pensioenfondsen, zoals bijgehouden door het instituut CEM (Cost Effectiveness Measurement). Aan deze benchmark nemen 63 pensioenfondsen deel. Tabel 1.3 geeft inzicht in de bereikte service van het ABP-pensioenbedrijf ten opzichte van het CEM-werldgemiddelde.

Tabel 1.3. Verloop servicescore ten opzichte van het CEM-werldgemiddelde (max. = 100)

	2007	2006	2005	2004	2003
ABP	91	88	86	80	82
CEM-werldgemiddelde	nb	72	74	72	71

In 2007 is de servicescore ondanks het hoge internationale niveau verbeterd.

In tabel 1.4 is het verloop van de kostprijs pensioenbeheer per deelnemer weergegeven, gerelateerd aan de CEM-werldmediaan.

Tabel 1.4. Verloop kostprijs pensioenbeheer per deelnemer en de CEM-werldmediaan (in €)

	2007	2006	2005	2004	2003
ABP	74	65	63	62	65
CEM-werldmediaan	nb	77	78	85	81

Geïnvesteerd in online service voor de deelnemers

De kosten van de uitvoering van de pensioenregeling (volgens de CEM-definitie) zijn in 2007 gestegen naar € 74 per deelnemer. Vooral de kosten van de voortgezette inspanningen op het gebied van informatie- en communicatietechnologie liggen hier - naast de factor loon en prijsstijging - aan ten grondslag. In het hoofdstuk pensioenbeheer wordt dit nader toegelicht.

Voor het komende jaar wordt eveneens een stijging van de kostprijs verwacht.

Extra rendement

Als vermogensbeheerder heeft ABP goed gescoord, zowel absoluut als naar genormaliseerde prestaties (z-score) gemeten. Het extra rendement ten opzichte van de normportefeuille bedraagt in 2007 ruim 1 procentpunt. Dit is ongeveer € 2,2 miljard meer dan de relevante financiële markten. De kosten hebben zich in lijn met de gewenste beleggingsmix en het risicoprofiel ontwikkeld. De totale kosten van het beheer van de beleggingsportefeuille volgens de CEM-definitie bedragen 22 basispunten (CEM-mediaan 2006: 26 basispunten). Vergelijking met de CEM mediaan (van een groep pensioenfondsen met een omvang groter dan € 40 miljard) is nu nog niet mogelijk omdat de CEM-mediaan voor 2007 pas in de tweede helft van 2008 beschikbaar komt.

Meerjarencijfers

Financiële gegevens (in € miljoen)	2007	2006	2005	2004	2003
vastrentende waarden	95.009	91.216	88.543	74.484	70.279
zakelijke waarden	112.665	107.745	97.680	86.216	74.412
overige beleggingen	8.310	8.715	3.992	4.167	6.732
overige activa en passiva	2.829	3.426	400	3.184	- 1.244
A. Beschikbare middelen	218.813	211.102	190.615	168.051	150.179
ouderdoms- en nabestaandenpensioenen	150.844	152.199	150.208	130.740	113.887
arbeidsongeschiktheidspensioenen ²	2.188	2.350	2.521	2.706	2.639
flexibel pensioen en uittreden	1.512	1.761	6.434	5.132	3.969
ABP ExtraPensioen	131	104	78	50	31
B. Voorziening pensioenverplichtingen ³	154.675	156.414	159.241	138.628	120.526
verzekeringsverplichtingen voor eigen rekening/risico	2.102	2.023	-	-	-
verzekeringsverplichtingen voor rekening/risico polishouders	198	191	-	-	-
C. Voorziening verzekeringsverplichtingen	2.300	2.214	-	-	-
D. Algemene reserve (A-B-C)	61.838	52.474	31.374	29.423	29.653
E. Dekkingsgraad pensioenfonds (A-C)/B	140	134	120	121	125
nominale marktrente (%)	4,85	4,25	3,70	4,20	4,90
F. Solvabiliteitsmarge Verzekeringsbedrijf (%)					
leven	179	183	-	-	-
schade	1.287	426	-	-	-
G. Aantallen (eindstanden)					
actieven	1.122.000	1.106.000	1.102.000	1.113.000	1.113.000
slapers	848.000	816.000	792.000	761.000	730.000
gepensioneerden	742.000	735.000	727.000	697.000	676.000
totaal	2.712.000	2.657.000	2.621.000	2.571.000	2.519.000
aangesloten (sub)werkgevers	3.999	4.091	4.187	4.317	4.463
medewerkers in dienst bij ABP (in Nederland)	2.489	2.387	2.389	2.385	2.441
in dienst bij geconsolideerde deelnemingen	778	796	521	490	417
H. Overige gegevens (%)					
premie ouderdoms- en nabestaandenpensioen (burgers) ⁴	19,6	19,8	21,4	19,0	15,6
premie AOP ⁵	0,8	1,2	1,6	1,8	2,0
contractloonontwikkeling	2,05	3,66	0,38	0,15	2,65
indexatie	4,05	2,82	0,17	0,12	1,77
kostprijs pensioenbeheer per deelnemer (CEM definities ⁶ in €)	74	65	63	62	65
servicescore (CEM definitie, max = 100)	91	88	86	80	82
z-score (norm: \geq -/ - 1,28 over een periode van 5 jaar)	0,6	1,0	0,4	0,6	1,7
rendement vastrentende waarden	1,9	0,9	4,3	6,8	5,5
rendement zakelijke waarden	5,2	17,0	20,8	16,0	20,6
rendement overige beleggingen	13,2	9,5	4,8	5,8	23,5
rendement totaal (= direct + indirect)	3,8	9,5	12,8	11,5	11,0
totaal rendement 10-jaarsgemiddelde	6,5	7,3	7,5	7,9	6,6

2 Tot 2006 invaliditeitspensioenen en herplaatsingstoelagen

3 2003 is tegen nominale rentes herrekend, zij het dat er toen sprake was van een andere regeling

4 Inclusief premie Anw

5 Tot 2006 premie bovenwettelijk invaliditeit (hoog)

6 Behalve voor wat het uitsmeren van projectkosten over drie jaren betreft

Bestuurlijke beschouwingen

Algemeen beeld

2007 is een goed jaar geweest

Het beleid van ABP is erop gericht om het pensioen van de deelnemers volledig en duurzaam te kunnen indexeren tegen een betaalbare prijs. In dit opzicht kan 2007 zonder meer als een succesvol jaar worden bestempeld, ondanks de turbulentie op de financiële markten.

Gezien de financiële positie van het fonds heeft het bestuur van ABP kunnen besluiten tot het toekennen van volledige indexatie (2,05 procent), evenals na-indexatie van in het verleden doorgevoerde indexatiekortingen (maximaal 1,96 procent). Tevens is in maart 2008 een eenmalige bonus van € 300 uitgekeerd aan alle gepensioneerden. Tegelijkertijd is de pensioenpremie voor 2008 nagenoeg ongewijzigd gebleven. Ondanks volledige indexatie en na-indexatie heeft het fonds het jaar 2007 afgesloten met een stijging van de dekkingsgraad met 6,5 procentpunten, tot 140 procent ultimo 2007.

Het financiële beleid van het fonds is verder ingevuld door de bovengrens van de zogenoemde indexatiestafel te verlagen van 140 naar 135 procent. Uit analyses blijkt dat een dergelijke verlaging verantwoord is zonder het risicoprofiel van het fonds te compromitteren. Tegelijkertijd is besloten dat aanvullend beleid, waaronder premiekortingen, in principe pas mogelijk is bij een nominale dekkingsgraad die aansluit op de reële dekkingsgraad van het fonds, voorlopig bepaald op nominaal 150 procent. Zo is nadere invulling gegeven aan een beleid dat in 2005 is ingezet en dat past binnen de ambities van het fonds.

Pension fund governance

Invulling structuur medebepalend voor inrichting besturing

Omdat in 2007 is gekeken naar een nieuwe structuur voor het pensioenfonds, is de discussie over het toepassen van de principes van de Stichting van de Arbeid (StAr) voor goed pensioenfondsbestuur uitgesteld. Aangezien de invulling van de structuur medebepalend is voor de inrichting van de besturing, heeft het bestuur gemeend er goed aan te doen deze discussies na elkaar te voeren. Van belang bij dit besluit is dat ABP steeds voorop heeft gelopen in medezeggenschap van de bij het fonds betrokken partijen. ABP heeft al in het eerste uur een deelnemersraad én een – niet verplichte – werkgeversraad ingesteld, die het bestuur adviseren. Ook op veel andere punten voldoet ABP al aan de eisen die de Pensioenwet en de principes van de Stichting van de Arbeid stellen aan het besturen van een pensioenfonds. De instelling van een verantwoordingsorgaan is per 1 januari 2008 nog niet geregeld. Het bestuur van het pensioenfonds heeft een audit committee bestuur ingesteld. In dit committee worden naar verwachting in 2008 ook externe leden benoemd, zodat op dit punt eveneens aan de wettelijke eisen wordt voldaan. In de loop van 2008 zal de governance van het pensioenfonds volledig op orde zijn. Het overleg daarover met de deelnemersraad en de werkgeversraad is in volle gang.

ABP zet in op compliance

Compliance

ABP hecht veel waarde aan zijn integriteit en reputatie. Professionaliteit, integriteit en betrouwbaarheid van zijn personeel zijn dan ook essentieel voor het succes van ABP. Daarom ziet ABP nauwkeurig toe op de naleving van voor het fonds relevante wet- en regelgeving, dat wil zeggen de compliance.

Bij het realiseren van de compliance is de verhouding met de wetgevers en toezichhouders in binnen- en buitenland van groot belang. Dit geldt evenzeer in situaties waarin een toezichhouder een andere visie heeft. ABP vindt dat waar nodig samen met de toezichhouder een juiste uitleg aan de wet moet worden gegeven.

Om dit samenstel van activiteiten professioneel inhoud te geven heeft ABP de uitvoerende compliancefunctie gedecentraliseerd. In 2007 heeft ABP de compliancefunctie nog

doelmatiger en professioneler gemaakt. Dit heeft onder meer geresulteerd in de verdere uitwerking van de centrale coördinatie van organisatiebrede compliance activiteiten door de chief compliance officer.

ABP beperkt compliance niet alleen tot de financiële zaken. Naast de Pensioenwet en de Wet op het financieel toezicht (Wft) valt ook andere wetgeving binnen het aandachtsgebied van compliance, zoals de Wet verplichte deelneming in een bedrijfstakpensioenfonds 2000 (Wet Bpf) en de Wet bescherming persoonsgegevens (Wbp).

Pensioenwet en FTK

Van kracht geworden

Per 1 januari 2007 is de Pensioenwet formeel in werking getreden. Voor wat de financiële paragrafen van deze wet betreft heeft ABP ervoor gekozen om al eerder de overstap naar het zogeheten financiële toetsingskader (FTK) te maken. Dit proces is in 2007 afgerond met het voldoen aan de wettelijke eisen voor de continuïteitsanalyse. De continuïteitsanalyse speelt ook een belangrijke rol in de communicatie over de indexatiekwaliteit van de pensioenregeling. In een tussenfase zal deze communicatie plaatsvinden op basis van voorgeschreven teksten. Uiterlijk op 1 januari 2009 moeten pensioenfondsen het zogenoemde indexatielabel hebben ingevoerd. Bij de totstandkoming van de Pensioenwet heeft ABP zich sterk gemaakt voor dit indexatielabel, onder andere met het oog op de gewenste transparantie over indexatiekwaliteit, van belang bij, bijvoorbeeld waardeoverdracht. Een laatste stap voor ABP is het realiseren van de ambitie om de solvabiliteitsvereisten te kunnen bepalen op basis van een eigen intern risicomodel in plaats van het zogeheten standaardmodel. Zo ontstaat een beter beeld van de specifieke risico's voor ABP. ABP hecht er in ieder geval aan dat pensioenfondsen deze door de Pensioenwet geboden ruimte kunnen benutten. Dit zal er in het algemeen toe leiden dat fondsen hun balansrisico's beter en gericht analyseren en beheren dan bij toepassing van een voor ieder gelijke solvabiliteitstoets.

Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen

Fundamentele bijdrage aan MVO-discussie

Als een van de grootste pensioenfondsen ter wereld met 2,7 miljoen klanten is ABP een invloedrijke factor in de samenleving. Daarom besteedt ABP steeds meer aandacht aan het effect van zijn bedrijfsactiviteiten op de mensen binnen en buiten het bedrijf en aan het effect op het milieu. Soliditeit, betrouwbaarheid, menselijkheid en transparantie zijn nog steeds de kernwaarden. Waar in het verleden echter alleen werd gesproken over 'betrouwbaar' en 'lange termijn', spreken we tegenwoordig ook over 'maatschappelijk verantwoord' en 'duurzaam', dus over maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO). Samenleving en economie blijven constant in beweging. ABP heeft de kracht, plicht en ambitie hierin verantwoordelijkheid te blijven nemen. Bij het vervullen van deze taak is de dialoog met alle belanghebbenden essentieel. ABP hecht veel waarde aan de invloed van deelnemers, werkgevers en eigen medewerkers, maar ook aan de invloed van de politiek, ontwikkelings-, milieu- en mensenrechtenorganisaties, leveranciers en dienstenaanbieders. ABP levert een fundamentele en actieve bijdrage aan de discussie over MVO in de eerste plaats uiteraard door het realiseren, bewaken en stimuleren van een collectief en solidair pensioenstelsel. Daarnaast volgt ABP een eigen bestuursbeleid terzake van milieu, sociaal en goed bestuur waar het gaat om het vermogensbeheer (environmental, social and corporate governance beleid; ESG). Via zijn beleggingen kan ABP invloed uitoefenen in de samenleving vanuit de waarden die ten grondslag liggen aan MVO. Door participatie in het Internationaal Fonds Kwetsbare Ouderen (IFKO) levert ABP een bijdrage aan de verbetering van de positie van kwetsbare ouderen in ontwikkelingslanden. Voor de eigen bedrijfsvoering heeft ABP zich aangesloten bij Samenleving & Bedrijf, een netwerk dat de aangesloten bedrijven ondersteunt bij het werken aan de MVO-agenda in hun eigen organisatie. ABP onderzoekt daarnaast de mogelijkheden om het bedrijf klimaatneutraal te

maken en streeft onder andere naar een energiebesparing van 30 tot 50 procent in de komende jaren. Dit kan mede worden gerealiseerd door een ingrijpende renovatie van de bedrijfsgebouwen. Bovendien participeert ABP in een onderzoek naar de geschiktheid van water uit voormalige mijngangen voor verwarming en koeling van de gebouwen in Heerlen.

ABP in Europa

*Medeoprichter Stichting
Holland Financial Centre*

Vooraf over de grenzen wordt het Nederlandse collectieve pensioenstelsel bewonderd. Tegen deze achtergrond heeft het kabinet besloten om pensioenen tot speerpunt te maken van een breder beleid om de positie van de Nederlandse financiële sector te versterken, onder andere via de oprichting van een algemene pensioeninstelling (API).

Bij het versterken van de financiële sector past ook de oprichting in 2007 van de Stichting Holland Financial Centre, waarvan ABP medeoprichter is.

Het belang van ABP bij de export van het Nederlandse collectieve pensioenproduct is vooral gelegen in de hieruit voortvloeiende versterking van collectieve pensioenregelingen. Nederland dreigt steeds meer een eiland te worden in een zee van individuele, kwalitatief mindere pensioenproducten, niet in de laatste plaats als gevolg van internationale verslaggevingsstandaarden (IFRS). Deze dreigende isolatie leidt niet alleen tot druk op het collectieve stelsel, maar kan ook resulteren in Europese wet- en regelgeving waarin het Nederlandse stelsel steeds minder tot zijn recht komt.

Een voorbeeld hiervan is het in 2007 gevoerde debat over de toepassing van het (nieuwe) solvabiliteitskader voor verzekeraars, Solvency II, op Europese pensioenfondsen. Mede door de inzet van ABP maakt de Europese Commissie op dit punt onderscheid tussen pensioenfondsen en verzekeraars. Dit is vooral bepleit door te wijzen op de fundamentele verschillen tussen een collectieve pensioenregeling en individuele verzekeringsproducten. Solvency II zou voor pensioenfondsen hebben geleid tot een forse en onnodige verzwaring van de solvabiliteitseisen. Vanuit het oogpunt van een level playing field wordt de komende jaren terecht nagedacht over een herziening van het solvabiliteitskader voor Europese pensioenfondsen, echter nu niet langer slechts vanuit het raamwerk voor verzekeraars.

ABP laat zelfadministrerend karakter los

Ontzaffing

De bestuurs- en organisatievorm van pensioenfondsen staat al enige tijd in de maatschappelijke belangstelling. In 2007 heeft de Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) aan de Tweede Kamer laten weten onderzoek te zullen doen naar nieuwe organisatievormen voor pensioenfondsen. In hoofdzaak gaat het om twee basisvormen: het Pensioenuitvoeringsbedrijf (PUB) en de Algemene Pensioeninstelling (API). Onlangs heeft de Minister laten weten in de loop van 2008 met verdere uitwerkingen voor met name de API naar de Tweede Kamer te zullen komen.

Mede in het licht van deze discussie en tegen de achtergrond van de wens van ABP om zijn deelnemers integraal te kunnen bedienen op het terrein van inkomenszekerheid bij ouderdom, overlijden en arbeidsongeschiktheid, heeft het bestuur van het pensioenfonds in oktober 2007 besloten het pensioenfonds en de uitvoeringsorganisatie van elkaar te scheiden. Per 1 maart 2008 is deze scheiding een feit geworden. De uitvoeringsorganisatie APG Algemene Pensioen Groep NV gaat als zelfstandige onderneming verder, zij het dat het pensioenfonds - indirect - wel eigenaar is gebleven. Per 1 maart 2008 is de uitvoering van de pensioenregeling van ABP opgedragen aan APG Algemene Pensioen Groep NV, waarvoor beide partijen een contract hebben gesloten. In dat kader is het personeel van de Stichting Pensioenfonds ABP nagenoeg geheel overgegaan naar APG Algemene Pensioen Groep NV, tegen gelijkblijvende arbeidsvoorwaarden. Daarmee is een einde gekomen aan het zelfadministrerend karakter van het pensioenfonds ('zaf'). Met deze maatregel streeft het bestuur naar een optimale bediening van deelnemers, gepensioneerden en werkgevers.

*Samenwerking met
Cordares*

Cordares

Het jaar 2007 is afgesloten met de ondertekening van een intentieverklaring tussen Stichting Pensioenfonds ABP enerzijds en de bedrijfstakpensioenfondsen voor de bouwnijverheid en de woningcorporaties anderzijds voor toekomstige samenwerking tussen hun beider uitvoeringsbedrijven. APG Groep NV en Cordares Holding NV hebben inmiddels een overeenkomst gesloten die leidt tot een fusie. Tot deze stap is vooral besloten omdat beide partijen overtuigd zijn van de voordelen van deze samenwerking voor de aangesloten werknemers en werkgevers. Zowel APG als Cordares zijn gefundeerd op de uitvoering van collectieve pensioenregelingen.

De pensioenmarkt is fors in beweging, de consolidatie in de sector neemt toe, mede onder invloed van wet- en regelgeving die het management van kleine, zelfstandige fondsen compliceert. Deze beweging zal zich waarschijnlijk de komende jaren voortzetten.

Verder neemt de concurrentie toe, waarbij vooral commerciële financiële instellingen zich inspannen om hun aandeel in de pensioenmarkt te vergroten, niet in de laatste plaats door het overnemen van bestaande pensioenuitvoerders. Veel van deze instellingen hebben hun wortels vooral in individuele pensioen- en verzekeringsproducten. De samenwerking tussen APG en Cordares moet ook worden gezien tegen deze achtergrond en in het licht van de ambitie van beide partijen om uit te groeien tot een 'collectieve pensioenkampioen'.

Global Solidarity Forest Fund

In 2007 heeft ABP \$ 60 miljoen gecommiteerd aan het Global Solidarity Forest Fund (GSFF), dat een aantal duurzame bosbouwprojecten ontwikkelt, voornamelijk in Mozambique. Global Solidarity Fund International (GSFI) heeft een meerderheidsbelang in het GSFF. Deze houdstermaatschappij voor internationale beleggingen is het eigendom van het bisdom van Västerås (Zweden), de lutherse kerk van Zweden en de Noorse Lutheran Church Endowment. ABP heeft een belang van 54,5 procent in GSFF verworven.

GSFF is opgericht om beleggers als ABP de kans te geven aan deze projecten deel te nemen. Beleggen in bosbouw is interessant voor ABP, want de rendementen zijn stabiel en potentieel hoog. Het rendement op de investering in Mozambique wordt

duurzaam gerealiseerd. Hier krijgen alle projecten het FSC-keurmerk en GSFF onderschrijft de tien principes van het Global Compact, die uitgaan van verantwoord beleid wat betreft mensenrechten, arbeid, milieu en anticorruptie.

Bisschop Claes-Bertil Ytterberg van het bisdom Västerås is al vanaf het begin bij het GSFF betrokken. 'Toen wij gezondheidscentra in Mozambique aan het bouwen waren, vielen ons specifieke problemen met de bossen op. De internationale bosbouwbedrijven kwamen wel hout halen maar plantten er geen bomen voor terug. De Zweedse kerk is een van de grootste bouseigenaren van Zweden en wij hebben dus ervaring met bosbouw. Dus al gauw was het waarom helpen wij deze mensen in Mozambique niet? Het bisdom Västerås gaat het maken van winst niet uit de weg maar de voordelen voor de lokale bevolking wegen zwaarder. Herbebossing en bosontwik-

keling leveren werkgelegenheid op en dragen bij aan de ontwikkeling van het platteland in Mozambique. Wij geloven sterk in dit soort hulp. Afrika zit niet te wachten op kortdurende acties, Afrika heeft beleggers nodig met een langetermijnperspectief. Beleggers zoals ABP,” aldus Ytterberg.

De bosbouwprojecten komen ook op andere manieren de bevolking ten goede. Ytterberg: ‘Wij helpen de lokale bevolking ook met het verbouwen van gewassen in eigen tuin. Daarnaast is er een programma tegen aids opgezet. Al met al zijn deze projecten dus goed voor de werkgelegenheid, voor het milieu en voor de sociale ondersteuning.’

GSFF is voorlopig nog niet van plan uit Mozambique te vertrekken. ‘Wij zorgen ervoor dat er voor iedere plantage ook natuurbos komt. Werken in een land als Mozambique is niet altijd even

makkelijk. Er zijn veel dingen die je niet voor lief kunt nemen maar de infrastructuur is geleidelijk aan het verbeteren. Met de juiste aanpak kun je hier dingen voor elkaar krijgen, maar je moet wel geduld hebben. Brand is een ander gevaar. De lokale bevolking steekt eerst de grond in brand voordat ze gaat zaaien. Dat vormt natuurlijk een groot risico voor de plantages, dus moeten wij brandbestrijders opleiden’, zegt Ytterberg.

GSFF staat niet alleen in Mozambique. Ytterberg: ‘Wij onderhouden nauwe banden met de plaatselijke Anglicaanse Kerk. Zonder die samenwerking zouden deze houtprojecten op de lange termijn onmogelijk te onderhouden zijn.’ De bisschop van Västerås is optimistisch over de toekomst: ‘Wij krijgen inmiddels verzoeken om in andere delen van Afrika bosbouwprojecten op te zetten, waaronder in Angola. Volgens ons zijn we op de goede weg.’

Bisschop Claes-Bertil Ytterberg, Voorzitter van het Global Solidarity Forest Fund

‘Onze belegging in Mozambique is voor de lange termijn’

Bisschop Claes-Bertil Ytterberg

Financieel beleid

De financiële positie van het fonds

Gunstige financiële positie

Eind 2006 was ABP met een dekkingsgraad van 133,5 procent formeel uit herstel. Vervolgens is de dekkingsgraad in 2007 met 6,5 procentpunt gestegen tot 140 procent. Als gevolg van de doorwerking van de in Amerika begonnen kredietcrisis is de volatiliteit van de dekkingsgraad sinds begin 2008 sterk toegenomen.

De beleggingsresultaten zijn ten opzichte van voorgaande jaren bescheiden. Over 2007 is een rendement behaald van 3,8 procent. Daarmee heeft het vermogen van ABP nu een omvang van € 217 miljard. De waarde van de nominale verplichtingen is mede door de stijging van de kapitaalmarktrente in 2007 gedaald met bijna € 2 miljard. Door intrest-toevoeging en de toekenning van reguliere indexatie en na-indexatie zijn de verplichtingen in waarde toegenomen, maar de gestegen kapitaalmarktrente (van 4,25 procent naar 4,85 procent) heeft per saldo geleid tot een lichte afname van de marktwaarde van de nominale verplichtingen. Door de toegenomen waarde van het vermogen en de per saldo afgenomen waarde van de verplichtingen is de dekkingsgraad in 2007 gestegen tot 140 procent.

Vanwege de gunstige financiële positie is eind 2007 volledig geïndexeerd en heeft na-indexatie plaatsgevonden van indexatiekortingen uit het verleden, waardoor de pensioenen en -aanspraken volledig in de pas lopen met de contractloonontwikkelingen over de afgelopen 5 jaar.

Tabel 3.1 geeft de ontwikkeling van de nominale dekkingsgraad in 2007 weer. Deze dekkingsgraad wordt ook afgezet tegen de vereiste dekkingsgraad volgens de eisen van de toezichthouder, de Nederlandsche Bank (DNB), op basis van het standaardmodel.

Tabel 3.1. Verloop nominale dekkingsgraad pensioenfondsen (in procenten)

	Actuele dekkingsgraad	Vereiste dekkingsgraad	Overschot
Ultimo 2006	133,5	125,3	8,2
Mutatie in 2007	6,5	0,5	6,0
Ultimo 2007	140,0	125,8	14,2

Financieel beleid

Algemeen

Sociale partners verenigd in de Pensioenkamer zijn verantwoordelijk voor het vaststellen van de inhoud van de pensioenregeling. De ambitie om de pensioenaanspraken bestendig en volledig te indexeren overeenkomstig de loonontwikkeling bij overheid en onderwijs maakt onderdeel uit van de door sociale partners overeengekomen pensioentoezegging. Het compenseren van indexatiekortingen middels na-indexatie is onderdeel van de indexatieambitie. Het bestuur is, gehoord de deelnemers- en werkgeversraad, verantwoordelijk voor het integrale financiële beleid van het fonds. Dit financiële beleid omvat het premie-, indexatie en beleggingsbeleid en dient op integrale wijze te worden vastgesteld. Bij het geformuleerde indexatiebeleid speelt de financiële positie van het fonds een belangrijke rol. Volledige indexatie vindt plaats tenzij de financiële positie van het fonds zich daar dwingend tegen verzet.

Premiebeleid

Het bestuur bepaalt jaarlijks de kostendekkende premies voor de verschillende collectieve regelingen:

- OP/NP middelloonregeling (Ouderdoms- en nabestaandenpensioen);
- Anw-compensatie (Algemene nabestaandenwet) en Arbeidsongeschiktheidpensioen (AOP) voor de burgers;
- OP/NP eindloonregeling en Anw-compensatie voor de beroepsmilitairen;
- PPP-aanvulling (PartnerPlus Pensioen) voor de sector politie.

Om premiefluctuaties te dempen wordt de kostendekkende premie gebaseerd op een prudente inschatting van het op lange termijn verwachte reële beleggingsrendement. Vanwege de indexatieambitie en het reële karakter van de pensioenverplichtingen wordt niet uitgegaan van een nominaal maar van een reël beleggingsrendement en wordt een reële disconteringsvoet van 3 procent gehanteerd. Eens per drie jaar wordt deze disconteringsvoet getoetst, de volgende keer in 2009 ten behoeve van de premiestelling voor het jaar 2010.

Premie OP/NP 2008

De premie voor ouderdoms- en nabestaandenpensioen (OP/NP) is in 2008 met 0,4 procentpunt toegenomen tot 20,0 procent (inclusief gelijk gebleven premiereparatie Anw ad 0,4 procent). Deze stijging houdt verband met het overgangsrecht van de regeling flexibel pensioen en uittreden (FPU). De eerste oorzaak van de premiestijging is een verschil in pensioenopbouw. Volgens de structurele regeling is de pensioenopbouw 2,05 procent tegen de lage AOW-franchise (€ 10.100 vanaf 1 januari 2008). Volgens het overgangsrecht FPU is dat 1,75 procent tegen de hogere franchise (€ 16.400 vanaf 1 januari 2008). Ieder jaar zijn er minder deelnemers die nog onder het overgangsrecht FPU vallen en een lagere pensioenopbouw kennen. De premie stijgt van jaar tot jaar totdat er geen deelnemers meer onder het overgangsrecht FPU vallen. De tweede oorzaak is de bestandsontwikkeling. Door het opschuiven van de spilleeftijd onder het overgangsrecht FPU in 2008, van 61 jaar en 2 maanden naar 62 jaar en 3 maanden, in combinatie met de gevolgen van het amendement Vendrik, wordt langer doorgewerkt. Langer doorwerken leidt tot een hogere pensioenpremie omdat ouderen duurder zijn in hun pensioenopbouw dan jongeren.

Premie AOP 2008

De AOP-premie is een sectorale premie. De gemiddelde premie neemt in 2008 met 0,3 procentpunt af tot 0,5 procent. De eerste oorzaak is een lagere verwachte instroom van arbeidsongeschikten en leidt tot een premieverlaging van ongeveer 0,2 procentpunt. De tweede oorzaak vloeit voort uit wijziging van de Wet werk en inkomen naar arbeidsvermogen (WIA) en leidt tot een premieverlaging van ongeveer 0,1 procentpunt. Deze wijziging, het vervallen van het zogeheten WGA-hiaat, heeft gevolgen voor de AOP-regeling en dus ook voor de AOP-premie.

Beleggingsplan 2008

Via het beleggingsplan 2008 heeft ABP een aantal wijzigingen in het beleggingsbeleid doorgevoerd. Dit betreft onder andere de feitelijke verhouding zakelijke- en vastrentende waarden, aanpassing van de rebalancingmethodiek, aanpassing van het valuta afdekkingsbeleid en het risicoraamwerk. Het beleggingsplan 2008 richt zich op de verhouding zakelijke en vastrentende waarden overeenkomstig de strategische portefeuille. Dit wordt gerealiseerd door het overhevelen van middelen vanuit vastrentende waarden naar aandelen.

Het rebalancen van de normportefeuille voorkomt dat, als gevolg van marktontwikkelingen, de samenstelling van de ABP portefeuille te veel gaat afwijken van de beoogde strategische portefeuille.

In 2007 heeft de rebalancing van de ABP portefeuille plaatsgevonden op basis van tijd (elk kwartaal). In 2008 zal de rebalancing van de ABP portefeuille worden gebaseerd op het overschrijden van een maximale afwijking ten opzichte van het strategische gewicht. Met deze wijziging wordt een besparing op de aan- en verkoopkosten beoogd. Bovendien kunnen zo de portefeuillengewichten niet zodanig gaan afwijken van de strategische gewichten dat het risicoprofiel van de portefeuille significant verandert.

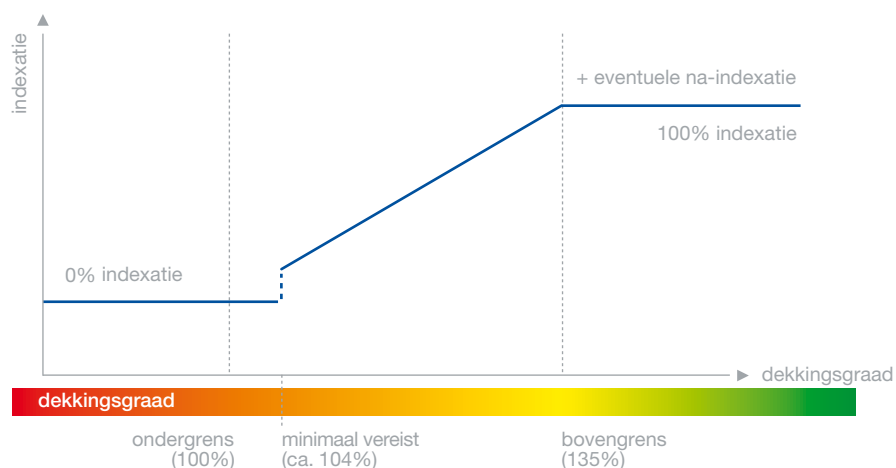
De strategische afdekking van de Amerikaanse dollar van 100 procent zoals die de afgelopen jaren is uitgevoerd is een goede keuze gebleken. Door de verzwakking van de Amerikaanse dollar ten opzichte van de euro heeft de volledige dollarafdekking sinds het begin in 2004 ongeveer € 8 miljard toegevoegd aan het resultaat voor afdekking. Naast de afwaardering ten opzichte van de euro is de Amerikaanse dollar ook verzwakt tegenover veel andere valuta's. De afwaardering ten opzichte van de euro, de Canadese en de Australische dollar (50-60 procent sinds januari 2001) valt het meest op, maar zelfs tegenover het Britse pond heeft de Amerikaanse dollar ongeveer 35 procent verloren. Mede op basis van deze nieuwe valutakoersverhoudingen is een beperkt deel van de afdekking van de Amerikaanse dollar omgeruild voor een volledige afdekking van het Britse pond en de Canadese- en Australische dollar. Deze wijziging laat het risicoprofiel van de ABP portefeuille vrijwel onveranderd, terwijl de rendementsverwachting verbetert ten opzichte van uitsluitend 100 procent afdekking van de Amerikaanse dollar. In het beleggingsplan 2008 is opgenomen dat de dollarafdekking wordt teruggebracht tot 80 procent, behoudens enkele actieve mandaten waarvoor het dollarrisico in het geheel niet wordt afgedekt.

Het risicoraamwerk maakt onderscheid tussen een situatie waarin ABP wordt gezien als een fonds in herstel en een situatie waarin geen sprake is van een reservetekort. Voor beide situaties zijn risicobudgetten gedefinieerd ten opzichte van het risico van de strategische mix. Het reële mismatchrisico speelt een belangrijke rol. Het reële mismatchrisico van de feitelijke portefeuille mag niet hoger zijn dan het reële mismatchrisico van de strategische portefeuille plus 1,0 procentpunt. In 2008 is deze risicolimiet ten opzichte van 2007 verhoogd om enige ruimte te bieden voor aanpassing van het risicoprofiel van de ABP portefeuille over alle strategische beleggingscategorieën heen.

Indexatiebeleid

Mede op grond van haar discretionaire bevoegdheid beslist het bestuur van jaar op jaar over de toekenning en de hoogte van de indexatie. Als leidraad fungeert daarbij de zogenoemde beleidsstaffel indexatie, die onderstaand schematisch is weergegeven. Het bestuur kan afwijken van de uitkomsten van de beleidsstaffel. Als het fonds de beleidsstaffel onder alle omstandigheden zou toepassen, zou op grond van het Financieel Toetsingskader geen sprake zijn van een voorwaardelijk indexatiebeleid met gevolgen voor de voorziening pensioenverplichtingen en het vereiste eigen vermogen.

Grafiek 3.1. Beleidsstaffel indexatie

Met het oog op eenvoud, transparantie en eenduidige communicatie heeft het bestuur in 2007 beslist om de bovengrens van de beleidsstaffel te fixeren. De hoogte van de bovengrens van de beleidsstaffel wordt in beginsel iedere drie jaren geëvalueerd. Hierbij wordt rekening gehouden met de indexatieambitie en de financieel-economische ontwikkelingen en vooruitzichten op dat moment. Na positief advies van de deelnemersraad heeft het bestuur besloten de bovengrens te verlagen van circa 140 procent naar 135 procent. Dan nog blijft sprake van een bovengrens die ruim boven de vereiste dekkingsgraad ligt (van 125,8 procent). Verlaging van de bovengrens van de beleidsstaffel betekent dat voorrang wordt gegeven aan de indexatieambitie, binnen de grenzen van het Financieel Toetsingskader.

Financiële sturing

De financiële sturing van het fonds is in de eerste plaats gericht op de lange termijn. De financiële sturing voor de korte termijn vindt initieel plaats door middel van het indexatiebeleid en/of bijsturing van het beleggingsbeleid. Aanvullende maatregelen zijn in principe pas nodig bij onvoldoende herstellend vermogen van het vigerende financiële beleid. Bij het bepalen van het herstellend vermogen worden de volgende classificaties onderscheiden.

De nominale dekkingsgraad van het fonds is te klein om te voldoen aan het door de toezichthouder minimale vereiste eigen vermogen. Er is dan sprake van een dekkingstekort. Het minimale vereiste vermogen moet in maximaal drie jaar worden hersteld.

De dekkingsgraad van het fonds is te klein om te voldoen aan de eisen van de toezichthouder voor het eigen vermogen, maar er wordt nog wel voldaan aan het eerder genoemde minimaal vereiste eigen vermogen. Het reservetekort moet in maximaal vijftien jaar worden ingelopen.

De dekkingsgraad van het fonds is groter dan nodig om te voldoen aan de eisen van de toezichthouder voor het eigen vermogen, maar kleiner dan de bovengrens van de beleidsstaffel. De indexatieambitie kan nog niet volledig worden waargemaakt.

De dekkingsgraad van het fonds bevindt zich boven de bovengrens van de beleidsstaffel en het fonds moet dus in principe bestendig en volledig kunnen indexeren. In beginsel kan dan ook sprake zijn van na-indexatie ter compensatie van indexatiekortingen uit het verleden.

Deze classificaties zijn in grafiek 3.1. met behulp van kleuren gevisualiseerd.

Na-indexatiebeleid

In 2007 is tevens het beleid voor na-indexatie nader vastgelegd. In beginsel kan sprake zijn van na-indexatie als door het verlenen ervan de dekkingsgraad niet beneden de bovengrens van de beleidsstaffel daalt. Na-indexatie wordt alleen verleend aan personen die op het moment van indexatiekorting al deelnemer waren in het fonds. Met het oog op de voorwaardelijkheid van de indexatie, wordt geen compensatie verleend voor gemiste uitkeringen door indexatiekortingen.

Indexatie 2008

Met behoud van de discretionaire bevoegdheid om anders te besluiten, wordt de dekkingsgraad op de peildatum 1 november afgezet tegen de bovengrens van de beleidsstaffel indexatie. In 2007 heeft dit geresulteerd in een indexatieruimte van 100 procent; de dekkingsgraad op de peildatum was 148,3 procent bij een bovengrens van 135 procent. Dit betekent dat er niet alleen voldoende ruimte was voor volledige indexatie

maar ook voor volledige na-indexatie. Gegeven de gerealiseerde contractloonontwikkeling in de sector overheid en onderwijs, gemeten op de peildatum 1 november 2007, is de volledige indexatie uitgekomen op 2,05 procent.

Na-indexatie 2004-2007

Met de volledige na-indexatie van (maximaal) 1,96 procent zijn indexatiekortingen uit de jaren 2004-2007 gecompenseerd. Deze compensatie houdt in dat de pensioenen en pensioenopbouw worden verhoogd met een percentage na-indexatie vergelijkbaar met de percentages indexatiekorting die eerder in mindering zijn gebracht op de volledige indexatie respectievelijk waarmee de indexatie is gekort. Dit betekent voor betrokkenen dat na-indexatie alleen plaatsvindt als ook sprake is geweest van indexatiekortingen. Aan deelnemers en gepensioneerden die na 1 januari 2004 zijn toegetreden tot de ABP-regeling wordt daarom een lager percentage of in het geheel geen na-indexatie toegekend. Bij deze compensatie vindt, zoals hiervoor is aangegeven, geen compensatie aan gepensioneerden plaats van gemiste uitkeringen als gevolg van de indexatiekortingen in het verleden.

Continuïteitsanalyse

Eerste continuïteitsanalyse

Een nieuw element van het financiële toetsingskader (FTK) is dat pensioenfondsen voortaan een continuïteitsanalyse moeten opstellen. De continuïteitsanalyse is een instrument bij het toezicht van DNB op de financiële positie van het fonds en stelt de ontwikkeling op middellange en lange termijn centraal. De continuïteitsanalyse wordt opgesteld om invulling te geven aan de toetsing van de consistentie tussen gewekte verwachting, financiering en realisatie van de indexatieambitie. ABP baseert de communicatie over de verwachte indexatie op de continuïteitsanalyse. Verder biedt de continuïteitsanalyse onderbouwing van een eventueel herstelplan.

In 2007 heeft ABP zijn eerste continuïteitsanalyse opgesteld. De resultaten van deze analyse zijn samengevat in tabel 3.2. De continuïteitsanalyse is een prognose vanuit de situatie einde 2006 toen de dekkingsgraad 133,5 procent bedroeg. Deze prognose toont een gestage verbetering van de financiële positie. De kans op een dekkingstekort, dat wil zeggen een dekkingsgraad lager dan circa 104 procent, is gering. Naar verwachting is op lange termijn sprake van volledige indexatie (gemiddeld over een langere periode). De vermelde gemiddelde indexatie als percentage van de contractloonontwikkeling is overigens hoger dan 100 procent, omdat per einde 2006 nog sprake was van een indexatieachterstand. Door toekenning van na-indexatie kan de (gemiddelde) indexatie hoger zijn dan de contractloonontwikkeling in dezelfde periode. In 84 procent van de gevallen is op lange termijn sprake van een gemiddelde indexatie die hoger is dan 90 procent van de contractloonontwikkeling. De genoemde cijfers zijn gebaseerd op de Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW)-uitgangspunten voor renteontwikkeling, beleggingsrendementen en loonontwikkeling. Als wordt uitgegaan van het intern door ABP gehanteerde economische kader, zijn de resultaten vergelijkbaar.

Tabel 3.2. Samenvatting resultaten continuïteitsanalyse 2007

	Na 5 jaar	Na 15 jaar
Gemiddelde dekkingsgraad	139%	145%
Kans op dekkingstekort	1,4%	1,5%
Cumulatieve indexatie als percentage van de contractloonontwikkeling	110%	105%
Kans dat cumulatieve indexatie hoger is dan 90% van de contractloonontwikkeling	75%	84%

Op basis van de continuïteitsanalyse is in 2007 geconcludeerd dat mag worden verwacht dat ABP de pensioentoezegging zal kunnen waarmaken met inbegrip van de voorwaardelijke indexatieambitie. Er is dus sprake van consistentie tussen de gewekte verwachtingen, de financiering en het realiseren van toeslagen. Uit de analyse blijkt voorts dat het door ABP geformuleerde financiële beleid voldoende robuust is.

Vereist eigen vermogen

Op grond van het FTK wordt het vereiste eigen vermogen zodanig vastgesteld dat een dekkingstekort wordt voorkomen zodat het fonds binnen één jaar over voldoende middelen beschikt om te kunnen voldoen aan de onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen. Hierbij geldt een wettelijk vastgestelde zekerheidsmaat van 97,5 procent. Met andere woorden, de kans dat de dekkingsgraad van het fonds één jaar later lager is dan 100 procent, is kleiner dan of gelijk aan 2,5 procent.

*Standaardmodel voor
solvabiliteitstoets
(reservetekort)*

De Minister van SZW heeft daar boven op in de Regeling Pensioenwet een standaardmodel vastgelegd om te toetsen of er voldoende eigen vermogen aanwezig is. Het standaardmodel meet voor een aantal risicofactoren het mogelijke (negatieve) effect (in €) op het eigen vermogen. Omdat de resultaten van de standaardtoets afhankelijk zijn van marktomstandigheden en het risicoprofiel van de aanwezige beleggingen, fluctueren ze in de loop van de tijd. In het standaardmodel worden de volgende risico's onderscheiden:

- S1. Renterisico
- S2. Zakelijkewaardenrisico
- S3. Valutarisico
- S4. Grondstoffenrisico
- S5. Kredietrisico
- S6. Verzekeringstechnisch risico

De risicoeffecten S1 tot en met S6 worden bepaald aan de hand van voorgeschreven schokken. Voorts worden deze aan de hand van een voorgeschreven formule gecombineerd tot een totaaleffect op de solvabiliteit. Bij de bepaling wordt in aanmerking genomen dat de genoemde risico's veelal niet gelijktijdig optreden (diversificatie). Volgens het standaardmodel is sprake van voldoende eigen vermogen ten opzichte van het vereist eigen vermogen als de algemene reserve groter is dan de uitkomst van de formule. Dit was ultimo 2007, dus na volledige indexatie en na-indexatie, het geval.

Schone technologie

In opdracht van ABP en PFZW (Pensioenfonds Zorg en Welzijn) verzorgt Alpinvest Partners NV het merendeel van de beleggingen van deze pensioengiganten in private equity, waaronder schone-technologiefondsen. Alpinvest heeft voor de commitments aan deze fondsen een mandaat van 500 miljoen euro gekregen. 'ABP en PFZW horen wereldwijd tot de enkele institutionele beleggers die het zich kunnen permitteren, gelet op de omvang van hun portefeuilles, om op dit gebied voorop te lopen,' aldus Joost Holleman van Principal Fund Investments bij Alpinvest.

Schoon, duurzaam of groen

Het begrip 'schone technologie' kan in dit verband breed worden opgevat. In het algemeen zijn vier hoofdgroepen te onderscheiden: energie, afval, water en materialen. Daaronder valt dan technologie

die is gericht op de ontwikkeling of de toepassing van alternatieve brandstoffen, alternatieve energievormen, effectieve energieopslag en efficiënt energieverbruik, technologie die is gericht op hergebruik van metalen, papier, plastic, hout en afval, evenals het omzetten van deze materialen in energie, technologie voor het filtreren, zuiveren en hergebruiken van water, maar bijvoorbeeld ook het omzetten van zout water in zoet water, en tot slot onderzoek naar nieuwe samenstellingen van materialen, nanotechnologie en nieuwe metaal- en plasticsoorten. Bovendien omvat schone technologie veelal ook de ontwikkeling van efficiëntere en schonere transportsystemen en van landbouwkundige technieken.

Strategie

'Schonetechnologiefondsen hebben allemaal een eigen strategie', licht Joost Holleman toe. 'We zijn bijvoorbeeld partner in een fonds dat zich heeft gefocust op het ombouwen van traditionele energie-

productiebedrijven in Amerika tot bedrijven die alternatieve energie produceren. Die traditionele bedrijven kunnen als het ware voor een appel en een ei gekocht worden, er wordt een nieuwe technologie in aangebracht en vervolgens worden die bedrijven weer verkocht. Een ander fonds is weer helemaal op venture capital gericht, dus op startende bedrijven. Het fonds investeert daar dan bijvoorbeeld in om een productiebedrijf op te zetten of geeft de technologie aan andere bedrijven in licentie. In het algemeen zoeken wij naar een balans tussen dergelijke venture-capitalfondsen en bedrijven die al bestaan en gewoon geld nodig hebben om te kunnen groeien.'

Hand in hand

Hoewel de eerste commitments van Alpinvest aan schonetechnologiefondsen al begin 2007 zijn afgegeven, kan en wil Joost Holleman nu nog niets zeggen over het rendement daarvan. 'Daar is het veel te vroeg voor', zo zegt hij. 'Doorgaans duurt het minstens vijf jaar voordat

het enigszins duidelijk is wat voor rendement deze investeringen genereren. En pas na tien jaar, als de cash weer terug is, heb je daar zekerheid over.' Vanzelfsprekend is Joost Holleman doordrongen van het belang van goede beleggingsresultaten. Het gaat er immers om de pensioenen voor alle gepensioneerden en deelnemers betaalbaar te houden. 'Maar ABP en PFZW hebben besloten dat ze dat op een duurzame manier willen doen, dus niet coûte que coûte. De financiële doelstellingen staan uitdrukkelijk op de eerste plaats, maar de tweede doelstelling is die van duurzaamheid. Voor wat betreft de schonetechnologiefondsen gaan dus financiële overwegingen en idealistische motieven hand in hand!'

Joost Holleman, Principal Fund Investments bij Alpinvest

'Duurzaam investeren in schone technologie; bij de beleggingen van ABP in schone technologie gaan financiële overwegingen en idealistische motieven hand in hand'

Joost Holleman

Risicomanagement

Dit hoofdstuk gaat in op het belang dat ABP hecht aan risicobeheersing, de organisatie van de risicobeheersing bij ABP in het algemeen en de rol van het Project Control Framework in het jaar 2007 in het bijzonder.

Vervolgens wordt ingegaan op de risico's die het pensioenfonds loopt en het beleid van ABP om deze risico's te beheersen. Kwantitatieve informatie over deze risico's en de gevoeligheid van de dekkingsgraad voor deze risico's is opgenomen in de risicoparagraaf, als onderdeel van de jaarrekening.

Risicobeheersing

*Hoge prioriteit voor
risicobeheersing*

ABP schenkt van oudsher veel aandacht aan risico's en risicobeheersing. Door de vele interne en externe ontwikkelingen is het belang van een goede interne beheersing echter groter geworden. Factoren als veranderende wet- en regelgeving, complexere bedrijfsprocessen, scherper toezicht en een kritischer wordende klant eisen van ABP dat het zijn risico's en organisatie optimaal beheerst. Gezien de vele veranderingen in de wetgeving is dit geen sinecure.

Het verder vergroten van het risicobewustzijn staat hoog op de agenda. Van de eenheden wordt meer dan voorheen geëist dat zij zich expliciet uitspreken over de kwaliteit van de risicobeheersing. Daarmee sluit ABP zich vrijwillig aan bij een reeks van aanbevelingen voor beursgenoteerde bedrijven.

Organisatie risicobeheersing

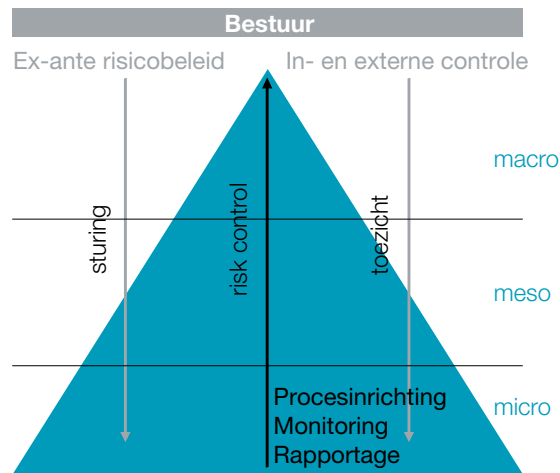
De operationele risicobeheersing vindt plaats binnen de kaders van de planning- en controlcyclus.

De besturing en beheersing van de verschillende risico's kent drie processen, die in principe dwars op de verschillende risicocategorieën (macro, meso en micro) staan. Uit hoofde van functiescheiding is het belangrijk dat de verantwoordelijkheid voor de drie processen niet in één hand ligt:

- Sturing, of ex-ante risicomanagement: Dit betreft de formulering van het risicobeleid en de ontwikkeling van de kaders en instrumenten voor het meten van de risico's. Dit proces is top-down.
- Monitoring en rapportage (risk control): In het tweede proces wordt de inbedding van de risicobeheersing geregeld, dat wil zeggen de coördinatie van de implementatie van het beleid en het stellen van eisen aan de inrichting van de processen en werkzaamheden. Verder worden risico's gemeten en worden risicorapportages opgesteld voor het management (ex-post risicomanagement). Dit proces verloopt in de regel meer bottom-up. Dit proces omvat echter ook top-down toezicht op de uitwerking van de macro-kaders naar de hierop volgende niveaus in de organisatie.
- Interne controle: Tenslotte is er (intern) toezicht nodig, in eerste lijn door het bestuur, zowel op de sturing en de risk control, als op de feitelijke beheersing van risico's door het management. De concern-accountantsdienst ondersteunt het bestuur bij dit toezicht. Naast de concern-accountantsdienst spelen externe toezichthouders de Nederlandse Bank (DNB), de externe accountant en de externe actuaris een belangrijke rol.

Onderstaand is een schematische weergave opgenomen van het risicobesturingsmodel van ABP.

Figuur 4.1. Risicomodel

De verantwoordelijkheden van het fonds zijn vormgegeven in het premie-, indexatie- en beleggingsbeleid. De beleidskeuzes brengen onvermijdelijk risico's met zich mee, die in de uitvoering van het beleid worden beheerst. De belangrijkste elementen voor beheersing zijn een duidelijke afbakening van verantwoordelijkheden en bevoegdheden, de verantwoording hierover, de controlgeledingen, de concern-accountantsdienst, het systeem van internal audit committees, de bestuurscommissies en het audit committee bestuur. Afbakening van taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden op concern- en eenheidniveau vormen het vertrekpunt voor de inrichting van de organisatie.

Aparte kwaliteits- en/of controlafdelingen in de eenheden ondersteunen het management bij de risicobeheersing, het bewaken van en het rapporteren over de realisatie van de specifieke doelstellingen. Opzet, bestaan en werking van interne beheersingsmaatregelen worden getoetst. Doel van deze interne toetsing is het beoordelen van de kwaliteit van de processen en, in het verlengde daarvan, van de betrouwbaarheid van de financiële (sub) administraties.

Voor eenheden overstijgende processen bestaan specifieke gremia, zoals het compliance-overleg en de IT-governance board (informatietechnologie).

Belangrijke bevindingen van zowel de eenheden als de concern-accountantsdienst worden besproken in de diverse audit committees, evenals in het audit committee bestuur, die ook de voortgang van verbeteracties volgen.

Project Control Framework

ABP heeft ervoor gekozen om te komen tot één integraal control framework, met als belangrijkste doelstellingen:

- het integreren en nauwer op elkaar laten aansluiten van sturing en beheersing (effectiviteit);
- het integreren en nauwer op elkaar laten aansluiten van alle activiteiten die in het kader van interne beheersing bij ABP plaatsvinden (efficiëntie);
- het creëren van een basis voor het systematisch en structureel, intern en extern afleggen van verantwoording (transparantie).

In 2007 zijn in het kader van het project Control Framework tal van werkzaamheden verricht om het risicomangement te verbeteren. Zo is het bestaande policy framework, waarin de belangrijkste relevante wet- en (interne) regelgeving is opgenomen verder verfijnd. Vervolgens is op basis van de waardeketen een processenmatrix opgesteld en toegewezen aan de diverse proceseigenaren.

In de gehele organisatie zijn de kernprocessen beschreven en de belangrijkste risico's en beheersingmaatregelen geïdentificeerd en geëvalueerd. Dit op basis van de vier risicocategorieën van het Committee of Sponsoring Organisations of the Treadway Commission (COSO):

- strategisch: het realiseren van de strategische doelstellingen;
- operationeel: effectief en efficiënt gebruiken van de beschikbare middelen;
- financiële rapportages: de betrouwbaarheid van de financiële rapportages;
- compliance: naleven van de van toepassing zijnde externe wet- en regelgeving.

Ter identificatie van de risico's hebben op strategisch niveau zogenoemde risk self assessments (RSA) plaatsgevonden. Het doel van de RSA's is tevens die risico's te identificeren en te beoordelen die proces of eenheid overstijgend zijn.

Voor de beheersing van de risico's wordt gebruik gemaakt van het three lines of defence model, een risk governance model dat in de financiële sector veel wordt toegepast. In dit model ligt de verantwoordelijkheid voor het beheersen van de risico's bij de eenheden. De controlfunctie onder leiding van de chief financial officer (CFO) omvat de verantwoordelijkheid voor de kaderstelling en identificatie en voor de advisering over eventueel niet door de eenheden onderkende risico's. De concern-accountantsdienst toetst in haar onafhankelijke rol de intern uitgevoerde (test)werkzaamheden. Het 'three lines of defence' model is in het kader van het project Control Framework verder uitgediept.

De beheersing van de risico's is mede gewaarborgd door binnen ABP aanwezige specialistische kennis en een stelsel van vastgelegde normen en waarden, zoals de code of conduct, de klokkenluidersregeling, de kaderregeling beleggingen, een insidersregeling, enzovoort. De mate van beheersing van risico's wordt aangetoond via het testen van de beheersingmaatregelen in de processen en procesoverstijgend door middel van company level controls, waaronder de planning- en controlcyclus.

Bij de afgifte van de managementverklaring over de interne beheersing is gebruikgemaakt van een cascademodel van verklaringen van het management. Deze verklaringen hebben de basis gelegd voor de passage over de bestuurlijke verantwoordelijkheid, zoals opgenomen aan het eind van dit hoofdstuk.

Asset en liability management

Bij de bepaling van de strategie speelt het zogeheten asset liability management (ALM) een centrale rol. ALM houdt in dat vermogen (assets) en verplichtingen (liabilities) met behulp van een op economische scenario's gebaseerd model in onderlinge samenhang worden bestudeerd en gestuurd (management). Het ALM-model wordt tevens gebruikt om de toereikendheid van de reserves te bepalen, de optimale strategische beleggingsportefeuille te vinden en gevoeligheidsanalyses uit te voeren. Daarbij wordt gezocht naar een combinatie van:

- premie-, indexatie- en beleggingsbeleid, passend bij de aangegane verplichtingen en rekening houdend met de - voorwaardelijke maar geambieerde - toekomstige indexatie;
- betaalbaarheid van de regeling;
- wettelijke kaders.

Het uiteindelijk gekozen financiële beleid sluit zo goed mogelijk aan bij de verwachte ontwikkeling van de verplichtingen, maar blijft omgeven met risico's. De risico's die samenhangen met de financiële strategie worden samengevat met de term mismatch-risico. Als buffer voor het dragen van dit mismatchrisico dient de aanwezige algemene reserve. Bovendien is in de actuariële en bedrijfstechnische nota (ABTN) vastgelegd dat de indexatie en eventueel ook de premiehoogte en de samenstelling van de beleggingsportefeuille reageren op ontwikkelingen in de financiële positie. Via deze mechanismen worden risico's zo nodig doorgeleid naar deelnemers, gewezen deelnemers, gepensioneerden en werkgevers.

Risicoanalyse

Onderkende risicogebieden

De door ABP geïdentificeerde risico's zijn geclusterd in de volgende twee risicogebieden.

Risico's voortvloeiend uit specifieke activiteiten van het fonds

- strategische risico's
- renterisico
- beleggingsrisico
- verzekeringstechnisch risico
- indexatierisico
- liquiditeitsrisico

Risico's voortvloeiend uit de uitvoering van de werkzaamheden

- operationeel risico
- compliancerisico
- financiële rapportages

Deze risico's worden hieronder achtereenvolgens toegelicht.

Strategische risico's

Strategische risico's zijn risico's die het realiseren van de strategische doelstellingen in de weg kunnen staan. Politieke besluitvorming en de situatie op de financiële markten, zijn enkele van de vele factoren die een rol spelen bij strategische risico's.

Voor ABP is het behoud van een collectief en solidair pensioensysteem, met mogelijkheden voor flexibilisering cruciaal. Dit is van groot belang voor de verschillende categorieën deelnemers. Juist door de collectiviteit en solidariteit kunnen de pensioenen betaalbaar blijven, risico's gespreid worden, de kans op volledige indexatie vergroot worden en de kosten laag blijven. Naar de overtuiging van ABP draagt verdere schaalvergroting bij aan het behalen van deze doelstellingen. Ontwikkelingen als het benadrukken van de tegenstellingen of verschillen tussen jong en oud of tussen sectoren onderling kunnen het draagvlak voor de collectieve en solidaire regeling aantasten en houden zodoende ook een strategisch risico in.

Het collectieve pensioensysteem is gebaseerd op solidariteit. ABP voert een langetermijnfinancieringsbeleid dat is gericht op de indexatieambitie waarbij een stabiele en betaalbare premie wordt nagestreefd. Uittreding van grote collectiviteiten of sectoren kan dit langetermijnbeleid verstoren. Omdat dit negatieve effecten kan hebben voor de achterblijvende populatie hanteert ABP financiële voorwaarden bij uittreding. Onderdeel van deze voorwaarden is het bij de uittredende collectiviteiten in rekening brengen van verzekeringstechnisch nadeel en draagvlakverliescompensatie. Onder verzekeringstechnisch nadeel wordt verstaan de gevolgen voor de premie van uittreding van een collectiviteit met bijvoorbeeld een relatief jong deelnemersbestand. Onder draagvlakverliescompensatie wordt onder meer verstaan een vergoeding voor het verslechteren van het draagvlak van het fonds, de verhouding tussen actieven en inactieven (slapers en gepensioneerden).

Draagvlakverlies treedt op als van een sector alleen de actieve deelnemers uit de collectiviteit treden en de inactieven met hun risico's zoals het langlevens- en indexatierisico, bij ABP achterblijven.

Eens per drie jaar wordt een strategisch plan opgesteld. Jaarlijks worden de strategische prioriteiten geëvalueerd en eventueel geactualiseerd. Strategische prioriteiten worden dan aangescherpt onder invloed van externe ontwikkelingen en de ontwikkeling van nieuwe ideeën binnen ABP. Het fonds heeft als strategische prioriteiten benoemd:

- vasthouden aan de doelgroep overheid en onderwijs;
- verbeteren van het bestaande dienstenpakket;
- investeren in een meer klantgerichte benadering;
- blijvend versterken van de uitvoering;
- verder uitbouwen van het succesvolle financiële beleid.

De missie en het strategisch plan vormen de basis voor het jaarplan.

Renterisico

Het renterisico is het risico dat verband houdt met een verandering van de rente. Zowel de vastrentende beleggingen als de verplichtingen en in mindere mate de overige activa en passiva zijn gevoelig voor fluctuaties in de marktrente. Het renterisico is afhankelijk van de omvang en gemiddelde looptijd van de vastrentende waarden en de verplichtingen. Van de beleggingen is circa 40 procent direct gevoelig voor veranderingen in de rente; de pensioenverplichtingen zijn in hun geheel gevoelig voor rentemutaties. Bovendien is de looptijd van de pensioenverplichtingen (circa 14 jaar) aanmerkelijk langer dan de looptijd van de beleggingen, die vóór balansmanagement 5 jaar bedraagt en na balansmanagement 8 jaar. Dit betekent dat rentedalingen de financiële positie van het fonds negatief zullen beïnvloeden. Ter beheersing van dit risico is in 2007 actief balansmanagement gevoerd, rekening houdend met de rentevisie van ABP. De gevoeligheid van vastrentende waarden voor rentedalingen is enigszins beperkt ten koste van het voordeel dat rentestijgingen met zich meebrengen. Het renterisico in nominale termen blijft groot, maar gezien de reële rendementsdoelstelling van het fonds en het huidige lage marktrenteniveau is ABP van mening dat het ongewenst is dit nominale risico af te dekken. Het afdekken van dit nominale risico leidt ertoe dat de huidige lage renteniveaus voor langere tijd in de portefeuille worden verankerd. Een onverwachte stijging van de inflatie en van de nominale marktrente kan dan niet worden gepareerd en zou, zonder verdere maatregelen, leiden tot een waardedaling van de vastrentende beleggingen en mogelijke daling van het rendement.

Beleggingsrisico

Naast het renterisico, dat betrekking heeft op de waarde van de verplichtingen en de vastrentende beleggingen, loopt ABP aanvullende risico's met betrekking tot de beleggingen: het beleggingsrisico. Specifiek onderkend worden het zakelijkewaardenrisico, valutarisico, grondstoffenrisico en kredietrisico. De toezichthouder, DNB, neemt deze risico's evenals het renterisico en het verzekeringstechnisch risico mee in een standaardmodel om vast te stellen of er voldoende eigen vermogen aanwezig is.

– zakelijkewaardenrisico

Het zakelijkewaardenrisico is het risico van een daling van de waarde van de beleggingen in aandelen en vastgoed. Op basis van het ALM is gekozen voor een strategische beleggingsmix waarin voor circa 60 procent wordt belegd in zakelijke waarden. Deze mix geeft naar verwachting op lange termijn het reële rendement dat nodig is met het oog op de betaalbaarheid van de premie en de indexatieambitie. De risico's rondom zakelijke waarden worden beheerst door een brede spreiding van de beleggingen over assets, regio's, categorieën en sectoren.

- *valutarisico* In het kader van risicospreiding belegt ABP een aanzienlijk deel in vreemde valuta. Aangezien de pensioenen worden uitgekeerd in euro's, loopt ABP valutarisico. Dit risico is beperkt, omdat het valutarisico gerelateerd aan de belangrijkste valuta's grotendeels is afgedekt.
- *grondstoffenrisico* Het grondstoffenrisico is het risico van een daling van de waarde van de beleggingen in grondstoffen. Dit risico wordt veroorzaakt door factoren als (reguliere) vraag en aanbod, marktverwachtingen en speculatie. Ter beheersing van dit risico streeft ABP naar een breed gespreide grondstoffenportefeuille.
- *kredietrisico* Het kredietrisico is het risico dat een bedrijf niet meer aan zijn betalingsverplichtingen kan voldoen of dat zich een verslechtering van de financiële situatie voordoet. Kredietrisico wordt veelal uitgedrukt in een credit rating, een hoge credit rating betekent dat de debiteur zeer kredietwaardig is en dat rente en hoofdsom met een hoge mate van zekerheid tijdig en volledig zal worden terugbetaald. De ratings van de vermogenstitels die een bedrijf heeft uitgegeven, kunnen veranderen door bijvoorbeeld verslechtering van de financiële situatie van de onderneming en zijn omgeving hetgeen een negatieve invloed op de waarde van de vermogenstitels heeft. In een extreem geval kan de hoofdsom zelfs niet worden afgelost en worden de ondernemingen failliet verklaard. Om dit risico te beheersen wordt de beleggingsportefeuille:
- goed gespreid over regio's, bedrijfstakken en individuele debiteuren;
 - wordt een adequate risicovergoeding gevraagd;
 - heeft ABP de beschikking over een professionele en 'inhouse' interne kredietanalyse afdeling in zowel Amsterdam als New York.
- *uitbestedingsrisico* Om optimaal gebruik te maken van de aanwezige expertise besteedt ABP een gedeelte van het beheer van het belegd vermogen uit bij gespecialiseerde vermogensbeheerders. De risico's die met uitbesteding gepaard gaan, worden preventief beheerst door een intensief selectieproces. Naast dit selectieproces wordt gedurende het jaar gecontroleerd of deze gespecialiseerde partijen blijven voldoen aan de door ABP gestelde eisen aan onder meer kwaliteit, deskundigheid en servicegraad.
- Verzekeringstechnisch risico* Het verzekeringstechnisch risico omvat de risico's van negatieve resultaten op de actuariële grondslagen die worden gebruikt bij de vaststelling van de technische voorzieningen. Het belangrijkste risico in dit kader is de ontwikkeling van de levensverwachting. Ouderdoms- en nabestaandenpensioenen worden levenslang uitgekeerd. Daarom houdt ABP rekening met de levensverwachting van de populatie van deelnemers, gewezen deelnemers en gepensioneerden. De levensverwachting resulteert uit de overlevingskansen die onderdeel uitmaken van de actuariële grondslagen en zijn gebaseerd op waarnemingen uit de ABP-pensioenadministratie. Bovendien zijn toekomstige ontwikkelingen, zoals geraamd door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), verwerkt in de overlevingskansen. Als de overlevingskansen zich ontwikkelen conform deze CBS-prognose dan is de levensverwachting in 2050 voor een 65 jarige man 84,4 jaar (momenteel 82,4 jaar) en voor een 65 jarige vrouw 86,2 jaar (momenteel 85,3 jaar). De levensverwachting is de belangrijkste verzekeringstechnische risicofactor voor de voorziening pensioenverplichtingen. Naarmate de (gewezen) deelnemers langer leven, wordt de benodigde voorziening pensioenverplichtingen hoger.
- Voor het nabestaandenpensioen is de zogeheten partnerfrequentie bij overlijden eveneens een belangrijke risicofactor. Deze actuariële grondslag brengt tot uitdrukking in hoeveel gevallen na overlijden van een (ex-)deelnemer een nabestaandenpensioen wordt toegekend. Naarmate meer (ex-)deelnemers nabestaanden achterlaten, nemen de lasten uit

hoofde van het nabestaandenpensioen toe en wordt de benodigde voorziening pensioenverplichtingen hoger.

Naast het ouderdoms- en nabestaandenpensioen kent het pensioenreglement zogeheten toeslagen die deel uitmaken van het overgangsrecht. Dit overgangsrecht is ontstaan bij de overgang van de ABP-wet op het pensioenreglement bij de privatisering van ABP in 1996. Een van deze toeslagen is de zogeheten toeslag samenvallende diensttijd. Deze toeslag wordt toegekend als een deelnemer en zijn partner samenvallende diensttijd hebben. Vóór pensioeningang is niet altijd bekend in hoeverre er sprake is van samenvallende diensttijd. Voor de raming van de toekomstig uit te keren toeslagen moet daarom een schatting worden gemaakt van de samenvallende diensttijd van de huidige generatie actieve deelnemers en hun partners. Belangrijk houvast bij deze schatting is de waargenomen samenvallende diensttijd van de huidige generatie gepensioneerden. Omdat samenlevingspatronen veranderen, is sprake van onzekerheid bij de raming van de toekomstige uitkeringslasten aan toeslagen. De toeslag samenvallende diensttijd is daarom een risicofactor bij het bepalen van de voorziening pensioenverplichtingen.

Indexatierisico

Het risico van looninflatie uit zich in de vorm van indexatie. De voorziening pensioenverplichtingen heeft alleen betrekking op de opgebouwde nominale pensioenverplichtingen, omdat de indexatieambitie voorwaardelijk is. De verwachte toekomstige indexatie heeft daarom geen gevolgen voor de voorziening pensioenverplichtingen. Wanneer het bestuur in enig jaar besluit om te indexeren, heeft dat natuurlijk wel gevolgen voor de stijging van de voorziening pensioenverplichtingen in dat jaar. Het risico wordt mede beheerst door de discretionaire bevoegdheid van het bestuur jaarlijks te besluiten of, en zo ja in welke mate indexatie zal plaatsvinden.

Liquiditeitsrisico

Het liquiditeitsrisico is het risico dat het fonds over onvoldoende liquide middelen beschikt om de lopende betalingen, waaronder de pensioenuitkeringen, te kunnen verrichten. Aangezien de som van premies, directe beleggingsopbrengsten en aflossingen van beleggingen in vastrentende waarden de som van pensioenuitkeringen en kosten ver te boven gaat en er bovendien voor een groot deel in liquide vermogenstitels wordt belegd, is het risico van een liquiditeitstekort feitelijk afwezig.

Operationeel risico

Operationeel risico is het risico dat verliezen ontstaan door niet afdoende of falende interne processen, menselijk gedrag en systemen of door externe gebeurtenissen. Dit risico is inherent aan de primaire, secundaire en ondersteunende processen, zoals die zijn af te leiden uit de waardeketen. Dit soort risico's wordt afgedekt door een veelheid van elkaar aanvullende maatregelen. De diverse kwaliteits- en controlafdelingen toetsen ter ondersteuning van het management of de bedrijfsprocessen efficiënt zijn ingericht en of operationele risico's voldoende zijn afgedekt. De planning- en controlcyclus heeft hier als toegevoegde waarde dat kan worden getoetst of de bedrijfsdoelstellingen binnen de budgettaire kaders worden gerealiseerd en of daaromtrent op betrouwbare wijze wordt gerapporteerd.

– informatietechnologie

ABP is sterk afhankelijk van de informatietechnologie (IT). Het IT-risico is het risico dat de IT-strategie en het gevoerde IT-beleid onvoldoende waarborgen bieden voor zowel de adequate beheersing en uitvoering van de bedrijfsprocessen en de continuïteit van de geautomatiseerde informatievoorziening.

IT-strategie en een IT-beleid zijn vastgelegd in meerjarige concern-informatieplannen. Service level agreements worden gebruikt om verantwoordelijkheden helder af te bakenen en de IT-processen te monitoren. De beheersing van de IT-risico's en het afleggen van verantwoording over de beheersing van deze risico's vraagt veel aandacht en is een gezamenlijke verantwoordelijkheid van de eenheden en het automatiseringsbedrijf.

Het ABP kent een IT-governance board, een IT-architecture board en een IT-security board. Hun taak is het verantwoord vormgeven van eenheid overstijgende IT-aspecten, gericht op strategische vernieuwing, het uitvoeren van het meerjarige concern-informatieplan en het monitoren van de keten. De chief information officer toetst de IT-plannen aan de gestelde kaders en prioriteiten, en stelt deze vast.

In 2007 is in dit kader het volgende geconstateerd:

- de business stelt zwaardere eisen aan IT dan voorheen en verwacht toewijding;
- klanten kunnen via internet inloggen en verwachten 7 x 24 uur toegang;
- informatietechnologie verandert snel en wordt complexer;
- standaardisatie moet helpen om kosten te beheersen, hetgeen meer IT-regie vergt.

Het meerjarige investeringsprogramma voor de periode 2006-2008 is verdeeld in drie trajecten:

- actualisering van het generiek pensioensysteem;
- complexiteitsreductie en efficiencyverbetering;
- het op peil brengen en houden van IT-vakmanschap en -capaciteit.

PricewaterhouseCoopers heeft voor het jaar 2007 een SAS70 type II-verklaring afgegeven bij de administratieve organisatie en interne controle met betrekking tot het ontwikkelen en beheren van informatiesystemen en de bijbehorende netwerkcomponenten.

– pensioenbedrijf

Het uitvoeren van administratieve processen brengt risico's met zich mee. Volledigheid van de gegevensaanlevering en verwerking, nodig voor het vaststellen van de opgebouwde rechten van de individuele deelnemers en de premievorderingen op de aangesloten werkgevers, is essentieel voor het pensioenbedrijf. Tevens vormen de desbetreffende gegevens de basis voor de informatievoorziening aan deelnemers bijvoorbeeld in de vorm van het uniform pensioen overzicht (UPO).

Conform de bepalingen in het pensioenreglement geschiedt deze gegevensaanlevering volgens het aangiftesysteem. Maandelijks ziet het fonds toe op de volledigheid van het aantal ingediende aangiftes, en – daarbinnen – op de volledigheid, aansluiting en waarschijnlijkheid van de inhoud ervan. De verwerking in het pensioensysteem mondt uit in de vaststelling van de premievorderingen op de aangesloten werkgevers. Op premieachterstanden wordt een actief incassobeleid gevoerd. Te weinig of te late afdracht leidt tot rentenota's.

Het genoemde systeem vormt tevens de basis voor de juiste en tijdige uitkering van de pensioenen. Pensioenen moeten reglementair worden aangevraagd. Om het daaraan verbonden risico van te late verwerking te vermijden, benadert ABP actief deelnemers die vlak voor hun pensioen staan. Hierbij wordt gebruikgemaakt van een automatische koppeling met de gemeentelijke basisadministratie (GBA). Dit garandeert een juiste adressering, evenals tijdige stopzetting bij overlijden. Van in het buitenland woonachtige pensioengerechtigden wordt verlangd dat zij periodiek een 'attestatie de vita' insturen.

Microkredieten

In 2007 heeft ABP de investeringen in microkrediet verdubbeld tot \$ 32 miljoen. Daarmee is ABP uitgegroeid tot een van de grootste investeerders in microkrediet in Nederland. Microkredieten zijn kleine leningen aan mensen in ontwikkelingslanden. In 2005, het internationale jaar van het microkrediet, was ABP het eerste Nederlandse pensioenfonds dat in microkrediet stapte.

Microkrediet is een aantrekkelijke langetermijnbelegging voor een pensioenfonds. Het beleggingsrisico kan ermee worden gediversifieerd. Microkrediet levert daarnaast een redelijk rendement op (ruim 6 procent op jaarbasis) dat geen samenhang vertoont met aandelen of obligaties. Bovendien wordt microkrediet nauwelijks beïnvloed door macro-economische factoren als rente en inflatie.

De beleggingen van ABP in microkrediet worden beheerd door Blue Orchard Finance in Genève. Oprichter en Executive Director, Jean-Philippe de Schrevel: 'Microkredietleningen worden verstrekt aan lokale ondernemers door microfinancieringsinstellingen (MFI's) - organisaties die in de regio opereren. Onze taak is om de juiste MFI's te selecteren. Dat doen wij door diverse factoren nader onder de loep te nemen. Hoe is de staat van dienst van de MFI? Is het beheer goed geregeld, klopt de governance en hoe zit het met de transparantie? Bij de beoordeling maken we ook gebruik van externe accountants en ratings. En natuurlijk is de kredietportefeuille belangrijk. Welke leenmethode hanteert de MFI? Hoeveel wanbetalingen zijn er, hoe winstgevend is de MFI en wat voor soort klanten wordt er bediend? Vertelt iedereen hetzelfde verhaal en gaat het geld naar de juiste mensen?'

De Schrevel is overtuigd van de beleggingsargumenten van microfinanciering. 'In het zevenjarig bestaan van Blue Orchard hebben wij meer dan 500 leningen aan MFI's verstrekt. Niet één is ooit in gebreke gebleven. En van de ondernemers die geld van MFI's krijgen, lost maar 2 à 3 procent de lening niet af. Ook vertonen deze beleggingen weinig correlatie met de financiële markten. De microkredietmarkt heeft bijvoorbeeld geen hinder ondervonden van de internationale krediet-schaarste.'

Maar beleggingsargumenten zijn niet de belangrijkste reden waarom De Schrevel zich bezighoudt met microfinanciering. 'Ik ben in microfinanciering gestapt omdat ik geschokt was door de armoede in veel landen. Wij zijn ervan overtuigd dat microfinanciering de meest efficiënte manier is om die armoede te lijf te gaan. En als je microfinanciering aantrekkelijk maakt voor beleggers, dan wordt het ook duurzaam.'

Dat is belangrijk, want duurzame hulp is alleen mogelijk met duurzame microfinanciering. En dus moeten wij zorgen dat er rendement komt. Uiteindelijk komt microfinanciering neer op de overbrugging van de kloof tussen twee werelden: die van de ondernemer in een ontwikkelingsland en die van de beleggers.'

De Schrevel is optimistisch over de vooruitzichten voor de microkredietmarkt. 'De doelmarkt voor microfinanciering bestaat uit zo'n vier miljard mensen. Op basis van een conservatieve inschatting komen 500 miljoen daarvan in aanmerking voor microkrediet. Als we ervan uitgaan dat de gemiddelde lening \$ 500,00 bedraagt, dan praten we over een potentiële markt van \$ 250 miljard. Als je dat potentieel weet aan te boren, dan is het effect gigantisch. Die \$ 250 miljard krijg je nooit in een jaar bijeen van liefdadigheidsinstellingen. En dat is wat ik zo geweldig vind aan microfinanciering: door ondernemen maatschappelijk effect sorteren.'

Jean-Philippe de Schrevel, Executive Director van Blue Orchard Finance

'Microfinanciering is de meest efficiënte manier om armoede te lijf te gaan'

Jean-Philippe de Schrevel

Rondom de feitelijke uitbetalingen wordt gebruik gemaakt van een stelsel van preventieve controlemaatregelen als standen- en mutatieregisters, plausibiliteitscontroles en dergelijke.

– *beleggingsbedrijf*

De uitkomsten van de ALM-studies zijn bepalend voor de te bereiken beleggingsmix en de daarvoor te verrichten feitelijke beleggingstransacties. Bij de transacties wordt gewerkt volgens stringente procedures.

De beleggingsposities van de liquide beleggingen worden dagelijks afgestemd tussen externe vermogensbeheerders, bewaarders en de beleggingsadministratie. Zodoende kan ook dagelijks toetsing aan de toegestane risicoposities plaatsvinden, met inachtneming van de voorschriften van de relevante regelgevende instanties.

Bij illiquide beleggingen worden alle transacties vooraf in detail getoetst om ook hier de continuïteit en consistentie in het beleggingsproces te waarborgen.

Waardering van de beleggingen geschiedt tegen reële waarde, voor genoteerde titels dagelijks, voor illiquide beleggingen op kwartaalbasis. In het waarderingproces zijn verschillende maatregelen van interne beheersing ingebouwd die uitmonden in een advies aan het valuation committee. Op basis van het advies van de quality manager stelt het valuation committee de waardering vast.

Selectie van externe managers geschiedt volgens een zorgvuldig proces. De werkzaamheden van deze managers worden streng gemonitord, evenals de door hen behaalde resultaten. Dit mede aan de hand van vooraf gedefinieerde (interne) benchmarks.

Voor een belangrijk deel van de backoffice-processen in Nederland heeft Pricewaterhouse-Coopers een SAS70 type II-verklaring afgegeven over de periode van 1 mei 2007 tot 31 december 2007, waarmee de effectieve werking van de processen wordt bevestigd.

– *overige processen*

ABP heeft het belang van goede informatie aan klanten al in een vroegtijdig stadium onderkend. Goede informatie aan klanten behoort inmiddels tot de zorgplicht van alle aanbieders van financiële diensten. Kennismanagement en het gebruik van een breed scala aan distributiekanaalen moeten waarborgen dat klanten, zowel de deelnemers als de aangesloten werkgevers, op betrouwbare wijze worden geïnformeerd om juiste beslissingen te kunnen nemen.

De eenheid productontwikkeling en research (PRO) ziet erop toe dat wijzigingen in het pensioenreglement vooraf worden getoetst aan wet- en regelgeving en implementeerbaarheid. PRO zorgt voor een adequate vertaling van deze wijzigingen in materieboeken, die de basis vormen voor de wijzigingen in de procedures, handleidingen en systemen van de eenheden die de wijzigingen moeten uitvoeren.

Met de renovatie van het hoofdkantoor worden essentiële verbeteringen gerealiseerd op het gebied van werkklimaat, milieuvriendelijkheid, veiligheid en kostenbeheersing. De renovatie wordt strak gemanaged door een stuurgroep en een hoofdaannemer. Het toezicht op de werkzaamheden vindt plaats door een extern ingehuurd bouwdirectie.

Het facilitair bedrijf heeft veel energie gestoken in de professionalisering van het inkoopproces. Dit zal leiden tot een sterke verbetering van de kwaliteit en de inkoopvoorwaarden en tot een forse reductie van het aantal leveranciers.

Compliancerisico

Compliancerisico is de kans op (imago) schade die ABP kan lopen bij het niet naleven van relevante wet- en regelgeving. ABP wil garant staan voor een integere bedrijfsvoering die voldoet aan de wet- en regelgeving. Om dit te bereiken heeft ABP een compliancefunctie ingericht, die het correct naleven van de wet- en regelgeving toetst. Professionaliteit, betrouwbaarheid en integriteit van personeel en organisatie zijn belangrijke voorwaarden om dit risico te mitigeren.

De compliancefunctie van ABP kent een centrale staf, aangestuurd door de chief compliance officer, die kaderstellend is en decentrale compliance officers die uitvoering geven aan het compliancebeleid. Besluitvorming wordt nadrukkelijk getoetst aan wet- en regelgeving. Zo nodig voorziet de chief compliance officer conceptbesluiten van een complianceadvies.

De verplichtingen die voortkomen uit de Pensioenwet, Wet verplichte deelneming in een bedrijfstakpensioenfonds 2000 (Wet Bpf), Wet bescherming persoonsgegevens (Wbp) en Wet privatisering ABP (WPA) zijn systematisch in beeld gebracht en geadresseerd. Zo is inzicht verkregen in de relevante verplichtingen en is structuur gegeven aan de controle op de naleving.

Voor de wet Bpf geldt voorts dat, mede naar aanleiding van een door DNB opgelegde boete, een scherp toezicht op de naleving is ingesteld bij alle vormen van communicatie. Tevens is de opzet van de backofficeprocessen in dit kader nader onder de loep genomen. Tenslotte draagt de ontzaffing bij aan de verdere borging van de compliance, ook in de geautomatiseerde systemen.

Bijzondere aandacht is uitgegaan naar het vergroten van de compliance awareness. De naleving van de code of conduct is in de gehele organisatie aangescherpt om zodoende de bedrijfswaarden verder uit te dragen. Dit betreft onder andere het effectentypische gedragstoezicht. Voor dit gedragstoezicht wordt gebruik gemaakt van een geautomatiseerd systeem voor de clearance van, evenals de controle op, privébeleggings-transacties van als insider aangewezen medewerkers.

Financiële rapportages

Zonder zorgvuldig rapportageproces is het risico aanwezig dat er verkeerde beslissingen kunnen worden genomen. Verantwoording over de uitvoering en het beheer wordt afgelegd in de diverse financiële rapportages (waaronder kwartaal-, maand- en project-rapportages) met als sluitstuk het jaarverslag. Gezien de aard van ABP is de interne beheersing rondom het opstellen van de financiële rapportages strak ingeregeld. Het stelsel van interne beheersing begint bij de beheersingsmaatregelen in en rondom de invoer en mutaties in de primaire systemen. Hier wordt de betrouwbare verwerking van de financiële consequenties van de genomen besluiten in de financiële administraties gewaarborgd. Tezamen met de interne risicobeheersing en -controlsysteem rondom de primaire processen draagt dit in hoge mate bij aan de betrouwbaarheid van de financiële rapportages. De output in de vorm van rapportages wordt eveneens geanalyseerd. De detaillering en frequentie van deze analyse zijn voor de belangrijkste posten vooraf bepaald. Naast invulling van de interne beheersings- en controlsystemen op eenheid niveau en op concernniveau is hieraan op bestuursniveau invulling gegeven, concreet in de vorm van reviews van periodieke standaardrapportages en in de vorm van de beoordeling van het jaarverslag door de interne en de externe accountant. Ook hier geldt dat belangrijke accountantsbevindingen en de voortgang van de daarop bepaalde verbeteracties worden gerapporteerd aan en besproken in de diverse audit committees.

*Bestuurlijke
verantwoordelijkheid*

Het bestuur van ABP is verantwoordelijk voor de financiële positie van het fonds en in dat kader ook voor de opzet, het bestaan en de werking van de interne risicobeheersings- en controlsystemen. Deze systemen hebben tot doel de realisatie van de strategische, operationele en financiële doelstellingen van het pensioenfonds te monitoren en betrouwbare financiële rapportages mogelijk te maken. Verder hebben zij tot doel de risico's die het pensioenfonds neemt en waaraan het vanuit zijn omgeving wordt blootgesteld, te identificeren en te beperken. Ook dienen de interne risicobeheersingsystemen zorg te dragen voor de naleving van relevante wet- en regelgeving. Het audit committee bestuur bespreekt periodiek de strategie, de risico's en de uitkomsten van de beoordeling van de opzet en de werking van de interne risicobeheersings- en controlesystemen. Dit hoofdstuk gaat inhoudelijk in op de belangrijkste risico's, de getroffen beheersingsmaatregelen en de daarin gerealiseerde verbeteringen.

De interne risicobeheersingsystemen beogen de identificatie en het beheersen van risico's. Zij garanderen echter niet het daadwerkelijk behalen van de strategische, operationele en financiële doelstellingen. Evenmin garanderen zij het onderkennen of voorkomen van alle risico's, fouten, fraudegevallen en het volledig voldoen aan relevante wet- en regelgeving. Het bestuur van ABP benadrukt dat de aard van de werkzaamheden van het pensioenfonds met zich meebrengt dat sommige risico's buiten haar invloedssfeer liggen, bijvoorbeeld demografische ontwikkelingen, risico's op looninflatie en ontwikkelingen op de financiële markten. Voor deze risico's zijn, waar nodig en mogelijk, maatregelen getroffen die de impact van het risico beperken. Vanuit de overtuiging dat het fonds daar per saldo baat bij heeft is bewust gekozen voor een langetermijnrisicobeleid. Dit impliceert dat kortetermijnrisico's voor het fonds (tijdelijk) negatiever kunnen uitpakken dan wanneer zou zijn gekozen voor een kortetermijnrisicobeleid.

Op grond van de in dit hoofdstuk opgenomen beschrijvingen is het bestuur van ABP van mening dat in 2007 een duidelijke vooruitgang is geboekt bij de (verdere) optimalisering van de interne risicobeheersing- en controlsystemen.

Pensioenbeheer

*Aanpassingen in
pensioenreglement*

Ontwikkeling pensioenregeling

Na vijftig jaar is de Pensioen en spaarfondsenwet (PSW) vervangen door de Pensioenwet. De consequenties van de nieuwe wet zijn al in 2006 verwerkt in het pensioenreglement, op basis van de toen gesloten pension deal. De wijzigingen in het pensioenreglement hadden vooral betrekking op de technische veranderingen in de sfeer van de nadere uitwerking van de afspraken met betrekking over het ABP Keuzepensioen (AKP). Sociale partners hebben deze periode van relatieve rust vooral gebruikt om na te denken over kansen en bedreigingen voor de pensioenregeling, onder meer de effecten van de in 2006 ingevoerde VUT/Prepensioen en Levensloop (VPL)-afspraken en toe te werken naar een agenda voor de komende jaren.

Ten aanzien van de verdere ontwikkeling van de structurele regeling (het ABP Keuzepensioen) in de komende jaren hebben sociale partners verkennend gesproken over:

- aandachtsgebieden in de onderlinge solidariteit van de regeling;
- de beleidsmatige en financiële gevolgen van de vergrijzing van het deelnemersbestand en de stijging van de levensverwachting;
- de wijze van communiceren over de pensioenregeling.

Wat de onderlinge solidariteit in de regeling betreft is onder meer verkennend gesproken over de pensioenopbouw voor jongere deelnemers, herintreders, migranten en vrouwen en over de mogelijkheden voor voortzetting van de pensioenopbouw voor zelfstandigen zonder personeel (ZZP-ers).

*Verbeterd overzicht,
inzicht en uitzicht voor
deelnemer en werkgever*

Communicatie met deelnemers en werkgevers

In 2007 zijn de uitgangspunten van de communicatie met deelnemers en werkgevers vastgelegd in een aantal leidende marketingconcepten voor gepensioneerden, actieve deelnemers en werkgevers. De concepten zijn gericht op de invulling van een deelnemersgericht pensioenfonds respectievelijk op een aantal onderdelen van de missie van ABP, te weten meer dan pensioen alleen, aantrekkelijk voor jong en oud en deelnemersgericht. Een aantal begrippen uit de nieuwe Pensioenwet die per 1 januari 2007 van kracht is geworden, vormt de basis voor de concepten: begrijpelijk, transparant en tijdig. Vervolgens krijgen deze begrippen vorm in de marketing- en communicatieconcepten door de gepensioneerde, actieve deelnemer en werkgever te voorzien van:

- overzicht (wat heb ik?);
- inzicht (wat betekent dat?);
- uitzicht (wat moet/kan ik daarmee?).

Voor de gepensioneerden krijgt dit vorm in het jaaroverzicht gecombineerd met de website MijnABP. De actieve deelnemer ontvangt elk jaar een Uniform Pensioenoverzicht (UPO) en kan persoonlijke situaties op MijnABP berekenen. Voor de werkgevers krijgen overzicht, inzicht en uitzicht vorm in de werkgeversspiegel gecombineerd met de website EasiNetABP.

*Communicatie-uitingen
goed gewaardeerd*

In 2007 heeft ABP veel energie gestoken in de verdere ontwikkeling van de communicatieconcepten in de diverse kanalen. ABP is er in geslaagd om in 2007 aan nagenoeg alle actieve deelnemers een UPO te sturen. Het UPO is ontstaan op initiatief van de Consumentenbond met actieve medewerking van onder andere de pensioenfondsen.

Het biedt de actieve deelnemer de mogelijkheid om zijn pensioenopbouw die hij bij verschillende pensioenfondsen kan hebben bij elkaar te tellen. De actieve deelnemers hebben de UPO 2007 beoordeeld met het cijfer 7,2.

De website MijnABP een beveiligde en gepersonaliseerde webomgeving, biedt deelnemers de mogelijkheid om met actuele data uit de pensioenadministratie onder andere scenario-berekeningen te maken in het kader van het AKP. De website is in 2007 geheel overgegaan op de nieuwe huisstijl. Tevens is het gebruikersgemak sterk verbeterd, bijvoorbeeld bij het maken van berekeningen in een beveiligde omgeving. MijnABP biedt ook mogelijkheden voor de gepensioneerden. Zij kunnen hun bruto/netto-specificaties en in 2008 tevens de jaaropgave op het web bekijken. Het aantal bezoeken aan MijnABP is in 2007 wederom fors gestegen en bedraagt ruim 800.000 (in 2006 waren dat er 600.000).

De ontwikkeling van MijnABP is in de buitenwereld niet onopgemerkt gebleven. ABP heeft een IPE-award gewonnen voor het innovatieve karakter van deze website. Tevens heeft ABP de communicatieprijs van NPN (Nederlands Pensioen- & Beleggingsnieuws) gewonnen voor het pensioenfonds met de effectiefste communicatiestrategie.

*Gebruik internetapplicaties
neemt nog steeds toe*

Het aantal bezoeken op de algemene website abp.nl is in 2007 flink doorgroeid naar ruim 140.000 bezoeken per maand. Deze site is eveneens overgegaan op de nieuwe huisstijl van ABP. Verder is de site voorzien van een uitstekende zoekfunctie (Q-go) die liefst 76 procent van de zoekers direct een tevredenstellend antwoord geeft en van de mogelijkheid tot het maken van berekeningen voor AKP, arbeidsongeschiktheid en nabestaandenpensioen. Bezoekers waarderen deze site met een rapportcijfer 7,1.

De digitale nieuwsbrief van ABP waarmee in 2006 is begonnen heeft een snel groeiend aantal abonnees. In 2007 waren dit er ruim 66.000 (2006: bijna 35.000). Dit maakt de digitale nieuwsbrief uitermate geschikt om snel met onze deelnemers te communiceren over nieuwe ontwikkelingen. De EasiNet-site voor de werkgevers is eveneens vernieuwd. Geheel volgens de nieuwe huisstijl zijn gebruikersgemak, inhoud en actualiteit op een passend niveau gebracht. Het aantal abonnementen van werkgevers bedroeg in 2007 ruim 14.000.

*Service callcenter
onveranderd hoog*

Het serviceniveau van het callcenter is in 2007 onveranderd hoog gebleven. Bij een onveranderd hoge bereikbaarheid van 98 procent is de gemiddelde wachttijd in 2007 gedaald tot onder de 30 seconden die in 2006 werd gehaald. Mede omdat voor snelle communicatie meer gebruik is gemaakt van de internetsites is het aantal gesprekken in 2007 afgenomen tot 347.000 (2006: 420.000). Het aantal e-mails dat het callcenter heeft afgehandeld daarentegen, is gestegen naar 93.000 (2006: 80.000). De klanttevredenheid over het callcenter is constant gebleven op het hoge niveau van 7,5.

*Intensivering communicatie
met deelnemers en werk-
gevers*

In 2007 heeft ABP de beschikking gekregen over een aantal regiokantoren die intensivering van de communicatie met de deelnemers en de werkgevers mogelijk maken. De regiokantoren worden in toenemende mate gebruikt voor het voeren van klantsupportgesprekken, het geven van opleidingen, workshops en cursussen, het organiseren van bijeenkomsten voor werkgevers en een scala aan andere activiteiten. In het bijzonder kunnen de regiokantoren, naast gesprekken op locatie bij de werkgever tegemoet komen aan de vraag van deelnemers naar meer persoonlijk contact.

De werkgeversadviseurs hebben ook in 2007 ruim 4.000 werkgevers ondersteund. In totaal hebben zij 10.200 bezoeken afgelegd bij de werkgevers. Verder hebben zij bij bijna 100 werkgevers speciale pensioendagen georganiseerd. Ter ondersteuning van de adviseurs zijn bijna 3.000 werkgeversspiegels naar de werkgevers verzonden met informatie uit de ABP-databases die voor de werkgever van belang kan zijn voor onder andere de uitvoering van zijn personeelsbeleid. Ook via de regiodagen worden de werkgevers bijgepraat over de actuele ontwikkelingen binnen en buiten ABP. De waardering van de bezoekers voor deze dagen blijft onveranderd hoog met een rapportcijfer van 7,7.

In 2007 is begonnen met het organiseren van netwerkbijeenkomsten. Deze bijeenkomsten stonden in het teken van een dialoog met ABP. Onderwerpen als pensioenbewustzijn, nieuwe Pensioenwet, active aging en veranderingen in de sociale zekerheid stonden hierbij op de agenda. Het organiseren van deze bijeenkomsten heeft de relatie met werkgevers verstevigd. De dialoog zorgt voor een goede afstemming tussen wensen die leven bij werkgevers en de dienstverlening van ABP. Ook in 2008 blijven we dit soort bijeenkomsten met werkgevers organiseren en verder intensiveren.

Ontwikkeling serviceniveau

Nog betere service en ondersteuning naar klanten op internet via MijnABP

In 2007 is de eerste stap gezet naar het beschikbaar stellen van online transactiemogelijkheden voor de klant. Klanten die vlak voor hun pensionering staan kunnen voor het eerst via MijnABP een aanvraag indienen voor een flexibele pensioen uitkering (FPU). De kwaliteit en de doorlooptijd van de FPU-aanvraag zijn verbeterd en dat vindt zijn weerslag in een hogere klanttevredenheid.

Er zijn procesverbeteringen geïmplementeerd rondom het AKP. Het AKP kenmerkt zich door een grote mate van flexibiliteit voor de klant. Om de klant te ondersteunen bij de vele mogelijke keuzes zijn forse verbeteringen gerealiseerd in de automatisering van de prognoseberekeringen en de toekenningen van AKP. Met deze verbeteringen is ook de basis gelegd voor een betere informatievoorziening aan klanten op internet via MijnABP. Op deze website is een AKP-wizard ingericht waarmee de klant snel prognoseberekeringen voor verschillende uitreedompties kan maken. Zo geeft het effectief inzetten van meer simulatie-instrumenten optimaal inzicht in de complexe AKP-materie. Verder kunnen deelnemers die vlak voor hun pensionering staan, nu via MijnABP een AKP-aanvraag afhandelen, een stap in de richting van het afhandelen van een AKP via internet.

De service op internet heeft belangrijke aanpassingen ondergaan. Aansluitend op het ontvangen van een UPO hebben klanten nu de mogelijkheid om via MijnABP additionele informatie te raadplegen en simulaties te maken. Dit wordt ondersteund door vernieuwde grafische weergaven. Op MijnABP kan ook ABP Extra Pensioen (AEP) worden ingezien en kunnen simulaties worden uitgevoerd. Tevens wordt de individuele fiscale jaarruimte op MijnABP gepresenteerd.

CEM-servicescore gestegen

De focus op de dienstverlening voor klanten komt tot uitdrukking in de servicescore van ABP in 2007, ontleend aan de CEM-benchmark. Deze wereldwijde benchmark van pensioenfondsen staat onder auspiciën van het instituut CEM (Cost Effectiveness Measurement) in Toronto. ABP heeft zich ten doel gesteld om service op internationaal topniveau te bieden aan zijn klanten en daarmee de beste service in de wereld van de pensioenfondsen te leveren.

Tabel 5.1. Servicescore (max=100)

	2007	2006	2005	2004	2003
ABP	91	88	86	80	82
CEM-wereldgemiddelde	n.b.	72	74	72	71
10 grootste wereld gemiddeld	n.b.	71	71	71	73
Nederland gemiddeld	n.b.	72	77	71	73

De servicescore van ABP is op een schaal van 100 gestegen naar 91 (2006: 88). Met deze stijging heeft ABP in 2007 een zeer hoge servicescore binnen de CEM-benchmark bereikt.

European Centre for Corporate Engagement

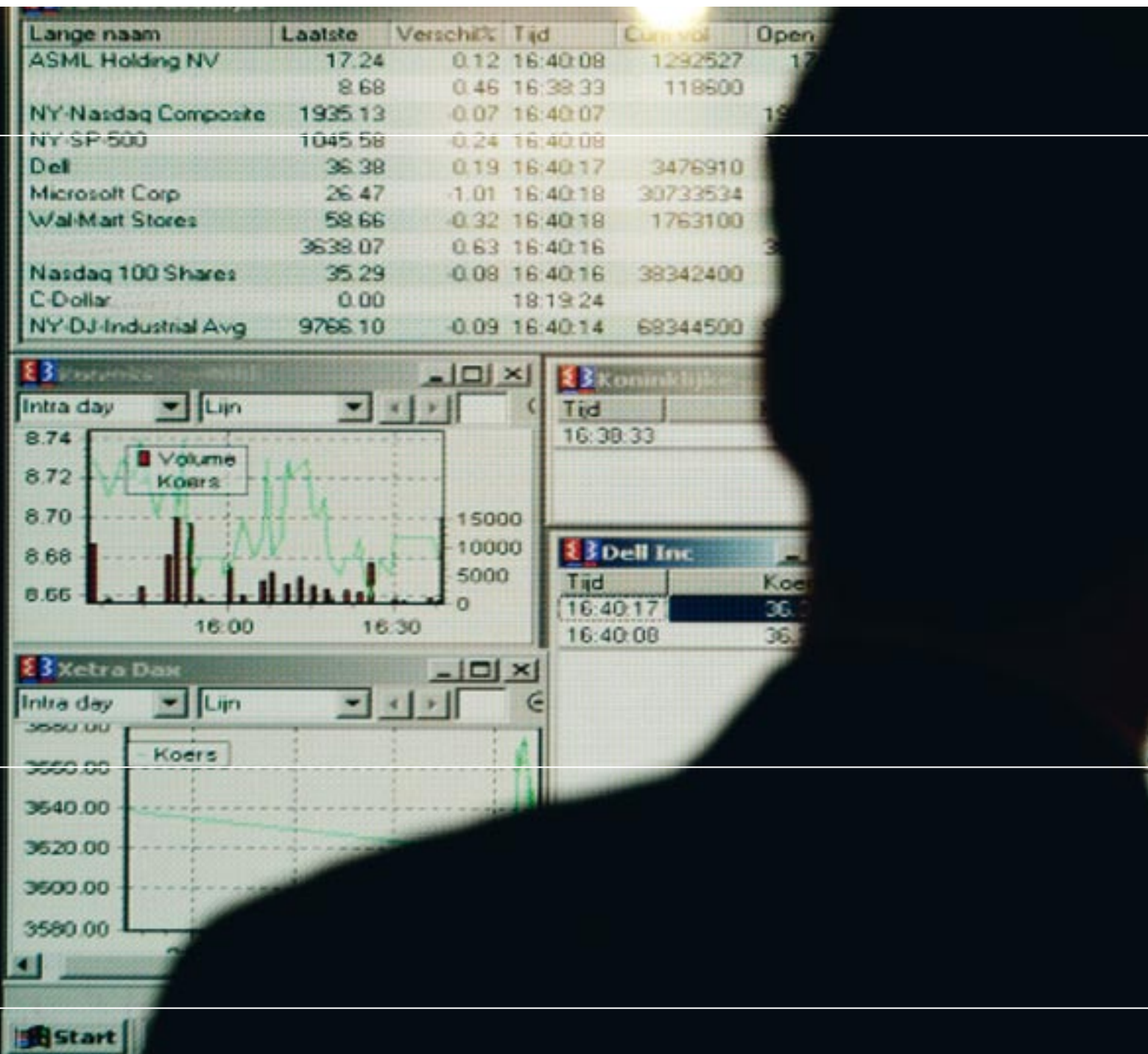
Het Strategisch Beleggingsplan van ABP voor 2007-2009 bevat de ambitie om milieuaspecten, sociale aspecten en bestuurlijke aspecten in alle beleggingen mee te wegen. Dat ESG-informatie (environmental, social, governance) tot betere beleggingsprestaties kan leiden, wordt toegelicht door Rob Bauer, hoogleraar Institutionele Beleggers aan de Universiteit van Maastricht en directeur van het European Centre for Corporate Engagement (ECCE).

Het beleid van ABP om ESG-informatie in beleggingen mee te wegen, wordt momenteel voornamelijk op aandelenbeleggingen toegepast. Uitbreiding naar andere beleggingscategorieën wordt stapsgewijs uitgevoerd. De grondslag van dit beleid is de overtuiging dat kapitaalmarkten beperking van milieurisico's, sociale

risico's en bestuurlijke risico's uiteindelijk zullen weten te waarderen, hetgeen dan in de waarde van de beleggingen tot uitdrukking zal komen. ABP is inmiddels ver gevorderd met de integratie van ESG-informatie in de beleggingsprocessen. Nu al maken ESG-analyses deel uit van het besluitvormingsproces van een aantal grote fondsen en krijgen portfoliomanagers regelmatig adviezen van gespecialiseerde ESG-analisten. Hoogwaardige data over ESG-issues zijn echter nog steeds schaars. Daarom stimuleert ABP de beschikbaarheid van relevant onderzoek, onder meer door de medefinanciering van ECCE.

Relatie concreet

ECCE werd in 2006 opgericht, met financiële middelen van Mistra, een Zweedse organisatie die onderzoek naar duurzame ontwikkeling ondersteunt. De hoofdpdracht voor ECCE is dan ook de vraag te

beantwoorden hoe financiële marktpartijen aan duurzame ontwikkeling kunnen bijdragen. Voor ECCE-directeur Rob Bauer, die diverse internationale prijzen voor zijn wetenschappelijk werk op dit gebied heeft gekregen, is deze vraagstelling vertrouwd. Toen hij nog als hoofd Onderzoek bij ABP Vermogensbeheer werkte, was duurzaamheid in beleggingen al een belangrijk issue voor hem. 'Wij zijn onafhankelijk,' vertelt hij over ECCE, 'en doen onderzoek met gegevens van partijen die wereldwijd ondernemingen scoren ten aanzien van duurzaamheid en governance. Wij onderzoeken of beleggers met die data beter hadden kunnen presteren. Recent publiceerden we bijvoorbeeld in de Financial Analysts Journal over een onderzoek met gegevens van Innovest, een researchorganisatie waar ABP ook een belang in heeft. We hebben de scores van Innovest genomen ten aanzien van de eco-efficiency van bedrijven. Een bedrijf dat veel input nodig heeft om een bepaalde output te genereren, is niet eco-efficiënt. We hebben

onderzocht of de financiële prestaties van efficiëntere bedrijven beter zijn dan die van de minder efficiënte en het bleek dat dit inderdaad het geval is. Dit was een van de eerste onderzoeken waaruit concreet bleek dat er een relatie is tussen de prestaties van ondernemingen en één klein aspect binnen dat containerbegrip duurzaamheid.'

'Met deze materie moet genuanceerd worden omgegaan,' stelt Rob Bauer. 'Het is immers de vraag welke aspecten van duurzaamheid relevant zijn, vervolgens of ze allemaal even relevant zijn en tot slot in hoeverre ze al in de beurskoers zijn verwerkt. Ook hier geldt het aloude adagium dat een goed bedrijf nog geen goede belegging hoeft te zijn. Mijn inschatting is, dat governance al redelijk in beleggingsprocessen is geïntegreerd, maar dat nog maar weinig naar environment en social wordt gekeken. Deze aspecten zijn nog nauwelijks in de koersen verwerkt.'

Rob Bauer, hoogleraar *Institutionele Beleggers* aan de Universiteit van Maastricht en directeur van ECCE

'Milieu- en sociale aspecten zijn nog nauwelijks in de koersen verwerkt'

Rob Bauer

In 2006 had het beste participerende pensioenfonds een servicescore van 90 en had ABP de tweede plaats behaald met 88 punten. De positie van ABP in 2007 ten opzichte van alle 63 deelnemende fondsen wereldwijd zal medio 2008 bekend zijn, omdat dan de benchmarkresultaten 2007 beschikbaar zullen komen. Van de deelnemende Nederlandse fondsen had ABP in 2006 de hoogste servicescore.

De hogere servicescore is gerealiseerd dankzij verbeteringen in verschillende klantprocessen. De hogere servicescore is ook gerealiseerd vanwege doorontwikkeling in de digitalisering van communicatie-uitingen (digitale UPO, digitale nieuwsbrieven). Naast deze verbeteringen voor de deelnemers is ook de service aan de werkgevers verbeterd. De servicescore is licht gestegen door een kortere doorlooptijd van inkomende en uitgaande waardeoverdrachten. Deze verbeteringen zijn vooral te danken aan structurele procesverbeteringen.

Klanttevredenheid front-office stabiel

Tabel 5.2. Klanttevredenheid frontoffice

	2007	2006	2005	2004	2003
Callcenter	7,5	7,5	7,4	7,4	7,0
Werkgeversadviseurs	7,6	7,5	7,6	7,9	7,6
Regiodagen	7,7	7,7	7,5	7,5	7,4
Internet (website ABP)	7,1	7,1	-	-	-

Wat klanttevredenheid betreft blijft de frontoffice-dienstverlening trendmatig op hoog niveau, met een lichte stijging bij de werkgeversadviseurs. De werkgevers zijn ook tevreden over de regiodagen.

Klanttevredenheid back-office over gehele lijn gestegen

In 2007 is de klanttevredenheid van de backoffice bij vrijwel alle klantengroepen gestegen, zoals in tabel 5.3 in beeld is gebracht.

Tabel 5.3. Klanttevredenheid backoffice

	2007	2006	2005	2004	2003
Vervroegd gepensioneerden	7,9	7,7	7,7	7,8	7,8
Pensioengerechtigden	8,1	8,1	8,1	8,1	8,1
Actieven	7,1	6,8	6,8	7,0	7,0
Bijzondere regelingen Defensie	7,7	7,6	7,5	7,6	7,7

De klanttevredenheid bij de vervroegd gepensioneerden is gestegen door verbetering van de service bij de offerteaanvragen en toekenningen. De klanttevredenheid bij de pensioengerechtigden is in 2007 op het hoge niveau van 2006 gebleven. De toeneming van de klanttevredenheid bij actieven is het gevolg van een positieve waardering van klanten voor de waardeoverdrachten en voor de service bij verevening bij echtscheiding. De waardering voor het pensioenoverzicht 2007 is gestegen naar 7,2 (2006: 7,1) mede dankzij de vrijwel 100 procent verzending van het UPO naar actieven en de aanvullende informatie en simulatiemogelijkheden op MijnABP.

Beroepschriften als graadmeter voor het serviceniveau

In laatste instantie kunnen klanten terecht bij de commissie van beroep. Dit maakt het activiteitenoverzicht van deze commissie tot een andere belangrijke graadmeter voor het serviceniveau van ABP. Tabel 5.4 geeft inzicht in de aantallen beroepschriften die in het kader van het pensioenreglement zijn ingediend en de wijze van afhandeling.

Tabel 5.4. Aantal beroepschriften

	2007	2006	2005	2004	2003
Ingediende beroepschriften	138	155	213	186	192
Beëindigde beroepsprocedures	57	51	80	60	52
Niet ontvankelijk	5	11	7	3	4
Niet bevoegd	-	-	2	-	1
Bevestigde besluiten	91	129	119	119	104
Vernietigde besluiten	5	10	9	26	26
Aantal hoorzittingen	15	23	22	18	31

Ontwikkeling uitvoeringskosten

Competitieve CEM-kostprijs

Om zijn leidende en toonaangevende positie op de Nederlandse pensioenmarkt te behouden en versterken investeert ABP in de komende jaren extra op het gebied van informatie- en communicatietechnologie en de uitbreiding van de klantgerichte marktbenadering. Uiteindelijk wil ABP met de voorgestelde intensiveringen en vernieuwingen het best communicerende pensioenfonds ter wereld worden.

Tabel 5.5. Ontwikkeling kostprijs pensioenbeheer per deelnemer in €

	2007	2006	2005	2004	2003
ABP	74	65	63	62	65
CEM-Q1 wereld	nb	62	59	60	63
CEM-wereldmediaan	nb	77	78	85	81
CEM-Q1 Nederland	nb	86	79	62	66
CEM-mediaan Nederland	nb	97	92	83	93

De uitvoeringskosten zijn in 2007 gestegen als gevolg van een intensivering van de klantbenadering inclusief aanpassing van de websites MijnABP en EasiNetABP en bijbehorende rekenmodules (+ € 5), loon- en prijsstijgingen (+ € 2) en toenemende kosten voor het naleven van de compliance-eisen van de toezichthouder (+ € 1). Ten opzichte van de benchmarkresultaten voor 2006 blijft ABP toch nog ruim onder het CEM Q1 niveau in Nederland. Gelet op de vergelijkbare pensioenregelingen en processen en de relatief grote Nederlandse fondsen die participeren in de CEM-benchmark is de vergelijking met de Nederlandse fondsen voor ABP relevant. De CEM-kostprijscijfers over 2007 komen medio 2008 beschikbaar. De ontwikkeling van de kostprijscijfers per klantcategorie is in tabel 5.6 weergegeven. Het jaar 2007 betreft een voorlopige eigen berekening; de jaren daarvoor de definitieve cijfers van CEM.

Tabel 5.6. Ontwikkeling kostprijs per klantcategorie in €

	2007	2006	2005	2004	2003
Kostprijs per actieve deelnemer	88	76	73	66	64
Kostprijs per uitkeringsgerechtigde	37	33	37	44	55
Kostprijs per slaper	13	12	11	11	12

De stijging van de uitvoeringskosten in 2007 als gevolg van investeringen in communicatie- en informatietechnologie komt eveneens tot uitdrukking in de ontwikkeling van de kost-

prijzen per klantcategorie. Ondanks de stijging in de kostprijzen per klantcategorie blijft ABP concurrerend ten opzichte van de pensioenfondsen in de benchmark.

De ABP kostprijs van € 88 per actieve deelnemer ligt fors lager dan het gemiddelde in de Nederlandse peer group (€ 136 in 2006) en het wereldgemiddelde (€ 109 in 2006).

De ABP kostprijs per uitkeringsgerechtigde van € 37 ligt zowel onder het gemiddelde van de Nederlandse peer group (€ 73 in 2006), als onder het wereldgemiddelde (€ 44 in 2006).

De ABP kostprijs per slaper ligt met € 13 ver onder het Nederlandse en wereldgemiddelde van circa € 32.

Voor de aansluiting met de kostprijs per deelnemer is van belang dat de slapers in de CEM-systematiek wel meetellen bij de bepaling van het kostenniveau (de teller), maar niet bij de bepaling van de kostprijs per deelnemer (de noemer).

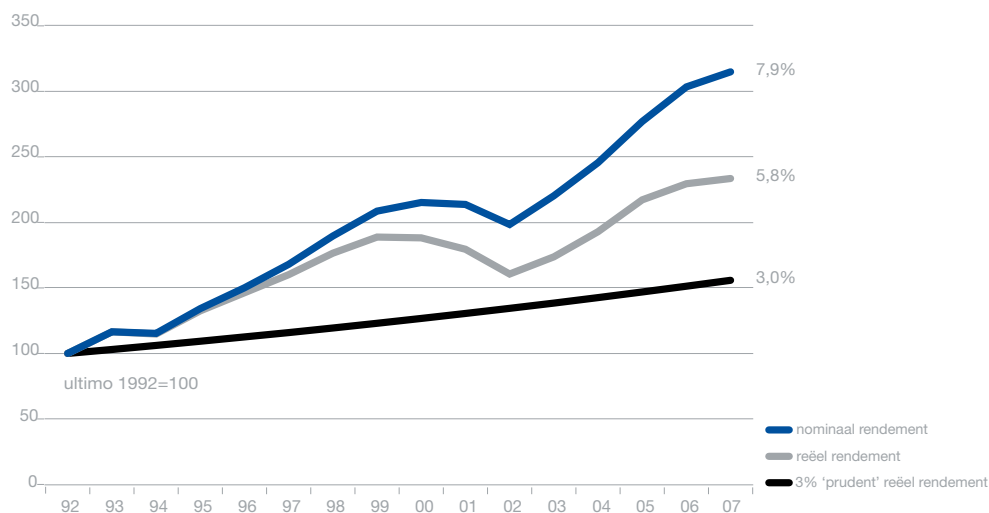
Beheer van belegd vermogen

Beleggingsrendementen

Beleggingsrendement
3,8 procent

Het beleggingsrendement van ABP ligt met 7,9 procent gemiddeld vanaf 1993 bijna één procentpunt per jaar boven de target van 7 procent. Over 2007 is, na de goede jaren 2004 tot en met 2006, een bescheiden rendement van 3,8 procent gerealiseerd.

Grafiek 6.1. Rendementen 1993 - 2007 (cumulatief)

Na vier achtereenvolgende jaren, waarin het rendement fors hoger was dan de lange termijn doelstelling van 7 procent, is het rendement over 2007 3,2 procentpunt lager dan de doelstelling. De belangrijkste oorzaak van dit lagere rendement is de crisis op de kredietmarkt in de Verenigde Staten en de daaruit voortvloeiende directe en indirecte gevolgen.

Gemiddeld is vanaf 1993 een nominaal rendement van 7,9 procent per jaar gerealiseerd. Het reële rendement over deze periode bedraagt gemiddeld 5,8 procent, ruim boven de 3 procent waarmee voorzichtigheidshalve bij de premievaststelling wordt gerekend. De achterliggende rendementen van ABP (exclusief verzekeringsbedrijf) zijn weergegeven in tabel 6.1.

Tabel 6.1. Rendementen beleggingsportefeuille 2007 ⁶ (in % en in € miljard)

	2003 - 2007 (5 jaar cumulatief)		2007		2006	
	%	€ mrd	%	€ mrd	%	€ mrd
Vastrentende waarden	14,8	10,2	1,9	1,6	0,9	0,7
Zakelijke waarden	92,4	60,1	5,2	5,6	17,0	16,6
<i>aandelen</i>	82,4	38,2	5,3	3,9	13,5	10,6
<i>onroerend goed en vastgoedfondsen</i>	116,6	14,0	-9,4	-2,0	35,7	6,2
<i>private equity</i>	141,8	4,9	29,4	1,6	29,8	1,1
<i>infrastructuur</i>	60,6	0,4	21,0	0,3	41,3	0,1
<i>grondstoffen</i>	56,1	2,6	31,0	1,8	-18,5	-1,4
Overige beleggingen (incl. hedgefondsen)	44,0	8,9	13,2	0,3	9,5	0,4
Totaal	58,8	79,2	3,8	7,5	9,5	17,7

⁶ Rendementen op basis van de feitelijke afdekking van de Amerikaanse dollar

Zoals uit tabel 6.1 blijkt, heeft ABP in vijf jaar tijd bijna € 80 miljard uit beleggingsresultaten aan het vermogen weten toe te voegen ondanks de kredietcrisis in 2007. Over dezelfde periode bedroeg het saldo van netto premies en uitkeringen € 1,6 miljard.

Een belangrijke positieve bijdrage in het totale rendement over 2007 komt van beleggingen in zakelijke waarden (+ 5,2 procent). Het rendement op vastrentende waarden is gering (+ 1,9 procent), als gevolg van de stijgende marktrente en kredietopslagen in zowel Europa en de Verenigde Staten. Binnen illiquide beleggingen hebben vooral infrastructuur (+ 21,0 procent), private equity (+ 29,4 procent) en hedgefondsen (+14,4 procent) opnieuw sterk gepresteerd. Onroerend goed en vastgoedfondsen hebben een drukkend effect gehad op het rendement (- 9,4 procent).

De Amerikaanse dollar is in 2007 met 9,8 procent verzwakt ten opzichte van de euro. Het hieruit resulterende verlies op de Amerikaanse beleggingen is gecompenseerd door het strategisch afdekken van de dollar. Het rendement van de strategische dollar hedge over 2007 bedraagt 3,3 procent.

Resultaten van de beleggingsportefeuille

*Performance beleggings-
bedrijf € 2,2 miljard*

Het ABP-rendement over 2007 wordt onder andere vergeleken met het rendement van de door het bestuur van ABP vooraf vastgestelde normportefeuille, bestaande uit reguliere marktbenchmarks.

ABP streeft naar outperformance van de normportefeuille door actieve beslissingen van het eigen bedrijf. De afgelopen jaren is ABP daar steeds in geslaagd en 2007 vormt daarop geen uitzondering. Het feitelijke rendement van ABP in 2007 komt uit op 3,8 procent. Hiermee is ten opzichte van de normportefeuille in 2007 een extra rendement behaald van ruim 1 procentpunt ⁷. Dit is tevens boven de interne ABP doelstelling van 0,75 procentpunt. In geld uitgedrukt bedraagt het extra rendement boven op de marktbenchmarks circa € 2,2 miljard. De grootste bijdragen zijn hierbij geleverd door private equity, hedgefondsen en infrastructuur.

Over de periode 2003-2007 is 6,7 procentpunt ofwel bijna € 11,1 miljard extra rendement behaald ten opzichte van de benchmarks.

In de navolgende tabellen zijn de top tien beleggingen van het pensioenfonds opgenomen voor vastrentende waarden, aandelen en onroerendgoedbeleggingen ⁸, met in de tweede kolom de posities in 2006.

⁷ Geometrisch bepaald

⁸ Een overzicht van de beleggingen van ABP is te vinden op www.abp.nl

Tabel 6.2. Top tien beleggingen vastrentende waarden

			in € mln.	in %	
1	(1)	Frankrijk (overheid)	9.719	10,4	Frankrijk
2	(2)	Italië (overheid)	7.681	8,2	Italië
3	(3)	Federal National Mortgage Association (Fannie Mae)	7.335	7,8	Verenigde Staten
4	(6)	Verenigde Staten (overheid)	4.132	4,4	Verenigde Staten
5	(7)	Federal Home Loan Mortgage Corporation (Freddie Mac)	3.589	3,8	Verenigde Staten
6	(4)	Duitsland (overheid)	2.365	2,5	Duitsland
7	(5)	Nederland (overheid)	1.937	2,1	Nederland
8	(8)	Griekenland (overheid)	1.731	1,9	Griekenland
9	(-)	JP Morgan Chase & Co	824	0,9	Verenigde Staten
10	(-)	Oostenrijk (overheid)	779	0,8	Oostenrijk
Totaal top tien vastrentende waarden			40.092	42,8	
Totaal portefeuille vastrentende waarden			93.766	100,0	

Tabel 6.3. Top tien beleggingen aandelen

			in € mln.	in %	
1	(1)	Exxon Mobil Corp	1.163	1,4	Verenigde Staten
2	(2)	Royal Dutch Shell Plc	767	0,9	Verenigd Koninkrijk
3	(-)	Koninklijke Philips Electronics NV	761	0,9	Nederland
4	(8)	Vodafone Group Plc	601	0,7	Verenigd Koninkrijk
5	(3)	BP Plc	601	0,7	Verenigd Koninkrijk
6	(5)	General Electric Co	581	0,7	Verenigde Staten
7	(-)	ENI SpA	567	0,7	Italië
8	(-)	ING Groep NV	554	0,7	Nederland
9	(10)	Microsoft Corp	540	0,7	Verenigde Staten
10	(-)	Petroleo Brasileiro SA	502	0,6	Brazilië
Totaal top tien aandelen			6.637	8,0	
Totaal portefeuille aandelen			82.323	100,0	

Tabel 6.4. Top tien beleggingen onroerend goed

			in € mln.	in %	
1	(1)	Vesteda	1.569	7,1	Nederland
2	(2)	Corio NV	1.337	6,1	Nederland
3	(3)	Unibail-Rodamco	1.038	4,7	Frankrijk
4	(4)	KFN	1.012	4,6	Nederland
5	(-)	Prologis	601	2,7	Verenigde Staten
6	(5)	Simon Property Group Inc	531	2,4	Verenigde Staten
7	(-)	Tooronga Invest LLC Westfield	401	1,8	Verenigd Koninkrijk
8	(6)	Land Securities Group Plc	382	1,7	Verenigd Koninkrijk
9	(8)	Vornado Realty Trust	374	1,7	Verenigde Staten
10	(9)	Boston Properties Inc	340	1,5	Verenigde Staten
Totaal top tien onroerend goed			7.585	34,5	
Totaal portefeuille onroerend goed			22.008	100,0	

Ontwikkeling van de financiële markten

Het jaar 2007 is het beste te karakteriseren door enerzijds nerveuze financiële markten en anderzijds een relatief stabiele onderliggende wereldeconomie. In de lente heeft een forse correctie op de Chinese aandelenmarkten voor onrust gezorgd en sinds de zomer zijn de markten getroffen door een liquiditeitscrisis, gedreven door zorgen over de mogelijke consequenties van de problemen op de Amerikaanse hypotheekmarkt. Hierdoor hebben, vooral in de tweede helft van het jaar, staatsobligaties en indexobligaties een goede performance laten zien, terwijl de performance van credits, aandelen en indirect vastgoed onder druk heeft gestaan.

Afkoeling Amerikaanse economie sterker dan verwacht

De groei van de Amerikaanse economie is lager uitgekomen dan verwacht, aangezien de problemen op de huizenmarkt sterker zijn uitgevallen dan eerder was voorzien en nog steeds voor onzekerheid zorgen. De liquiditeitscrisis heeft in de tweede helft van 2007 geleid tot het verlagen van de beleidsrente met 75 basispunten door de Amerikaanse centrale bank tot 4,25 procent. De Federal Reserve maakt zich bij deze crisis niet alleen zorgen over de vooruitzichten voor de economische groei, maar ook over de effecten van de gestegen energieprijzen op de toekomstige inflatie.

Europa overtreft verwachtingen

In Europa is de economische groei in 2007 echter hoger uitgekomen dan was verwacht, mede gesteund door een onverwacht sterke groei van de werkgelegenheid. In de eerste helft heeft de Europese Centrale Bank de officiële rentetarieven nog met 50 basispunten verhoogd tot 4 procent. De liquiditeitscrisis heeft echter gezorgd voor het uitblijven van verdere verkrapping van het monetaire beleid, ondanks de opwaartse druk vanwege de sterk gestegen prijzen van grondstoffen.

In Japan is de centrale bank met een verhoging van de rente met slechts 25 basispunten tot 0,5 procent er nog niet in geslaagd zijn officiële tarieven naar een normaler peil te loodsen. Er is daar nog steeds sprake van nauwelijks stijgende prijzen en deflatie ligt op de loer.

Aandelenmarkten gekenmerkt door hoge volatiliteit

De hoge volatiliteit is het belangrijkste kenmerk geweest op de wereldwijde aandelenmarkten in 2007. De behaalde rendementen zijn sterk positief gecorreleerd met de economische performance van de verschillende regio's. De Verenigde Staten en Japan zijn duidelijk achtergebleven, terwijl de opkomende landen de verwachtingen hebben overtroffen en nauwelijks lijken te worden geraakt door de liquiditeitscrisis. De waarderingen op de aandelenmarkten in de Verenigde Staten en Europa zijn nauwelijks gewijzigd, maar in Japan zijn ze duidelijk gedaald. De koers-winstverhouding in de opkomende landen is gestegen tot historisch hoge niveaus.

Kredietkwaliteit drijvende factor achter divergerende rendementen van vastrentende waarden

De problemen op de Amerikaanse hypotheekmarkt en de daaropvolgende liquiditeitscrisis hebben hun sporen achtergelaten in de duidelijk verschillende rendementen in vastrentende waarden. Obligaties met de hoogste kredietwaardigheid en dan vooral staatsobligaties, hebben een gunstig rendement laten zien. De spreads van meer risicovolle obligaties, zowel in de relatief veilige 'investment grade' sectoren als ook in de risicovolle high yield obligaties, zijn fors opgelopen tot de hoogste niveaus sinds 2003. Eind 2007 bedraagt de spread op Europese bedrijfsobligaties van goede kwaliteit circa 160 basispunten, vergeleken met een gemiddelde van circa 90 basispunten over de periode 2003-2006. Hierdoor zijn de rendementen op credits slechts marginaal positief uitgekomen. In de eerste helft van 2007 is de kapitaalmarktrente in de Verenigde Staten en Europa opgelopen dankzij de toen nog gunstige economische vooruitzichten. De neerwaartse aanpassingen van de economische vooruitzichten plus de vlucht van beleggers naar kwaliteitsobligaties heeft ertoe geleid dat de rente in 2007 in de Verenigde Staten per saldo is gedaald en in Europa nauwelijks is veranderd.

Bij de alternatieve beleggingen meer winnaars dan verliezers

Bij de alternatieve beleggingen zien we in 2007 meer winnaars dan verliezers. Beleggingen in infrastructuur, private equity, absolute return strategies en grondstoffen hebben meer dan 10 procent rendement behaald. Daarentegen is het rendement op beursgenoteerd vastgoed negatief uitgekomen. Deze sector is duidelijk gevoelig gebleken voor de liquiditeitscrisis en de bewegingen op de vastrentende markten.

Beleggingsmix over de jaren aanzienlijk veranderd

Samenstelling van de beleggingsportefeuille

In de afgelopen decennia is de beleggingsmix van ABP aanzienlijk veranderd (zie tabel 6.5).

Tabel 6.5. Samenstelling van de beleggingsportefeuille (in procenten)

	Target						
	2009	2007	2005	2000	1990	1980	1970
Vastrentende waarden	40,0	40,4	43,2	49,6	87,9	95,5	96,3
<i>w.v. indexobligaties</i>	7,0	6,2	4,0	-	-	-	-
Zakelijke waarden	53,0	55,2	53,6	50,4	12,1	4,5	3,7
<i>aandelen</i>	34,0	38,4	37,2	39,0	5,3	0,2	0,4
<i>onroerend goed</i>	9,0	9,2	10,7	9,9	6,8	4,3	3,3
<i>private equity</i>	5,0	3,4	3,0	1,5	-	-	-
<i>infrastructuur</i>	2,0	1,0	0,0	-	-	-	-
<i>grondstoffen</i>	3,0	3,2	2,7	-	-	-	-
Overige beleggingen	7,0	4,4	3,2	-	-	-	-
<i>w.v. hedgefondsen</i>	5,0	4,1	3,2	-	-	-	-
<i>w.v. innovatie</i>	2,0	0,1	-	-	-	-	-
<i>w.v. participaties</i>	-	0,3	-	-	-	-	-
<i>w.v. overig</i>	-	- 0,1	-	-	-	-	-
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Totaal vermogen (in € mrd)	250	217	191	150	74	37	10
Beleggingsresultaat (in € mrd)	17,5	7,5	21,2	3,6	5,4	2,6	0,5
Premie (in € mrd)	n.b.	6,2	6,7	3,1	2,0	3,7	1,2

Voortgang strategisch beleggingsplan 2007-2009

Het beleggingsplan 2008 gaat verder met de implementatie van het strategisch beleggingsplan 2007-2009. Het strategisch beleggingsplan kent drie doelstellingen;

- vormgeven van een nieuwe strategische portefeuille;
- ontwikkelen van een nieuw beleggingsraamwerk;
- implementeren van innovatieve strategieën.

De implementatie van de nieuwe strategische portefeuille vordert gestaag

De invoering van de nieuwe strategische portefeuille vordert gestaag. De illiquide asset categorieën worden slechts langzaam opgebouwd omdat ze schaars zijn en merendeels deal voor deal moeten worden gestructureerd. De verwachting is dat de gewenste portefeuillegewichten in 2009 worden bereikt.

Carbon Disclosure Project

ABP ondertekende in 2003 als belegger het Carbon Disclosure Project (CDP, www.cdproject.net) en nam in 2007 mede het voortouw in de uitbreiding ervan naar Nederland. Het CDP is een onafhankelijke non-profitorganisatie die streeft naar een langdurig samenwerkingsverband tussen aandeelhouders en het bedrijfsleven voor wat betreft klimaatverandering en de implicaties daarvan voor de aandeelhouderswaarde en de commerciële activiteiten. Het doel van het CDP is om een dialoog op gang te brengen en te houden op basis van kwalitatief hoogwaardige informatie, waarvan uit rationeel kan worden gereageerd op klimaatverandering.

Voor een langetermijnbelegger als ABP is het van belang de kansen en risico's te kennen waarvoor ondernemingen zich als gevolg van

klimaatverandering gesteld zien. Daarvoor is goede informatie nodig van de bedrijven zelf. Daar komt het CDP om de hoek kijken. Ieder jaar verstuurt het CDP namens een flink aantal institutionele beleggers vragenlijsten naar de grootste ondernemingen van de wereld (ruim 3.000 in 2008) over de uitstoot van broeikasgassen en de bedrijfsrisico's en kansen die klimaatverandering voor de onderneming met zich meebrengt.

Paul Dickinson, een van de oprichters en CEO van het CDP: 'Wij fungeren als het internationale boekhoudsysteem van CO₂-informatie. Het CDP rapporteert over zo'n 40 procent van de menselijke CO₂-uitstoot en wij kunnen rekenen op de steun van diverse overheden. Het opzetten en bijhouden van dat boekhoudsysteem is een heidens karwei, zeker gezien de omvang van het CDP, dat maar vijftien medewerkers telt.' Dickinson: 'Soms voelt het als een

olifantenspel waarvan wij als mieren de administratie bijhouden. Op dit moment is de grootste uitdaging voor het Carbon Disclosure Project om alle kansen goed te beheren. Zo zijn wij op dit moment bezig met de ontwikkeling van internationaal gecoördineerde verslagleggingsregels. Daarnaast werken we aan een snel groeiend systeem voor ondernemingen die gegevens over klimaatverandering voor hun hele toeleveringsketen willen hebben. Juist omdat er zoveel mogelijkheden zijn, is het belangrijk dat organisaties ons financieel willen ondersteunen, zoals ABP dat doet.'

Het CDP werkt verder samen met de op de vragenlijsten reagerende ondernemingen. Zo wordt belangrijk inzicht verschaft in de gebieden binnen een bedrijf waar ruimte bestaat voor verlaging van de CO₂-uitstoot. Het CDP heeft vooral een faciliterende rol en gaat natuurlijk niet al die ondernemingen daadwerkelijk langs. Dickinson: 'Wij krijgen

rapportages van 1.300 ondernemingen, dus dat is schier onmogelijk. In dat opzicht zien wij een belangrijke rol weggelegd voor adviesbureaus. Wij hopen dan ook dat die hierin kansen zien en deze ook grijpen. Bedrijven kunnen van elkaar leren; bij het CDP hopen wij dat bedrijven elkaar ook helpen. Sommige zijn nu eenmaal verder dan andere, maar dit is voor iedereen een leerervaring.'

In december 2007 heeft het CDP de uitbreiding van de activiteiten naar Nederland aangekondigd. Er zijn verzoeken om klimaatgegevens uitgegaan naar de vijftig grootste bedrijven in de AEX en AMX. 'Wij zien dit als een belangrijke uitbreiding. In onze ervaring bevinden Nederlandse bedrijven zich bij de aanpak van klimaatverandering in de voorhoede. Het Nederlandse bedrijfsleven lijkt ten zeerste doordrongen van het probleem. Dus wij voorzien hier positieve resultaten,' aldus Dickinson.

Paul Dickinson, Chief Executive Officer van het Carbon Disclosure Project

'Nederlandse bedrijven in de voorhoede bij de aanpak van klimaatverandering'

Paul Dickinson

LHP/ROP werkgroep schrijft concreet implementatieplan nieuw beleggingsraamwerk

Momenteel werkt een projectgroep aan de verdere uitwerking en invoering van het nieuwe en meer in reële termen gedefinieerde beleggingsraamwerk. Bij de uitwerking van dit raamwerk komen diverse aandachtsgebieden aan de orde, zoals onder andere de strategische doelstellingen en randvoorwaarden, de definitie van mandaten voor zowel de LHP (liability hedging portfolio) als de ROP (risk optimizing portfolio), de optimale verdeling tussen LHP- en ROP-portefeuilles, het toewijzen van benchmarks en de organisatorische gevolgen. Het nieuwe raamwerk wordt geïmplementeerd vanaf het beleggingsplan 2009.

Innovatiecomité draagt bij aan concrete implementatie van innovatieve beleggingen

ABP gelooft sterk in de mogelijkheid om voordeel te behalen door voorop te lopen in financiële ontwikkelingen. Een innovatieve belegger verdient 'early mover' premies in een zich continu ontwikkelende wereld. Deze premies verdwijnen immers uiteindelijk door concurrentie tussen verschillende beleggers. Met dit principe in het achterhoofd wil ABP innovatie koesteren in zijn organisatie. Daarom is in 2006 een innovatiecomité opgericht. De doelstelling van dit comité is innovatieve ideeën daadwerkelijk te implementeren en zo bij te dragen aan de ambitie van het fonds om op lange termijn hoge voor inflatie gecorrigeerde rendementen te behalen. In 2007 zijn dertig innovatieve ideeën ingediend en vijf innovatieve ideeën goedgekeurd. Twee van deze ideeën hebben inmiddels geresulteerd in daadwerkelijke beleggingen.

Duurzaam beleggen

Duurzaam beleggen neemt in ABP's beleggingsbeleid een centrale plaats in. Eén van onze investment beliefs is dat het risico-rendementsprofiel van de beleggingen verbetert door systematisch rekening te houden met informatie over milieu (zoals klimaatverandering en de afname van biodiversiteit), sociale aspecten in brede zin (zoals de mensenrechten, invloed van het bedrijfsleven op lokale gemeenschappen en kinderarbeid) en goed bestuur (zoals de beloning van bestuurders en de toepassing van waarderinggrondslagen). Dit geheel wordt vaak aangeduid met de Engelse term ESG - environmental, social and governance. Om zijn doelstelling het bieden van een attractief pensioen tegen een redelijke prijs te kunnen waarmaken, moet ABP kunnen vertrouwen op goed functionerende en betrouwbare financiële markten en op een wereldeconomie die goed presteert op de lange termijn. Een omgeving waarin de eerder genoemde ESG-factoren serieus worden genomen, is onontbeerlijk voor dit vertrouwen. Daarom is het bevorderen van het gebruik van deze factoren in ABP's eigen lange-termijnbelang.

In 2007 heeft ABP een stevige verdiepingsslag gemaakt op het gebied van verantwoord beleggingsbeleid. Enkele elementen van deze verdieping zijn hieronder weergegeven:

– Begonnen is met het systematisch integreren van ESG-factoren in het beleggingsbeleid. Bij twee van de voornaamste aandelenportefeuilles van ABP vormen ESG-factoren nu een vast onderdeel van de analyse van ondernemingen die ten grondslag ligt aan de beleggingsbeslissing. Verder is begonnen met het toepassen van zo'n ESG-integratie op andere portefeuilles. Dit wordt in 2008 voortgezet.

– In april 2007 heeft ABP zijn nieuwe corporate governance code uitgebracht. Naast bovenstaande ESG-integratie wordt hierin vooral verder uitgewerkt hoe ABP zijn stembelief heeft vormgegeven. Er wordt ingegaan op zaken als het inkopen van stemadviezen, het bezoeken van aandeelhoudersvergaderingen, 'securities lending', 'blocking markets' en de relatie met externe managers. In 2007 heeft ABP op 4.927 vergaderingen zijn stem uitgebracht. In Nederland zijn 15 vergaderingen bezocht.⁹

⁹ Meer informatie is te vinden in het VVB-verslag 2007 op www.abp.nl

– Op basis van het eind 2007 door het bestuur vastgestelde beleid verwacht ABP van ondernemingen waarin het fonds belegt dat zij zich houden aan de internationale ESG-beginselen van de United Nations Global Compact, de OECD Guidelines for Multinational Enterprises, de OECD Principles of Corporate Governance en de International Corporate Governance Network Statement on Global Corporate Governance Principles. Onderdeel van dit beleid is dat ABP de grootste schenders van het beleid daadwerkelijk hierop aanspreekt ('engagement'). Dit krijgt in 2008 verder gestalte.

In maart 2007 heeft het televisieprogramma Zembla de aandacht gevestigd op de beleggingen van verschillende pensioenfondsen in ondernemingen die zijn betrokken bij de productie van antipersoonslandmijnen en clusterbommen. ABP heeft besloten dergelijke ondernemingen uit te sluiten van zijn beleggingen en heeft alle betrokken aandelen binnen een maand na deze beslissing verkocht. Bij de herformulering van het uitsluitingsbeleid heeft ABP vervolgens duidelijker aangegeven dat het niet zal beleggen in ondernemingen die zich richten op de productie van goederen die zijn verboden op grond van door de Nederlandse regering onderschreven (inter)nationale wet- en regelgeving. De website van ABP laat zien waarin per jaareinde wordt belegd.

In 2007 heeft ABP wederom zijn beleggingen met een duidelijk ESG-karakter uitgebreid. Door nieuwe beleggingen in duurzame energie en in duurzame bosbouw in Afrika draagt ook ABP een bescheiden steentje bij aan oplossingen voor 's werelds dringendste uitdagingen.

Kosten van de beleggingsportefeuille

ABP heeft een, in vergelijking met andere pensioenfondsen, groot belang in alternatieve beleggingssoorten. De desbetreffende beleggingen verhogen het verwachte reële rendement en verlagen het risicoprofiel van het pensioenfonds. Tegenover het hoge rendement en de beperking van de risico's staan echter hogere kosten. Wereldwijd is de trend van kostenstijging bij alle grote pensioenfondsen waarneembaar. Elk jaar vergelijkt ABP Vermogensbeheer zijn beleggingsprestaties in termen van risico, rendement en kosten met de wereldwijde benchmark van CEM Benchmarking Inc. (zie tabel 6.6).

Tabel 6.6 Kosten van de beleggingsportefeuille (exclusief verzekeringsbedrijf) ¹⁰

	2007	2006
Beschikbare middelen (€ mrd)	216,5	208,9
Beleggingsrendement (procent)	3,8	9,5
ABP kosten beleggingen conform CEM definitie (basispunten)	22	26
Mediaan CEM benchmark (basispunten)	n.b.	26

De kosten van ABP Vermogensbeheer lagen in 2006 op de mediaan. Voor 2007 is de CEM-mediaan nog niet bekend. CEM (Cost Effectiveness Measurement) heeft in 2006 de definities aangepast, waarbij de 'performance fees' voor hedgefondsen en private equity niet meer meetellen. De ABP kosten conform de CEM-definitie in basispunten 2006 zijn omwille van de vergelijkbaarheid aangepast aan deze definitiewijziging.

¹⁰ De CEM benchmark voor 2007 kan nog niet worden opgenomen omdat deze nog niet beschikbaar is. Een 5-jarenoverzicht zoals voor pensioenen is gegeven kan evenmin worden opgenomen omdat eerst sedert 2006 de definitie van de CEM-benchmark voor vermogensbeheer stabiel is.

In de kosten van de beleggingsportefeuille zijn drie categorieën te onderscheiden. De apparaatskosten (€ 152 miljoen) worden sterk bepaald door het aantal medewerkers. In 2007 is dit aantal, uitgedrukt in voltijdbanen bij ABP Vermogensbeheer, gegroeid van 409 naar 440 fte's, mede door meer exposure naar illiquide beleggingen en de bijbehorende compliance- en controltaken. De hoogte van een tweede groep kosten (€ 126 miljoen), zoals bewaarloon en kosten voor externe managers, wordt vooral bepaald door de omvang van het belegd vermogen. Door de stijging van het vermogen met € 7,6 miljard en de groei van het vermogen in beheer bij externe managers, zijn deze kosten toegenomen. Ten derde kent het beheer van een beleggingsportefeuille kosten die samenhangen met de beleggingsresultaten (€ 205 miljoen). Deze kosten, gebaseerd op de boven een bepaalde drempelwaarde behaalde performance zijn door de positieve resultaten in 2007 eveneens toegenomen.

Human capital

Mensen maken het verschil

ABP heeft de ambitie de leidende en toonaangevende positie die het als pensioenfonds inneemt te behouden en verder uit te bouwen, zowel bij het pensioenbeheer als bij de uitvoering van het vermogensbeheer. In het verlengde van de ambitie is de strategie van human resources (HR) gericht op het (blijven) waarmaken van de uitstekende bedrijfsvoering en dienstverlening waar ABP om bekend staat. Aan de verdere verankering van die reputatie is ook in 2007 invulling gegeven vanuit drie invalshoeken: bouwen aan een sterke organisatie, investeren in inspirerend leiderschap en ontwikkelen van human capital.

Organisatie

Het kunnen blijven bieden van hoogwaardige en professionele dienstverlening heeft vergaande gevolgen voor de inrichting van de werkprocessen en de persoonlijke ontwikkeling van de medewerkers. Ter bevordering van de continuïteit en de verdere doorgroei van ABP is veel energie gestoken in een efficiëntere en effectievere inzet van het personeel.

Onder andere is het instrument van de kwalitatieve en kwantitatieve personeelsplanning ingezet, op basis waarvan jaarlijks bedrijfsbreed en op eenheidniveau inzicht wordt verkregen in de beschikbare en benodigde kwantiteiten en kwaliteiten. Mede op basis van de uitkomsten van de planningsronde 2007 is in dat jaar een selectieve instroom op HBO- en academisch niveau in gang gezet. Dit is gedaan in het kader van verjonging en vernieuwing, naast het investeren in verdere upgrading van het zittende personeel.

De samenstelling van de directieraad ABP is gewijzigd en er zijn veranderingen aangebracht in de verantwoordelijkheden van de afzonderlijke leden. De nieuwe CFO is per 1 december 2007 aangesteld en begin 2008 is een chieff marketing officer (CMO) toetgetreden. Het takenpakket van de CFO is meer dan voorheen toegespitst op financiële en beheersactiviteiten terwijl de CMO verantwoordelijk is voor een meer klantgerichte en integrale marktbenadering en de verdere versterking van de activiteiten van de informatie- en communicatietechnologie.

In 2007 heeft het bestuur van ABP besloten tot een juridische scheiding van het pensioenfonds en de uitvoeringsorganisatie (ontzaffing). In dat kader is het personeel van de Stichting Pensioenfonds ABP in 2008 nagenoeg geheel overgegaan tegen gelijkblijvende arbeidsvoorwaarden.

Leiderschap

ABP streeft een inspirerende leiderschapsstijl na die is gericht op het versterken van de bedrijfs-cultuur waarin resultaatgerichtheid, engagement, aanspreekgedrag en het werken aan de persoonlijke ontwikkeling kernbegrippen zijn.

De ontwikkelingen die het bedrijf doormaakt vereisen van de leidinggevendenden vooral competenties op het gebied van klant-, service- en resultaatgerichtheid, communicatieve vaardigheden, coachend leiderschap, analytisch vermogen, helikopterview, omgevingsbewustzijn en een pro-actieve houding.

In 2007 is opnieuw een bedrijfsbrede management-development-ronde gehouden, met aandacht voor succession planning en het identificeren van kandidaten voor managementfuncties. Aanvullend heeft een groot aantal leidinggevendenden deelgenomen aan coachings- en intervisie-programma's.

Human capital

ABP is een sterk bedrijf dat sterk wil blijven en dat in termen van prestaties bij de wereldtop wil blijven behoren en dat de positie wil bereiken van het best communicerende pensioenfonds ter wereld. Het realiseren van deze ambities staat of valt bij de kwaliteit, het engagement en de vitaliteit van de medewerkers.

In 2006 heeft ABP de 'performance- en potentieelmatrix' (PPM) geïntroduceerd; een managementinstrument in de reeks die wordt ingezet bij het beoordelen en belonen. Met dit hulpmiddel worden de kwaliteiten van alle medewerkers jaarlijks op een intersubjectieve manier in kaart gebracht op bedrijfsniveau en binnen de eenheden. De uitkomsten van de PPM-ronde 2007 hebben tot vervolgacties geleid zowel bij de medewerkers met groeipotentieel als bij de medewerkers die onvoldoende functioneren. Deze vervolgacties lopen uiteen van de aanmelding van kandidaten voor management development tot het, waar nodig, opstellen van verbeterplannen, het maken van opleidings- en begeleidingsafspraken, en incidenteel tot een vertrek.

De gemiddelde leeftijd van het ABP-personeel is hoog en in 2007 nagenoeg gelijk gebleven. Het zwaartepunt ligt nu in de leeftijdscategorie van veertig tot zestig jaar. Verjonging is dan ook noodzakelijk.

De hoge gemiddelde leeftijd van het personeelsbestand is voor ABP een reden temeer om aandacht te besteden aan active aging. De in 2006 afgesloten cao voor de periode van 1 april 2006 tot 1 april 2008 bevat een protocol active aging. Dit protocol is gericht op het zo lang mogelijk gezond, vitaal en gemotiveerd behouden van medewerkers voor het (in- danwel externe) arbeidsproces. Bij active aging worden opleiding, coaching en mobiliteit ingezet als belangrijke instrumenten.

Ter bevordering van de lichamelijke en geestelijke gezondheid heeft ABP gezondheidsmanagement hoog in het vaandel staan. Aan het desbetreffende pakket met faciliteiten en HR-instrumenten zijn in 2007 nieuwe impulsen toegevoegd, waaronder de inzet van een bedrijfsfysiotherapeut op locatie en de verbreding van het persoonlijk ontwikkelingsbudget met stoelmassage en meditatie.

Dat de HR-benadering waarvoor ABP heeft gekozen werkt, blijkt uit twee eervolle vermeldingen die het eind 2007 heeft gekregen. Uit een grootschalig onderzoek van het zakenblad Incompany naar de tevredenheid van de werknemers van grote en middelgrote werkgevers kwam ABP als vierde uit de bus. Eveneens eind 2007 is ABP, na een onafhankelijk onderzoek door CRF (specialist op het gebied van internationaal onderzoek naar arbeidsvoorwaarden en opleidings- en ontwikkelingsmogelijkheden), uitgeroepen tot Top Werkgever 2008. Dit keurmerk wordt alleen uitgereikt aan werkgevers die voldoen aan de strenge toetsingscriteria voor primaire en secundaire arbeidsvoorwaarden, interne promotiekansen, werksfeer en -omstandigheden en opleiding en training. Alleen die bedrijven mogen zich een jaar lang Top Werkgever noemen en zich met dit exclusief geregistreerde keurmerk profileren op de arbeidsmarkt. Vooral jonge, hoogopgeleide professionals beschouwen dit als een bewijs voor goed werkgeverschap en vinden het belangrijk bij hun keuze voor een toekomstige werkgever.

Tabel 7.1. De in-, door- en uitstroom van medewerkers in de afgelopen vijf jaar (in Nederland)

	2007	2006	2005	2004	2003
Beginstand	2.387	2.389	2.385	2.441	2.496
- instroom	183	87	221	33	28
- doorstroom	125	163	84	120	180
- uitstroom	81	89	217	89	83
Eindstand	2.489	2.387	2.389	2.385	2.441
ww man	1.693	1.628	1.620	1.645	1.686
ww vrouw	796	759	769	740	755
mannen in deeltijd	82	72	73	88	87
vrouwen in deeltijd	501	479	476	460	456

Van de mannen is circa 5 procent werkzaam in deeltijd. Bij de vrouwen is dit circa 63 procent. Deze percentages zijn in de tijd gezien vrij constant.

De samenstelling naar leeftijd van het ultimo 2007 werkzame aantal medewerkers is weergegeven in tabel 7.2.

Tabel 7.2. Samenstelling medewerkers naar leeftijd in procenten (in Nederland)

Leeftijdscategorie	< 30 jaar	30-39 jaar	40-49 jaar	50-59 jaar	≥ 60 jaar
man	3,1	11,2	24,0	27,0	2,7
vrouw	1,6	6,0	16,3	7,5	0,6
Totaal	4,7	17,2	40,3	34,5	3,3

De verdeling van het medewerkersbestand naar leeftijd is vrij stabiel.

Tabel 7.3 geeft inzicht in de verdeling naar beloningsschaal.

Tabel 7.3. Samenstelling medewerkers over de beloningsschalen in procenten (in Nederland)

Beloningsschaal	≤ schaal 6	schaal 7-9	schaal 10-12	schaal 13-18	> cao
man	3,9	20,9	27,6	8,1	7,6
vrouw	11,1	13,2	5,7	1,0	0,9
Totaal	15,0	34,1	33,3	9,1	8,5

Het ziekteverzuim geeft ook een indicatie van het welzijn en de motivatie van de medewerkers. Tabel 7.4 geeft daar inzicht in.

Tabel 7.4. Ziekteverzuim in procenten (in Nederland)

Ziekteverzuim	2007	2006	2005	2004	2003
feitelijk	3,5	3,7	3,6	3,7	4,0
Verbaannorm	3,7	3,8	3,8	4,7	4,6

De Verbaannorm is een extern ontwikkelde norm die rekening houdt met specifieke kenmerken als bedrijfstak en samenstelling van de medewerkersbestand naar leeftijd, geslacht, opleidingsniveau en dergelijke.

Naast personeel in Nederland is voor ABP ook personeel werkzaam in onze buitenlandse vestigingen in New York en in Hongkong. Het gaat ultimo 2007 om 108 personen (2006: 88 personen).

Verslag van de gezamenlijke ondernemingsraad

*Veel adviesaanvragen
in 2007*

De ondernemingsraad heeft in zijn nieuwe samenstelling in 2007 veel werk verzet. Naast de vele adviesaanvragen voor het goed laten verlopen van de reguliere zaken hebben vooral aanvragen met personele gevolgen centraal gestaan: herinrichting HR loopbaanadvies; wijziging topstructuur ABP en de op handen zijnde terugkeer van IP/HPT (onderdeel van AOP) medewerkers.

Ontzaffing

De meeste aandacht en inspanningen zijn echter uitgegaan naar het voornemen tot herstructurering van het pensioenfonds. Ingegeven door wettelijke maatregelen zijn voorbereidingen getroffen voor ontzaffing van het bedrijf. Op eigen verzoek is de ondernemingsraad in een vroeg stadium betrokken bij de ontwikkeling van deze voorbereidingen. In dit proces heeft de goede samenwerking met de voorzitter van de directieraad ABP in 2007 geleid tot constructieve resultaten.

De ondernemingsraad heeft laten zien te beschikken over een goed overzicht en inzicht te hebben in de wijze waarop ABP zijn missie en doelstellingen wil blijven waarborgen. Ook heeft de ondernemingsraad vastgesteld dat de medewerkers in 2007 over de diverse onderwerpen, via verschillende communicatiekanalen goed zijn ingelicht.

Voor het waarborgen van de werkgelegenheid en het bieden van een goed toekomstperspectief hecht de ondernemingsraad er grote waarde aan intensief betrokken te blijven bij de nog te nemen stappen. Om de toekomst met vertrouwen tegemoet te kunnen zien, verwacht de ondernemingsraad dat het personeel, het menselijk kapitaal van het bedrijf, goed wordt toegerust voor de op handen zijnde veranderingen.

Terugkijkend op 2007 kan worden gesteld dat de meeste dossiers positief zijn afgehandeld, maar dat een aantal zaken nog onderwerp van gesprek is en nog niet heeft geleid tot overeenstemming.

Deelnemersraad en werkgeversraad

Medezeggenschap

Sinds 1 januari 2004 kent de ABP, conform de toen geldende Pensioen- en spaarfondsenwet, een deelnemersraad. Het bestuur van ABP heeft tevens een werkgeversraad ingesteld. Beide raden tellen 36 leden. In de deelnemersraad zijn werknemers (24) en gepensioneerden (12) evenredig vertegenwoordigd. De leden worden benoemd door de vier centrales voor overheidspersoneel (ACOP, CCOOP, CMHF en AC) en de Nederlandse Vereniging van Organisaties van Gepensioneerden (NVOG).

In de werkgeversraad zijn de leden van de verschillende sectoren binnen overheid en onderwijs evenredig vertegenwoordigd. Benoeming vindt plaats door het Verbond Sector Overheidswerkgevers (VSO) en de Werkgeversvereniging Energie- en Nutsbedrijven. Voor de samenstelling van de raden: zie achter in dit jaarverslag.

De verantwoordelijkheden en bevoegdheden van de raden zijn vastgelegd in de statuten van ABP en in de reglementen van de raden. De raden hebben tot taak het bestuur te adviseren over die zaken waarover het bestuur op grond van de statuten verplicht is advies te vragen en over al die beleidsmatige aangelegenheden waarover de raden willen adviseren. Op grond van de statuten van ABP wint het bestuur in elk geval het advies van de raden in over de onderwerpen: vaststelling of aanpassing van statuten en pensioenreglement, vaststelling premie en indexatie, vaststelling van het jaarverslag, het jaarplan en de ABTN, overdracht van verplichtingen en ontbinding van het fonds.

Ampère Equity Fund

ABP en PFZW zijn de majeure investeerders in het Ampère Equity Fund. Samen met enkele andere beleggers investeren zij tot een half miljard euro in enkele tientallen duurzame-energieprojecten. Via het Ampèrefonds beleggen ze in de West-Europese projectportfolio van Evelop, projectontwikkelaar van duurzame-energieprojecten. Dennis Lange, managing director van Evelop, geeft er uitleg bij.

Het onafhankelijk beheer van het Ampèrefonds is opgedragen aan Triodos Bank vanwege haar jarenlange expertise en de innovatieve rol die zij speelt in duurzame energie financiering. Evelop is een zogeheten dedicated project originator voor het Ampèrefonds. De projecten die Evelop aanbiedt aan het Ampèrefonds moeten voldoen aan een aantal financieringscriteria, die vastgelegd zijn in een mandaat.

Evelop is een dochtermaatschappij van de groep Econcern. Het is de missie van Econcern om een duurzame-energievoorziening voor iedereen te realiseren. Evelop is de projectrealisator binnen Econcern. Er werken momenteel ruim honderd medewerkers.

Eigen investeringsfondsen

‘Wij hebben een grote portefeuille duurzame-energieprojecten,’ legt Dennis Lange uit. ‘Sommige projecten zijn in ontwikkeling, andere in de bouwfase of al in de exploitatie-fase. Onze doelstelling is om in de komende vijf jaar 4.000 à 5.000 megawatt aan duurzame energie in West-Europa te realiseren, wat neerkomt op groene stroom voor 4 à 5 miljoen huishoudens. In totaal betekent dit een investering van 12 à 13 miljard euro. Nu is Evelop wel een snel groeiend bedrijf, maar we hebben niet een paar miljard euro aan eigen vermogen. Daarom hebben we het initiatief genomen om een eigen investeringsfonds

op te zetten, waar geld van externe partijen in zit voor de ontwikkeling en realisatie van onze projecten.'

Spreiding

Het eerste project dat aan het Ampèrefonds werd aangeboden, is het windpark Koegorspolder in Zeeland, een van de grootste windinstallaties in Nederland. Dit park is deels al in gebruik en levert dus ook al cashflow voor het fonds op. Volgende projecten zijn waarschijnlijk windparken in Frankrijk, een offshoreproject in België en wellicht een aantal zonneenergie projecten in Spanje. 'Het Ampèrefonds wil zowel een geografische spreiding als een technologische spreiding realiseren,' aldus Dennis Lange. 'We bieden dus projecten in diverse West-Europese landen aan en niet alleen wind-op-land-projecten, maar ook offshore en biomassa-projecten. Juist omdat wij over veel

expertise beschikken, grootschalig kunnen investeren en die spreiding kunnen aanbieden, wilde ABP graag met ons samenwerken.'

Infra aantrekkelijk

Het Ampèrefonds, met een totale omvang van een half miljard euro, zal in de komende vier jaar worden geïnvesteerd. Het fonds heeft de gebruikelijke looptijd van tien jaar, waarna er een exit-moment zal zijn, maar de beleggers in het fonds kunnen dan besluiten om bij de projecten betrokken te blijven. Infrastructuurprojecten zijn voor pensioenfondsen immers aantrekkelijk, omdat ze enkele decennia lang een min of meer voorspelbare kasstroom kunnen genereren. Evelop werkt momenteel aan de oprichting van drie andere fondsen, voor projecten in het Caribisch gebied, voor windenergieprojecten off shore en voor projecten in emerging markets, met name in Azië, het Midden-Oosten en Zuid-Amerika.

Dennis Lange, managing director van Evelop

'Onze doelstelling is groene stroom voor 4 à 5 miljoen huishoudens'

Dennis Lange

De raden hebben de ontwikkelingen rondom deze thema's en andere thema's met grote inzet gevolgd en hebben gebruikgemaakt van hun bevoegdheden. Dit heeft verschillende keren geleid tot aanvulling of bijstelling van de beleidsvoorstellen. Als vertegenwoordigers van hun achterbannen en door hen geïnspireerd, hebben de raden een verdiepingsslag kunnen maken en de medezeggenschap een nieuwe impuls gegeven.

Het bestuur dankt de raden voor hun inzet en hun inbreng bij het overleg over de voor het fonds en alle betrokkenen belangrijke ontwikkelingen.

De navolgende bijdragen vormen een weergave van de activiteiten en opvattingen van respectievelijk de Deelnemersraad en de Werkgeversraad.

Deelnemersraad

Ontzaffing en Pension Fund Governance

De Deelnemersraad heeft veel energie gestoken in de bestudering van en voorbereiding op de besluitvorming rondom de zogenaamde 'ontzaffing' (dat is de beëindiging van het zelf-administrerend karakter van het pensioenfonds door scheiding van het fonds en de uitvoeringsorganisatie). Hij heeft over dit onderwerp extern advies ingewonnen en zijn wensen over het instemmingsrecht bij enkele specifieke onderwerpen naar voren gebracht. Het bestuur is hieraan niet tegemoet willen komen.

Het thema pension fund governance (PFG), over de inrichting van goed pensioenfondsbestuur, het toezicht op het fondsbestuur en de medezeggenschapstructuur, is een ander onderwerp dat de nodige studie en overleg heeft gevergd. Ter ondersteuning heeft de raad in het besluitvormingsproces enkele themabijeenkomsten bijgewoond over strategie en structuur. De raad heeft beide onderwerpen zorgvuldig behandeld. Dit heeft geleid tot voorstellen aan het bestuur. Het is niet mogelijk gebleken het besluitvormingsproces in 2007 af te ronden, en daarom heeft het bestuur besloten om de zittingstermijn van de Deelnemersraad, die eind 2007 afliep, te verlengen totdat deze besluitvorming tot een eind is gebracht in de eerste helft van 2008.

Andere onderwerpen van advies

Naar aanleiding van de Zembla-uitzending over het beleggingsbeleid van pensioenfondsen heeft de Deelnemersraad van het bestuur de toezegging gekregen dat dit beleid verder verscherpt wordt om maatschappelijk ongewenst beleggen te voorkomen. Ook zal de openheid over de beleggingen verder worden vergroot.

Na opmerkingen over het jaarverslag 2006 zijn daarin enige aanpassingen gedaan en heeft de Deelnemersraad positief geadviseerd over de publicatie daarvan.

De behandeling van de voorstellen over de premie en indexatie is, zoals elk jaar, een van de belangrijkste onderwerpen. De raad heeft het voorstel van het bestuur van alle kanten belicht en afwegingen gemaakt. Gelet op de financiële positie van het fonds heeft de raad het bestuur positief geadviseerd over de volledige indexatie en na-indexatie.

Met inbegrip van enkele opmerkingen heeft de raad voorts positief gereageerd op de eenmalige bonus aan alle gepensioneerden. Dit voorstel was mede ingegeven door de goede financiële positie van het fonds en naar aanleiding van een schriftelijk verzoek van de deelnemersraad om een gebaar te maken naar de gepensioneerden.

Ook heeft de raad positief geadviseerd over de verlaging van de bovengrens van de indexatiestafel van 140 naar 135 procent dekkingsgraad en de vaststelling van een minimumgrens voor aanvullend beleid (waaronder eventuele premiekortingen) op een dekkingsgraad van 150 procent.

Andere belangrijke onderwerpen voor de raad in 2007 zijn de adviesaanvragen over het jaarverslag 2006, de aanpassing van de ABTN en de diverse (technische) wijzigingen in het pensioenreglement geweest.

De Deelnemersraad heeft van zijn bevoegdheid gebruik gemaakt om een ongevraagd advies te geven aan het bestuur. De raad heeft namelijk geconstateerd dat het huidige pensioensysteem voor velen die door onvrijwillige werkloosheid of mantelzorgtaken tijdelijk (een deel van) hun werkzaamheden moeten onderbreken, gaten veroorzaakt in hun pensioenopbouw. De raad heeft geadviseerd om een wetenschappelijk onderzoek uit te (doen) voeren naar dit verschijnsel en naar de mogelijkheden tot en consequenties van reparatie hiervan.

Deskundigheidsbevordering van de Deelnemersraad

De themabijeenkomst over de communicatie van het pensioenbedrijf met werkgevers en (individuele) werknemers en het regelmatige contact van (leden van) de raden met hun achterbannen hebben bijgedragen aan de verbetering van de communicatie van het pensioenfonds met zijn klanten.

De leden van de Deelnemersraad zijn in de gelegenheid gesteld om een uitvoerige cursus te volgen van elf modules over zaken die van belang zijn in de wereld van de pensioenen. Van deze cursus die nog doorloopt in 2008, is ruim gebruik gemaakt. De nieuwe pensioenwet stelt immers hoge eisen aan de deskundigheid, niet alleen van de bestuursleden maar ook van de leden van de medezeggenschapsorganen. Het tijdsbeslag dat de medezeggenschap legt op de raadsleden, is daardoor verhoogd.

Werkgeversraad

Onderwerpen die de aandacht van de Werkgeversraad (WGR) gevraagd hebben zijn onderstaand in vogelvlucht beschreven.

'Ontzaffing'

De WGR heeft veel energie gestoken in het komen tot een zorgvuldig advies over de scheiding tussen pensioenfonds en uitvoeringsorganisatie ('ontzaffing'). De complexiteit, de grote hoeveelheid stukken, de verschillende visies en de niet altijd even vloeiende communicatie tussen betrokken partijen hebben toch niet verhinderd dat er door de WGR een afgewogen en voldragen positief advies is uitgebracht.

Pension Fund Governance

In 2007 is begonnen met de voorbereiding op de advisering over de nieuwe inrichting van het Pensioenfonds Bestuur. Belangrijke elementen voor de WGR hierin zijn transparantie, communicatie en de inrichting van een verantwoordingsorgaan. In 2008 zal over dit onderwerp een advies worden uitgebracht.

Premie- en indexatiebeleid.

Ten aanzien van de indexatiestafel en de discretionaire bevoegdheid van het bestuur om af te wijken van de stafel is door de WGR geconstateerd dat er behoefte is aan een consistent beleid. De WGR heeft aangegeven dat de huidige premie als het maximale niveau wordt beschouwd. Op het voorstel van het bestuur is een positief advies uitgebracht.

Bonus.

Het bestuur heeft besloten een bonus van € 300 toe te kennen aan alle gepensioneerden. Mede omdat op het moment van de advisering niet geheel en al duidelijk was wie onder de regeling zouden vallen en onder welke voorwaarden en omdat er geen schriftelijke adviesaanvraag vooraf door het bestuur is voorgelegd heeft de WGR geen advies uitgebracht ten aanzien van de bonus.

Jaarverslag en ABTN.

De WGR heeft na de gedachtewisseling met het bestuur met een positief advies gereageerd op het jaarverslag en de actuarieel bedrijfstechnische nota.

Deskundigheidsbevordering.

Van de door ABP aangeboden en door SPO verzorgde verdiepingscursus Deskundigheidsbevordering is door een aantal leden van de WGR gebruik gemaakt.

Intermezzo

Deelnemerscommunicatie ABP

Pensioen, duurzaamheid en communicatie

In onze westerse wereld kan niemand leven zonder financiële middelen. Maar niet elk mens kan op elk moment van zijn of haar hele leven geld verdienen. Denk alleen al aan een meisje van 7 of een man van 85. Als oplossing hebben we daarom afgesproken dat we sparen in tijden dat geld verdienen goed mogelijk is. En in perioden dat geld verdienen minder of niet mogelijk is, putten we uit de opgebouwde financiële reserves.

Bij ABP sparen 2,7 miljoen mensen op die manier voor hun pensioen of ze genieten er al van. Wie nog bezig is met sparen, doet dat in het volste vertrouwen dat zijn spaarzin over een bepaald aantal jaren zal resulteren in een aangenaam pensioen. Hoe geeft ABP al die spaarders het gevoel dat het inderdaad ooit zover zal komen? Met andere woorden: dat hun besparingen duurzaam zijn? Door voortdurend en op allerlei manieren te communiceren over wat ze sparen en waar dat toe leidt. Door niet alleen overzicht te bieden, maar ook inzicht en uitzicht. Dat klinkt heel eenvoudig, maar dat is het niet. Pensioen is namelijk niet alleen heel belangrijk, pensioen is ook heel moeilijk. De pensioenkennis van veel deelnemers zou beter kunnen. Maar de interesse om de kennis op te vijzelen is bij met name de jongeren minimaal. ABP probeert door het geven van relevante informatie deelnemers te helpen om voor hun pensioen de beste keuzes te maken. Jongeren krijgen extra aandacht, om ook hen te doordringen van het belang van een goed pensioen.

ABP zet zich al 85 jaar in voor een betrouwbaar pensioen, ook op de lange termijn. Toekomstvast en stabiel voor elke individuele deelnemer. Dat leidt tot duurzaamheid in ieders individuele pensioensituatie en tot duurzaamheid van ABP als pensioenfonds. Voor ABP is opereren vanuit het duurzaamheidsperspectief een natuurlijk gegeven. Maandelijks worden pensioenpremies voor toekomstige pensioenen geïncasseerd en ingegane pensioen uitbetaald. Binnen ABP valt de zorg om het heden samen met de zorg voor de toekomst. Vandaag is morgen en morgen is vandaag.

Overzicht, inzicht en uitzicht dus. Op dit moment worden de volgende manieren gehanteerd om in contact met deelnemers en werkgevers te komen, te zijn en te blijven:

1. schriftelijk
2. via internet
3. telefonisch en via e-mail
4. inloopspreekuur
5. groepssessies (onder meer Regiodag)
6. persoonlijk bezoek

Veel verschillende manieren om met de klant te communiceren. Enerzijds om de goed geïnformeerde deelnemers van betrouwbare informatie te blijven voorzien, anderzijds voor de overgrote meerderheid die graag geholpen wil worden bij het maken van de juiste keuzes. Alle maatregelen samen laten zien dat het ABP ernst is met zijn maatschappelijke en wettelijke verantwoordelijkheden. ABP stelt alles in het werk om de soms taaie, maar tegelijkertijd belangrijke pensioenmaterie naar de deelnemers en werkgevers te brengen. ABP kiest daarbij voor begrijpelijke taal en zoveel mogelijk voor persoonlijke begeleiding.

Jaarrekening 2007

(in € miljoen)

31-12-2007

31-12-2006

Geconsolideerde jaarrekening

Geconsolideerde balans

Beleggingen

- vastrentende waarden (1)	95.009	91.216
- zakelijke waarden (2)	112.665	107.745
- overige beleggingen (3)	8.310	8.715

215.984	207.676
----------------	----------------

Overige activa en passiva inzake beleggingen (4)

- effecten	31.424	39.384
- vorderingen en overlopende activa	4.371	5.854
- liquide middelen inclusief kortgeld u/g	19.371	16.800
- schulden en overlopende passiva	- 43.364	- 53.982
- kortgeld o/g	- 9.584	- 4.904
- leningen	- 2	- 590
- minderheidsbelang van derden	- 18	- 14

2.198	2.548
--------------	--------------

Overige activa en passiva (5)

- materiële activa	106	83
- vorderingen en overlopende activa	852	795
- liquide middelen	419	586
- schulden en overlopende passiva	- 746	- 586

631	878
------------	------------

Beschikbare middelen

218.813	211.102
----------------	----------------

Voorziening pensioenverplichtingen (VPV) (6)

- ouderdoms- en nabestaandenpensioenen	150.844	152.199
- arbeidsongeschiktheidspensioenen	2.188	2.350
- flexibel pensioen en uittreden	1.512	1.761
- ABP ExtraPensioen	131	104

154.675	156.414
----------------	----------------

Voorziening verzekeringsverplichtingen (VVP) (7)

- voor eigen rekening en risico	2.102	2.023
- voor rekening en risico polishouders	198	191

2.300	2.214
--------------	--------------

Algemene reserve (8)

61.838	52.474
---------------	---------------

(in € miljoen)

2007

2006

Geconsolideerde staat van baten en lasten

Baten

- beleggingsresultaten (9)	7.456	17.813
- premiebaten netto (10)	6.638	6.537
- actualisering marktconforme rekenrente (11)	14.026	13.728
- beschikbaar voor uitkeringen (12)	6.238	6.025
- beschikbaar voor kosten (13)	139	131
- overige baten en lasten in de vermogenssfeer (14)	293	378

34.790**44.612****Lasten**

- interesttoevoeging en indexatie (15)	13.346	10.854
- pensioenopbouw (16)	4.755	5.112
- uitkeringen (17)	6.507	6.087
- kosten (netto) (18)	224	195
- actualisering overige actuariële grondslagen (19)	497	1.648
- wijziging pensioenreglement (20)	–	– 727
- overige baten en lasten in de actuariële sfeer (21)	97	343

25.426**23.512****Fondsresultaat****9.364****21.100**

(in € miljoen)

2007

2006

Geconsolideerd kasstroomoverzicht

Beginstand liquide middelen exclusief kortgeldpositie**3.900****7.489***Kasstroom uit pensioenactiviteiten:*

- ontvangen bruto-opbrengsten uit beleggingen/derivaten

16.566

7.832

- ontvangen premies

6.693

6.591

- ontvangen waarde-overnames/overige mutaties

468

483

- betaalde uitkeringen

- 6.507

- 6.087

- betaalde kosten

- 213

- 171

- betaalde kosten beleggingen

- 476

- 592

- betaalde waarde-overdrachten

- 175

- 111

Per saldo kasstroom uit pensioenactiviteiten**16.356****7.945***Kasstroom uit beleggingsactiviteiten:*

- aflossingen en verkopen

377.917

335.984

- mutatie kortgeld u/g en kortgeld o/g

3.327

- 55

- verstrekkingen en aankopen

- 395.571

- 342.477

- saldo mutaties werkkapitaal

416

- 4.986

Per saldo kasstroom uit beleggingsactiviteiten**- 13.911****- 11.534****Eindstand liquide middelen exclusief kortgeldpositie****6.345****3.900**

- waarvan pensioenbedrijf

325

515

- waarvan beleggingsbedrijf

5.909

3.317

- waarvan verzekeringsbedrijf

111

68

Toelichting algemeen

Bedrijfstakpensioenfondsen

Stichting Pensioenfonds ABP (ABP) verzorgt namens werkgevers en werknemers de ouderdagsvoorziening voor werknemers in deze sector. De statutaire doelstelling luidt als volgt: Het fonds heeft ten doel om, als bedrijfstak pensioenfonds ten behoeve van overheid, onderwijs en daarmee gelieerde lichamen alsmede de bedrijfstak luchthavens, pensioenen te verzekeren van werknemers en van nagelaten betrekkingen van werknemers en gewezen werknemers.

Op grond van de Wet Privatisering ABP (WPA) zijn verplicht aangesloten:

- publiekrechtelijke lichamen;
- privaatrechtelijke onderwijslichamen;
- privaatrechtelijke lichamen die door de minister van Binnenlandse Zaken zijn aangewezen en waarvan de arbeidsvoorwaarden van de werknemers van dat lichaam overeenkomen met de arbeidsvoorwaarden van het personeel dat werkzaam is in een van de bij ABP aangesloten sectoren;
- privaatrechtelijke lichamen die met ingang van een datum gelegen na 31 december 1995, door de minister van BZK, op grond van de doelstelling en financiële verhouding tot een of meer publiekrechtelijke lichamen, zijn aangewezen als lichaam waarvan de werknemers deelnemen in ABP.

De statuten van ABP laten vrijwillige aansluiting van een instelling toe op grond van:

- doelstelling en financiële verhouding met een verplicht aangesloten instelling; of,
- het gegeven dat de instelling aanvankelijk verplicht deelnam; of,
- het gegeven dat de instelling in meerderheid werknemers in dienst heeft die aanvankelijk verplicht deelnamen in ABP.

Een verzoek tot vrijwillige aansluiting wordt daarnaast getoetst aan de criteria die zijn afgeleid van de taakafbakeningsregels. Een instelling kan vrijwillig aansluiten als:

- de instelling de cao volgt van een overheidssector of verplicht aangesloten instelling, of
- er sprake is van een groepsrelatie met een verplicht aangesloten instelling (bijvoorbeeld meerderheidsbelang of bepaalde mate van zeggenschap over een verplicht aangesloten instelling), of
- er sprake is van een historische band met ABP.

Ambitie

ABP heeft de ambitie om de pensioenen bestendig en volledig te indexeren. Het verlenen van na-indexatie als gevolg van in het verleden niet verleende volledige indexatie is daar onderdeel van. Bestendig en volledig indexeren betekent dat de ingegane pensioenen of de aanspraken op pensioen van (gewezen) deelnemers in principe jaarlijks per 1 januari worden aangepast aan de, naar de salarismassa's gewogen, algemene bezoldigingswijzigingen in de sectoren overheid en onderwijs in het daaraan voorafgaande jaar. De aanpassing is voorwaardelijk, dat wil zeggen, aanpassing vindt plaats tenzij de financiële positie van het fonds zich hier dwingend tegen verzet en valt bovendien onder de discretionaire bevoegdheid van het bestuur.

Financiering

Bij de financiering van de aanspraken wordt deze ambitie ingevuld door bij de vaststelling van de premie integraal rekening te houden met zowel de onvoorwaardelijke als de voorwaardelijke (aan de bezoldiging gerelateerde) verplichtingen. In lijn met artikel 128 van de Pensioenwet en artikel 4 van het Besluit Financieel Toetsingkader (FTK) wordt de premie bepaald op basis van een prudent verwacht reëel rendement op de beleggingen van het fonds. Bij reservetekort geldt de randvoorwaarde dat de feitelijke premie minimaal gelijk is aan de kostendekkende premie. ABP zal geen korting verlenen op de premie voordat volledige indexatie is verleend.

Beleggingsbeleid

Het beleggingsbeleid is gericht op het genereren van voldoende rendement op lange termijn, met de ambitie om ook te voldoen aan de voorwaardelijke aanspraken, tegen een betaalbaar premieniveau en een aanvaardbaar (beleggings)risico. Het beleggingsbeleid wordt bepaald in samenhang met de andere elementen van het financiële beleid van het fonds. Voor de (voorwaardelijke) indexatieambitie moet een rendement worden behaald dat hoger is dan dat van een (vrijwel) risicoloze beleggingsportefeuille die uitsluitend uit langlopende geïndexeerde staatsleningen bestaat. Daartoe moet bewust een risicovoller beleggingsbeleid worden gevoerd.

Indexatiebeleid

Het bestuur stelt in nadere regels vast of, en zo ja in hoeverre, de aanpassing aan algemene bezoldigingswijzigingen plaatsvindt. Indexatie vindt plaats tenzij de financiële positie van het fonds zich hier dwingend tegen verzet. In een beleidsstaffel indexatie is dit vertaald in een onder- en bovengrens van de dekkingsgraad, waartussen de indexatie geleidelijk wordt verhoogd. Tot de ondergrens is de indexatie nihil, terwijl vanaf de bovengrens de indexatie in beginsel gelijk is aan de algemene bezoldigingswijziging. Bij een ruime financiële positie is er onder voorwaarden ruimte om eerder niet verleende indexatie alsnog te verlenen. Bij het compenseren van in het verleden niet verleende volledige indexatie middels na-indexatie wordt geen compensatie gegeven voor gemiste uitkeringen door indexatiekortingen. Het is aan de discretionaire bevoegdheid van het bestuur te bepalen of en zo ja in welke mate wordt geïndexeerd.

De dekkingsgraad wordt gedefinieerd als de voor het pensioenfonds beschikbare middelen gedeeld door de voorziening pensioenverplichtingen (VPV). Het eigen vermogen is het verschil tussen de beschikbare middelen en de VPV. Het eigen vermogen heeft een tweeledig doel. Enerzijds is het eigen vermogen beschikbaar als weerstandsvermogen of solvabiliteitsmarge. Anderzijds dient het eigen vermogen voor de voorwaardelijke indexatie. Naarmate het eigen vermogen hoger is, kan meer worden geïndexeerd, tot het punt van volledige indexatie is bereikt, waarna na-indexatie mogelijk wordt.

Bij een ontoereikende solvabiliteitspositie wordt een korting op de indexatie doorgevoerd. Deze indexatiekorting betreft zowel de opgebouwde aanspraken van slapers en gepensioneerden als die van actieven. Dit geldt ook voor de opgebouwde aanspraken van militairen onder eindloon.

Pensioenregelingen

De door ABP uitgevoerde pensioenregelingen omvatten ouderdomspensioen (OP), nabestaandenpensioen (NP), arbeidsongeschiktheidspensioen (AAOP, IP en HPT), sectorale regelingen en individuele aanvullingen. ABP houdt alle risico's, voortvloeiend uit de aangegeven verplichtingen zoals hiervoor omschreven, in eigen beheer. Van overdracht of herverzekering is geen sprake.

De door ABP uitgevoerde pensioenregelingen hebben de volgende kenmerken (percentages zoals die gelden per 1 januari 2008).

Deelneming in de regeling

- Deelneming: tijdens dienstverband bij een aangesloten werkgever.
- Voor wachtgelders en ww-ers is sprake van gedeeltelijke voortzetting van de deelnemings-tijd (50 procent respectievelijk 37,5 procent).
- Voor arbeidsongeschikten is sprake van gedeeltelijke voortzetting van de deelnemingstijd voor ouderdoms- en nabestaandenpensioen (50 procent bij volledige arbeidsongeschiktheid).
- Voor de deelnemersjaren OP/NP vóór 1 januari 1996 gelden omrekenfactoren.

Pensioengrondslag

- Pensioengevend inkomen: vrijwel alle inkomensbestanddelen in geld die een werknemer uit hoofde van zijn dienstverhouding ontvangt van zijn werkgever.
- Op wettelijke gronden zijn sommige inkomensbestanddelen niet pensioengevend.
- Franchise: € 9.850 (€ 10.100,- vanaf 1 januari 2008); de franchise kan jaarlijks beleidsmatig worden aangepast aan de AOW-uitkering voor gehuwden. Voor de deelnemers die onder het overgangsrecht FPU vallen, geldt een afwijkende franchise van € 16.400 (1 januari 2008).
- Pensioengrondslag is pensioengevend inkomen minus franchise.
- Vanaf 1 januari 2004 is de ABP-regeling een middelloonregeling; tot die datum opgebouwde aanspraken zijn vastgesteld op basis van het pensioengevend inkomen van januari 2004.

Ouderdomspensioen (OP)

De regeling voor ouderdoms- en flexibel pensioen wordt in de communicatie aangeduid als ABP KeuzePensioen. De keuzes hebben betrekking op:

- de mogelijkheid om het OP te laten ingaan tussen 60 en 70 jaar;
- de mogelijkheid van deeltijdpensioen (te combineren met deeltijdwerk);
- de mogelijkheid tot variatie in hoogte, waarbij de hoogste en de laagste uitkering zich verhouden als 100:75;
- de mogelijkheid om OP om te zetten in extra NP en andersom, waarbij het totale NP niet meer mag bedragen dan 5/7e van het na uitruil resterende OP.

Voor deelnemers geboren vóór 1 januari 1950 gelden afwijkende bepalingen.

De pensioenopbouw in een deelnemersjaar bedraagt 2,05 procent van de voor dat jaar vastgestelde pensioengrondslag. Deelnemers met FPU-overgangsrecht hebben een afwijkende opbouw van 1,75 procent.

Voor deelnemers met een deeltijdaanstelling en/of gedeeltelijke voortzetting van de deelnemerstijd geldt een aangepast opbouwpercentage.

Voor de deelnemers die niet onder de FPU-overgangsregeling vallen en op 31 december 2005 en 1 januari 2006 overheidswerknemer zijn en dat zonder onderbreking blijven, kent de regeling een voorwaardelijke verhoging van het ouderdomspensioen door het inkopen van extra aanspraken over deelnemerstijd vóór 1 januari 2006 waarover minder pensioen is opgebouwd dan fiscaal is toegestaan. De toezegging tot opbouw van extra aanspraken wordt gedaan per 31 december 2007 en de opbouw vangt aan per 1 januari 2008, binnen de kaders van artikel 4 van het Uitvoeringsbesluit pensioenaspecten Sociaal Akkoord 2004. Voor deze voorwaardelijke aanspraken is ultimo 2007 nog geen voorziening getroffen.

Flexibel pensioen (FP)

In verband met de Wet Vut/Prepensioen en Levensloop (VPL) is de FPU-regeling per 1 januari 2006 afgeschaft voor deelnemers geboren op of na 1 januari 1950 en gewijzigd voor de deelnemers geboren vóór 1 januari 1950. Als onderdeel van deze veranderingen vindt vanaf 1 januari 2006 geen opbouw meer plaats van flexibel pensioen. Als overgangsbepaling gelden diverse regels voor

de tot deze datum opgebouwde aanspraken op flexibel pensioen. Zo blijft ABP flexibel pensioen toekennen aan de deelnemers die vóór 1 januari 1950 zijn geboren en die op het moment van toekenning recht hebben op een aanvullende uitkering als bedoeld in het Flexibel Pensioen en Uittreden-reglement (FPU). De aanspraken op flexibel pensioen van de overige deelnemers zijn per 1 januari 2007 omgezet in actuariel gelijkwaardige aanspraken op ouderdomspensioen. Deze aanspraken kunnen vanaf het bereiken van de leeftijd van 60 jaar worden aangewend als onderdeel van het OP.

Nabestaandenpensioenen (NP)

- Partnerpensioen (PP) bedraagt bij overlijden vóór 65 jaar 50 procent van het OP, waarbij de deelnemingstijd wordt doorgeteld tot 65 jaar. Het PP berekend over de diensttijd voor 1 januari 2006 bedraagt 5/7e van het OP. Bij overlijden na 65 jaar bedraagt het PP 5/7e van het OP voor de deelnemingstijd tot 1 januari 2004 en 5/14e voor de deelnemingstijd vanaf 1 januari 2004.
- Voor de deelnemingstijd tot 1 juli 1999 heeft de voorziening voor het PP bij overlijden vóór en na 65 jaar een opbouw karakter; vanaf die datum heeft alleen de voorziening voor het PP bij overlijden na 65 jaar een opbouw karakter. Het PP bij overlijden vóór 65 jaar is risicogedekt.
- Er is een uitruilmogelijkheid van 100 procent PP tegen 12 procent extra OP voor de deelnemingstijd vanaf 1 juli 1999 tot 1 januari 2004 en 6 procent extra OP voor de deelnemingstijd vanaf 1 januari 2004.
- Bijzonder PP voor de ex-partner bedraagt in geval van overlijden na 65 jaar 5/7e van het OP berekend over de deelnemingstijd tot scheiding in de periode tot 1 januari 2004 en 5/14e van het OP voor de tijd vanaf deze datum, in geval van overlijden vóór 65 jaar geldt alleen bijzonder PP voor de ex-partner voor de deelnemingstijd tot 1 juli 1999 (5/7e OP).
- Toeslag op het partnerpensioen (TPP) tot 65-jarige leeftijd (AOW/Anw premie-compensatie) bedraagt voor de deelnemingstijd tot 1 juli 1999 15 procent van het PP en voor de deelnemingstijd vanaf 1 juli 1999 7,5 procent van het PP. Deze toeslag bedraagt maximaal € 5.691 per jaar (vanaf 1 januari 2008 € 5.807).
- Wezenpensioen (WzP) bedraagt 1/10e van het OP voor halve wezen en 2/10e voor volle wezen. Recht op WzP bestaat tot de leeftijd van 21 jaar van de (half)wees. De (half)wees mag niet betrokken zijn (geweest) bij partnerschap. De toeslag op wezenpensioen (TWzP) ter zake van (AOW/Anw premiecompensatie) bedraagt 15 procent van het WzP. Deze toeslag bedraagt maximaal € 5.691 per jaar (vanaf 1 januari 2008 € 5.807).
- Vanaf 1 juli 1999 is de structurele Anw-compensatie in het pensioenreglement opgenomen.
- Overlijdensuitkering bij het overlijden van een uitkeringsgerechtigde bedraagt twee maanduitkeringen van het OP of IP/HPT dan wel één maanduitkering van het FP.

Arbeidsongeschiktheidspensioen

Vanaf 1 januari 2007 bestaat er in geval van recht op een WIA-uitkering tevens recht op een ABP Arbeidsongeschiktheidspensioen (AAOP). Het AAOP voorziet in aanvullingen op de verschillende uitkeringen Wet Werk en Inkomen naar Arbeidsvermogen (WIA): de IVA-uitkering (Inkomensvoorziening Volledig Arbeidsongeschikten), loongerelateerde uitkering (LGU), loonaanvullingsuitkering (LAU) en vervolguitering (VVU).

Invaliditeitspensioen

Voor de deelnemers die arbeidsongeschikt zijn op grond van de WAO, blijft het stelsel van Invaliditeitspensioen en herplaatsingstoelage (IP/HPT) van voor 1 januari 2006 van toepassing. Voor de deelnemers die in het jaar 2006 wegens arbeidsongeschiktheid op grond van de WIA zijn ontslagen, geldt een overgangsregeling. Deze overgangsregeling voorziet in een aanvulling op de WIA, waardoor voor de deelnemer een uitkomst ontstaat die vergelijkbaar is met de uitkomst onder het in 2005 geldende WAO/IP-regime.

Aanspraken bij uit dienst treden

- Bij beëindiging van de deelneming anders dan door pensioentoekenning of overlijden worden tijdsevenredige aanspraken op OP (en indien van toepassing op FP) vastgesteld.
- De ontslagaanspraken NP worden tijdsevenredig vastgesteld, waarbij voor de deelnemingstijd vanaf 1 juli 1999 alleen voor PP bij overlijden na 65 jaar aanspraken worden toegekend.
- De gewezen deelnemer heeft vanaf 1 januari 2008 de mogelijkheid om bij beëindiging van de deelneming een deel van zijn OP-aanspraken om te zetten in PP-aanspraken voor overlijden vóór 65 jaar.

Deelnemersbijdrage

- De deelnemersbijdrage voor OP/NP bedraagt 30 procent en voor Anw-compensatie 75 procent van de premie.
- De deelnemersbijdrage voor AAOP bedraagt 25 procent van de premie.

Sectorale regelingen

- De sector militairen kent een eigen eindloonregeling met een franchise van € 16.150 (vanaf 1 januari 2008 € 16.600) en een opbouwpercentage van 1,75 procent. Militairen nemen geen deel aan de regeling AAOP en IP/HPT en hebben ook niet deelgenomen aan de regeling FP. Omdat de sector militairen pas sinds 1 juni 2001 bij ABP is aangesloten voor OP, bouwen de desbetreffende deelnemers pas vanaf deze datum OP-aanspraken op (wel aanspraken op NP over de deelnemingstijd tot 1 juni 2001).
- De sector politie heeft per 1 januari 2006 de Aanvullende Flexibele Uittredingsregeling Politie (Afup) beëindigd, dat wil zeggen er vindt geen opbouw meer plaats, in verband met de per die datum gewijzigde fiscale regelgeving rondom VUT/prepensioen. Daarvoor in de plaats is een regeling gekomen die voorziet in de opbouw van extra pensioen, dat in combinatie met levensloop de vervallen Afup-vooruitzichten grotendeels compenseert. Aan alle politiepersoneel is toegezegd dat het NP wordt aangevuld conform het partnerplus-pensioen, met verplichte deelname. Bovendien krijgen de deelnemers die onder de Afup-regeling vooruitzicht hadden op garanties 'Afup-Specifiek' (de executieve functies) de fiscaal maximale pensioeninkoop over de tijd voor 1 januari 2006. Dit betreft een aanvulling op de inkoop vanaf 1 januari 2008 zoals afgesproken in het hoofdlijnenakkoord (zie ouderdomspensioen). Voor deze inkoop geldt dezelfde voorwaardelijkheid.

Individuele aanvullingen

- Het pensioenreglement (hoofdstuk 16) bevat bepalingen die verschillende vrijwillige mogelijkheden bieden om na uit dienst treden extra OP/NP op te bouwen of de regeling OP/NP vrijwillig voort te zetten. Hiervoor betaalt de deelnemer, afhankelijk van hetgeen in de regeling is bepaald, een individuele premie of doorsneepremie.
- Voor de deelnemers die gebruik maakten van de in het vroegere artikel 16.4 geregelde mogelijkheid om extra te sparen voor flexibel pensioen, is deze mogelijkheid bij wijze van overgangsrecht gehandhaafd, mits zij vóór 1 januari 1950 zijn geboren en onder het overgangsrecht FPU vallen.

Grondslagen voor de financiële verslaggeving

Grondslagen algemeen

Deze jaarrekening is opgesteld op basis van in Nederland algemeen aanvaarde grondslagen voor financiële verslaggeving en de wettelijke bepalingen inzake de jaarrekening, zoals opgenomen in Titel 9 Boek 2 BW en de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving.

In de geconsolideerde balans hebben de pensioen- en verzekeringsverplichtingen en de daar tegenover staande beleggingen een langlopend karakter. De overige posten zijn opgenomen onder de overige activa en passiva inzake beleggingen en overige activa en passiva. In de geconsolideerde balans is de algemene reserve gelijk aan het totaal van de beschikbare middelen verminderd met het totaal van de verplichtingen.

Alle baten en lasten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben. ABP laat alle mutaties in de algemene reserve via de staat van baten en lasten lopen, tenzij dat niet is toegestaan. Als gevolg daarvan zijn de baten en de lasten in belangrijke mate gerelateerd aan de in de balans gehanteerde waarderingsgrondslagen voor beleggingen en de voorzieningen pensioen- en verzekeringsverplichtingen.

De enkelvoudige balans en staat van baten en lasten zijn separaat opgenomen.

Grondslagen voor waardering van resultaatbepaling

Grondslagen voor de consolidatie

In de geconsolideerde jaarrekening worden kapitaalbelangen in entiteiten waarin ABP overheersende zeggenschap terzake van het bestuur en het financiële beleid kan uitoefenen opgenomen door toepassing van de integrale methode van consolideren. In deze entiteiten zijn veelal delen van de beleggingen ondergebracht. Door te consolideren wordt door de juridische vorm van het kapitaalbelang heen gekeken en wordt direct inzicht gegeven in de integrale financiële positie van ABP. Hierbij wordt gebruik gemaakt van uniforme grondslagen voor waardering en resultaatbepaling. Het minderheidsbelang van derden is apart opgenomen onder de post overige activa en passiva inzake beleggingen en het resultaat minderheidsbelang van derden is in mindering gebracht op de beleggingsresultaten. De financiële gegevens van door ABP of groepsmaatschappijen aangegane joint ventures worden geconsolideerd naar evenredigheid van het gehouden belang. De consolidatie is gebaseerd op voor consolidatiedoeleinden geschikt bevonden cijfers. Een lijst van geconsolideerde entiteiten is opgenomen in de rubriek overige toelichtingen.

Schattingen

Voor het opstellen van de jaarrekening is gebruik gemaakt van schattingen en veronderstellingen, die van invloed zijn op gerapporteerde activa, passiva en baten en lasten. Dit is vooral het geval bij het bepalen van de voorzieningen pensioen- en verzekeringsverplichtingen en bij de waardering van illiquide beleggingen. Achteraf kan blijken dat de gerapporteerde waarde afwijkt van de feitelijke waarde.

Verwerking

Activa en passiva zijn voorzover niet anders vermeld gewaardeerd tegen actuele waarde. Een actief wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar het pensioenfonds zullen vloeien en de waarde van het actief betrouwbaar kan worden vastgesteld. Een verplichting wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen en de omvang van het bedrag daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Baten worden in de rekening van baten en lasten opgenomen wanneer een vermeerdering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting heeft plaatsgevonden, en de omvang daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Lasten worden verwerkt wanneer een vermindering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting heeft plaatsgevonden en de omvang daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Grondslagen voor de omrekening van vreemde valuta

De waarde van de ultimo standen van activa en passiva gehouden buiten de eurozone worden tegen de koersen per balansdatum omgerekend in euro. De voor omrekening gehanteerde koersen zijn de World Markets Company-fixingkoersen (WM) van de laatste beursdag 16 uur Londen tijd, zoals gepubliceerd via Reuters. De hieruit voortvloeiende omrekeningsverschillen worden verantwoord in de post beleggingsresultaat. Baten en lasten in vreemde valuta worden omgerekend in euro tegen de koersen per transactiedatum. Ook de verschillen tussen de transactiekoers en de koers van afwikkeling worden opgenomen in het beleggingsresultaat. Voor beleggingen in het buitenland gelden dezelfde voorschriften.

Grondslagen voor waardering van activa en passiva

Derivaten

Derivaten zijn financiële instrumenten die worden gebruikt voor het beheersen van balans- en beleggingsrisico's en het realiseren van de strategische beleggingsmix. De toepassing is voor wat betreft de beleggingsrisico's met name gericht op (bij)sturing van de strategische assetmix, tactische asset- en regio-(re)allocatie, durationsturing en het afdekken van valutarisico's. De derivatenposities zijn opgenomen bij de activa waarop zij betrekking hebben. Voorzover niet toewijsbaar aan vastrentende of zakelijke waarden worden ze opgenomen bij de overige beleggingen. De derivatenposities zijn gewaardeerd tegen actuele waarde. Voor bepaalde instrumenten zoals Over The Counterderivaten wordt gebruik gemaakt van waarderingsmodellen waarin van bepaalde veronderstellingen wordt uitgegaan, bijvoorbeeld ten aanzien van kredietrisico, correlaties en rentecurves. Andere waarderingsmodellen en veronderstellingen zouden tot een andere schatting kunnen leiden.

Vastrentende waarden

Obligaties en indexobligaties

Obligaties cq indexobligaties en daarop betrekking hebbende derivatenposities worden gewaardeerd tegen actuele waarde, waar voorhanden tegen beurswaarde en aangepast met de daaraan toewijsbare onverschreven rente. Als er geen beursnotering voorhanden is, wordt de actuele waarde zelf berekend op basis van gecontracteerde cash flows en bij de restant looptijden passende marktrentes.

Hypothecaire leningen

Hypothecaire leningen en daarop betrekking hebbende derivatenposities worden gewaardeerd tegen actuele waarde, rekeninghoudend met kans op vervroegde aflossing. Bij spaarhypotheken wordt het opgebouwde spaarkapitaal in mindering gebracht. De actuele waarde wordt bepaald door middel van het berekenen van de contante waarde van de gecontracteerde kasstromen van deze leningen, op basis van de bij de restant looptijd passende marktrentes.

Onderhandse leningen

Beleggingen in onderhandse leningen (inclusief klimleningen en financial lease onroerend goed) en daarop betrekking hebbende derivatenposities worden gewaardeerd tegen actuele waarde, aangepast met de daaraan toewijsbare onverschenen rente. De actuele waarde wordt bepaald door middel van het berekenen van de contante waarde van de gecontracteerde kasstromen van deze leningen, op basis van de bij de restant looptijd passende marktrentes. Klimleningen worden gewaardeerd inclusief geactiveerde rente.

Zakelijke waarden

Aandelen en converteerbare obligaties

Beleggingen in aandelen en converteerbare obligaties en daarop betrekking hebbende derivatenposities worden gewaardeerd tegen de actuele waarde, waar voorhanden tegen beurswaarde.

Deelnemingen

Deelnemingen zijn kapitaalbelangen waarin ABP invloed van betekenis kan uitoefenen op het zakelijke en financiële beleid. Deze worden gewaardeerd tegen netto vermogenswaarde. Deelnemingen waarin ABP geen invloed van betekenis kan uitoefenen worden niet geconsolideerd en in de geconsolideerde balans in de categorie zakelijke waarden opgenomen onder de aandelen. Overige kapitaalbelangen zijn gepresenteerd bij de beleggingscategorie waarop ze betrekking hebben. Het zijn immers geen deelnemingen zolang zij niet worden aangehouden teneinde duurzaam verbonden te zijn ten dienste van de eigen werkzaamheid.

Vastgoedfondsen

Vastgoedfondsen en op deze beleggingscategorie betrekking hebbende derivatenposities worden gewaardeerd tegen de actuele waarde, waar mogelijk tegen beurswaarde.

Onroerend goed

Onroerend goed en op deze beleggingscategorie betrekking hebbende derivatenposities worden gewaardeerd tegen de actuele waarde. De actuele waarde van het onroerend goed wordt bepaald op basis van de rendementswaarde, zijnde taxatiewaarde in verhuurde staat, vastgesteld op basis van partieel roulende taxaties, uitgevoerd door externe en interne deskundigen.

Private equity

Private equity en op deze beleggingscategorieën betrekking hebbende derivatenposities worden zo mogelijk gewaardeerd tegen de actuele waarde. Bij aandelen van startende ondernemingen vindt, gedurende de periode waarin aanloopverliezen worden verwacht, waardering plaats tegen tenminste het ingebrachte kapitaal.

Commodities

Commodities zijn derivaten die waar mogelijk worden gewaardeerd tegen beurswaarde.

Overige beleggingen

Overige beleggingen betreffen niet aan vastrentende of zakelijke waarden toewijsbare beleggingen en op deze categorie betrekking hebbende derivatenposities. De overige beleggingen betreffen Absolute Return Strategies en dergelijke. Deze worden gewaardeerd tegen actuele waarde, door derden bepaald.

Overige activa en passiva inzake beleggingen

De vorderingen, kortlopende schulden, overlopende activa en passiva en liquide middelen inzake beleggingen worden, behoudens herbelegd cash collateral voortvloeiend uit securities lending, opgenomen tegen kostprijs. Het herbelegd cash collateral wordt gewaardeerd tegen actuele waarde conform de beleggingscategorie waartoe de belegging behoort. Vorderingen zijn opgenomen onder aftrek van noodzakelijk geachte voorzieningen voor het risico van oninbaarheid.

Overige activa en passiva

Niet aan de beleggingen toewijsbare vorderingen, kortlopende schulden, overlopende activa en passiva en liquide middelen worden opgenomen tegen kostprijs. Vorderingen zijn opgenomen onder aftrek van noodzakelijk geachte voorzieningen voor het risico van oninbaarheid.

Bedrijfsgebouwen voor eigen gebruik en (overige) materiële activa, zoals informatieverwerkende apparatuur en inventarissen, worden gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs verminderd met lineaire afschrijvingen, berekend over de geschatte economische levensduur.

In de post schulden en overlopende passiva zijn begrepen voorzieningen voor nog te effectueren personeelsbeloningen zoals reservering vakantiegeld, reservering vakantiedagen, jubileumuitkeringen en dergelijke. De voorziening jubileumuitkeringen is gewaardeerd op de contante waarde van de verwachte toekomstige uitgaven, rekeninghoudend met daaraan gekoppelde kansreeksen. De rekenrente is gebaseerd op de rentevoet ultimo jaar van hoogwaardige Nederlandse ondernemingsobligaties, passend bij de verwachte resterende looptijd.

Voorziening pensioenverplichtingen

De voorziening pensioenverplichtingen (VPV) bestaat uit de middelloon- (burgers) resp. eindloon (beroepsmilitairen) en dienstjaren gerelateerde (dus vanuit deelnemersoptiek defined benefit) voorzieningen ouderdoms- en nabestaandenpensioenen, flexibel pensioen en uittreden (inclusief afup voor de sector Politie), arbeidsongeschiktheidspensioenen (AAOP, IP en HPT) en de beschikbare premie gerelateerde (defined contribution) voorziening ABP ExtraPensioen.

De gehanteerde actuariële grondslagen worden onderstaand nader toegelicht. Specifieke punten per voorziening worden daarna apart toegelicht.

De defined benefit voorzieningen worden bepaald als de contante waarde van de verwachte toekomstige uitkeringen. Hierbij wordt een opslag voor toekomstige excassokosten gehanteerd. De berekeningen zijn gebaseerd op actuariële grondslagen ontleend aan waarnemingen op het eigen deelnemersbestand, onder meer sterftেকansen en partnerfrequenties. Bij de sterftেকansen wordt rekening gehouden met een verwachte toekomstige trend. De berekeningen hebben uitsluitend betrekking op de tot en met ultimo boekjaar opgebouwde (tijdsevenredige) rechten en zijn gebaseerd op de loonontwikkeling tot en met 1 januari direct daaropvolgend (inclusief indexaties en franchiseaanpassingen per die datum).

De sterftেকansen van het Grondslagenonderzoek 2003 (uitgevoerd in 2005) die betrekking hebben op het jaar 2003 (dat wil zeggen zonder de verwachte toekomstige trend) komen overeen met de sterftetafels van het Actuarieel Genootschap 1995-2000 met een leeftijdsterugstelling voor mannen en vrouwen van respectievelijk vier en twee jaar voor actieven en drie en één jaar voor

gepensioneerden. De actuariële grondslagen worden periodiek geactualiseerd en in de tussentijd geëvalueerd. Het Grondslagenonderzoek 2003 heeft betrekking op de waarnemingsjaren 2001 tot en met 2003.

De in de berekeningen gehanteerde marktconforme rekenrente is over het jaar 2007 nog gelijk aan het hoogste percentage dat de door de toezichthouder DNB gepubliceerde marktconforme rentetermijnstructuur benadert, afgerond op vijf basispunten, zodanig dat dit geen lagere VPV oplevert. Deze rekenrente past bij de looptijd van de verplichtingen en de aard van de pensioenregeling, te weten toezegging van nominale pensioenrechten en een strikt voorwaardelijke indexatie. Op grond van het Pensioenreglement beslist het bestuur ieder jaar over de indexatie. Ultimo 2007 is de VPV niet meer bepaald op basis van een van de rentetermijnstructuur afgeleide rekenrente, maar rechtstreeks op basis van de rentetermijnstructuur. Deze verfijnde methodiek zal blijvend worden toegepast

Voorziening ouderdoms-, nabestaandenpensioenen en flexibel pensioen en uittreden

Het ouderdomspensioen, het nabestaandenpensioen bij overlijden vóór 65 jaar (diensttijd vóór 1 juli 1999) en bij overlijden na 65 jaar en het flexibel pensioen en uittreden zijn op kapitaalbasis gefinancierd. Het nabestaandenpensioen bij overlijden vóór 65 jaar, voor de diensttijd vanaf 1 juli 1999, wordt op risicobasis gefinancierd.

Voorziening arbeidsongeschiktheidspensioenen (IP/HPT/AAOP)

De IP/HPT-regeling is een aanvulling op de WAO en vanaf 2006 op de WIA. Met ingang van 1 juli 2007 worden de invaliditeitspensioenen (IP) niet langer afhankelijk van de WAO-indexatie geïndexeerd, maar autonoom op basis van de ABP-indexatie. Daarnaast is per 1 januari 2007 de AAOP-regeling in werking getreden. Deze voorziet in een arbeidsongeschiktheidspensioen in aanvulling op de WIA. Beide regelingen zijn geheel op risicobasis gefinancierd, dat wil zeggen de voorziening heeft alleen betrekking op ingegane pensioenen.

Voorziening ABP Extra Pensioen

De vanuit deelnemersoptiek defined contribution voorziening ABP ExtraPensioen is gelijk aan de actuele waarde van de in beleggingen omgezette inleg plus een reservering voor de garantie die ABP geeft op de nominale inleg.

Voorziening verzekeringsverplichtingen

De voorziening verzekeringsverplichtingen (VVP) bestaat uit de voorziening voor levensverzekeringsverplichtingen en de voorziening voor schadeverzekeringsverplichtingen.

De voorzieningen voor levensverzekeringsverplichtingen bestaat uit de voorziening voor ingegane en uitgestelde periodieke uitkeringen, de voorziening voor unit-linked verzekeringen al dan niet met garanties, de voorziening voor eindwaardegaranties en de voorziening voor B-polissen.

De gehanteerde sterftetansen komen overeen met de sterftetafels, die in 2006 zijn gepubliceerd door het verbond van verzekeraars. Voor polissen, waarbij de uitkeringen jaarlijks geïndexeerd worden op basis van een besluit (met name gebaseerd op gerealiseerde beleggingsresultaten) is de DNB-yield curve als rekenrente gehanteerd. In de voorziening is begrepen een toekomstige jaarlijkse winstdeling van 1,2 procent en een opslag voor toekomstige administratiekosten.

De belangrijkste schadeverzekeringscontracten betreffen arbeidsongeschiktheidsverzekeringen. De voorzieningen voor deze schadeverzekeringscontracten zijn gebaseerd op de geschatte uiteindelijke lasten van alle vóór balansdatum ontstane schadegevallen, ongeacht of deze al dan niet zijn gemeld, tezamen met de hiermee verband houdende (toekomstige) administratiekosten.

Algemene reserve

De algemene reserve is gelijk aan het totaal van de beschikbare middelen verminderd met het totaal van de verplichtingen. De algemene reserve is naast financieringsbron voor eventuele tegenvallers ook bron voor mogelijke toekomstige indexaties.

De toezichthouder DNB eist dat pensioenfondsen in elk geval minimaal een algemene reserve aanhouden ter grootte van circa vijf procent van de voorziening pensioenverplichtingen. Dit is te zien als een bekleemde reserve. Zakt de algemene reserve beneden dat niveau, dan dient aanvulling binnen de termijn van drie jaar plaats te vinden.

Ondernemingen die hun jaarrekening opmaken volgens de bepalingen van Boek 2 Titel 9 van het Burgerlijk Wetboek moeten uit oogpunt van kapitaalbescherming een herwaarderingsreserve aanhouden ter grootte van de niet gerealiseerde waardevermeerderingen van activa waarvoor geen frequente marktnoteringen bestaan. Hierdoor wordt het vereiste inzicht in het vermogen gegeven, terwijl tegelijkertijd wordt voorkomen dat crediteuren kunnen worden benadeeld door dividenduitkeringen uit niet uitkeerbare reserves.

Echter de belanghebbenden bij een pensioenfonds worden beschermd door de regels die gesteld worden door het Financieel Toetsingskader (FTK). Tegen deze achtergrond is geen separate herwaarderingsreserve gevormd, aangezien de met de herwaarderingsreserve beoogde bescherming geacht kan worden te zijn begrepen in de (bekleemde) minimum reserve van circa vijf procent van de voorziening pensioenverplichtingen. Voorts dient te worden opgemerkt dat pensioenfondsen geen aandeelhouders hebben en geen dividenduitkeringen kennen.

Grondslagen voor resultaatbepaling

Staat van baten en lasten

De in de staat van baten en lasten opgenomen posten zijn in belangrijke mate gerelateerd aan de in de balans gehanteerde waarderingsgrondslagen voor beleggingen en de voorzieningen pensioen- en verzekeringsverplichtingen. Zowel gerealiseerde als ongerealiseerde resultaten worden rechtstreeks verantwoord in het resultaat.

Beleggingsresultaten

Beleggingsresultaten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben. Dividend wordt verantwoord op het moment van betaalbaarstelling. Waardeveranderingen worden verwerkt in de periode waarin zij optreden.

Premiebaten netto

Premies zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Actualisering marktconforme rekenrente

Het effect van de aanpassing van de marktconforme rekenrente op de voorzieningen pensioen- en verzekeringsverplichtingen wordt ultimo verslaggevingsperiode in de rekening van baten en lasten opgenomen.

Beschikbaar voor uitkeringen en kosten

De vrijval van de voorzieningen pensioen- en verzekeringsverplichtingen wordt ten gunste van de rekening van baten en lasten gebracht in de periode waarin de lasten bij de berekening van deze voorzieningen waren voorzien.

Overige baten en lasten in de vermogenssfeer

Overige baten en lasten in de vermogenssfeer zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben. Waardeoverdrachten/overnames zijn opgenomen tegen de nominale waarde en toegerekend aan de periode waarin ze zijn geëffectueerd.

Intresttoevoeging en indexatie

De pensioenverplichtingen worden contant gemaakt tegen de nominale markttrente op basis van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur van interbancaire swaps primo boekjaar. De intresttoevoeging wordt tegen de rekenrente primo berekend over de beginstand en de mutaties gedurende het jaar. De indexatie wordt eerst in de rekening van baten en lasten opgenomen als een bestuursbesluit is genomen.

Pensioenopbouw

De pensioenopbouw wordt toegekend aan de periode waarin de opbouw van pensioenrechten plaatsvindt. Uitzondering hierop is de zogeheten diensttijdtoetelling van de pensioenopbouw bij arbeidsongeschiktheid. Deze toekomstige pensioenopbouw wordt ineens genomen in het jaar waarin de deelnemer arbeidsongeschikt wordt.

Uitkeringen en kosten (netto)

Uitkeringen en kosten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Kosten

Pensioenkosten eigen personeel

De pensioenen van het personeel werkzaam in het pensioenfonds en in het verzekeringsbedrijf zijn via hun werkgever ondergebracht bij ABP, het bedrijfstakpensioenfonds voor overheid en onderwijs. ABP is een bedrijfstakpensioenfonds met een toegezegd pensioenregeling, zowel voor de verplicht als voor de vrijwillig aangesloten werkgevers. Kenmerkend voor een bedrijfstakpensioenfonds, ook voor ABP, is de onderlinge solidariteit, tot uiting komend in doorsnee premies, risicoverevening en hoge uittreddrempels.

Premies worden geheven op basis van de bestandskenmerken van de werknemers van alle bij ABP aangesloten werkgevers. Leeftijd, geslacht, burgerlijke staat en gezondheid van de medewerkers van een specifieke werkgever zijn dus niet bepalend voor de door die werkgever af te dragen premie. Daarvoor zijn immers de bestandskenmerken van alle bij ABP aangesloten deelnemers bepalend. Ook het beleggingsbeleid van ABP is afgestemd op de verplichtingen van het gehele deelnemersbestand inclusief slapers en gepensioneerden. Beleggingen en verplichtingen van ABP, en daarmee overschotten en/of tekorten, zijn dan ook niet op betrouwbare wijze toerekenbaar aan de individuele aangesloten werkgevers, waaronder ABP als werkgever zelf. Overigens kunnen aangesloten werkgevers ook geen enkel recht doen gelden op een deel van de overschotten van ABP, zoals ABP richting aangesloten werkgevers geen directe verhaalsmogelijkheden heeft ingeval van tekorten. Daartoe kan ABP slechts voor alle aangesloten werkgevers premiemaatregelen en/of voor alle deelnemers indexatiemaatregelen treffen. Om deze redenen zijn, geheel in lijn met RJ271, de pensioenkosten verantwoord als ware sprake van een toegezegde bijdrageregeling door de werkgever (defined contribution plan).

De belastingen hebben betrekking op het verzekeringsbedrijf en zijn -voorzover van toepassing- berekend over het resultaat voor belastingen, rekening houdend met fiscaal vrijgestelde posten en geheel of gedeeltelijk niet aftrekbare kosten en gebaseerd op het actuele, in het boekjaar geldende fiscale tarief.

Actualisering overige actuariële grondslagen

Het effect van de aanpassing van de overige actuariële grondslagen op de voorzieningen pensioen- en verzekeringsverplichtingen wordt ultimo verslaggevingsperiode in de rekening van baten en lasten opgenomen.

Overige baten en lasten in de actuariële sfeer

Overige baten en lasten in de actuariële sfeer worden toegekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Grondslagen voor het kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is opgesteld volgens de directe methode. In de toelichting bij het kasstroomoverzicht zijn de afwijkingen tussen de posten in de geconsolideerde staat van baten en lasten en de posten in het geconsolideerd kasstroomoverzicht nader toegelicht. Ontvangsten en uitgaven in vreemde valuta worden omgerekend in euro tegen de koersen per transactiedatum. De verschillen tussen de transactiekoers en de koers van afwikkeling worden opgenomen in de post bruto-opbrengsten uit beleggingen. Voor beleggingen in het buitenland gelden dezelfde voorschriften.

Toelichting op de geconsolideerde financiële overzichten

Risicoparagraaf

In hoofdstuk 4 Risicomanagement van het bestuursverslag is ingegaan op de risico's die het pensioenfonds loopt en op het beleid dat wordt gevoerd om deze risico's te beperken. In dit hoofdstuk krijgt de risico-informatie met betrekking tot de pensioenactiviteiten en de beleggingsactiviteiten een meer kwantitatief en gevoeligheids karakter.

Standaardmodel

Wettelijk is een gestandaardiseerde methode vastgelegd om te toetsen of bij een pensioenfonds voldoende eigen vermogen aanwezig is om risico's op te kunnen vangen. Dit is het zogenoemde standaardmodel. Daarin wordt voor een aantal risicoscenario's het (negatieve) effect (in euro's) gemeten op het eigen vermogen. Bij de vaststelling van het vereist eigen vermogen wordt er rekening mee gehouden dat niet alle risico's zich op hetzelfde moment zullen voordoen (diversificatie-effect).

De uitkomsten zijn afhankelijk van marktomstandigheden en het risicoprofiel van de aanwezige beleggingen en fluctueren dus in de tijd. Er is sprake van voldoende eigen vermogen als de algemene reserve groter is dan het zogenoemde vereist eigen vermogen. Onderstaande tabel geeft de uitkomsten van het standaardmodel voor ABP weer.

Tabel 1: Vaststelling vereist eigen vermogen (standaardmodel DNB)

	2007	2006
<i>Risico</i>	<i>Effect op eigen vermogen in € mrd.</i>	
S1. Renterisico	17,3	18,4
S2. Zakelijkewaardenrisico	26,8	25,7
S3. Valutarisico	8,7	8,2
S4. Grondstoffenrisico	1,8	1,7
S5. Kredietrisico	2,2	0,7
S6. Verzekeringstechnisch risico	4,9	5,2
Subtotaal van alle risico's	61,7	59,9
Af: diversificatie-effect	- 21,8	- 20,3
Vereist eigen vermogen	39,9	39,6
Aanwezig eigen vermogen	61,8	52,5
Overschot	21,9	12,9

Bij de vaststelling van het vereiste vermogen wordt uitgegaan van de evenwichtssituatie, dat wil zeggen de situatie waarin de algemene reserve precies toereikend is om het totale effect van de scenario's op te kunnen vangen. Dit bedrag is kleiner dan wanneer het effect van de risicofactoren wordt vastgesteld bij het aanwezige vermogen, omdat over het verschil tussen het aanwezige en het vereiste vermogen ook weer renteschokken en koersmutatierisico's moeten kunnen worden opgevangen. De bij de evenwichtssituatie behorende dekkingsgraad is 125,8 procent. Hiertoe zou een vereist eigen vermogen van € 39,9 miljard nodig zijn.

Risicospreiding als uitgangspunt

Beleggingen zijn onlosmakelijk verbonden met risico's. Er kunnen geen beleggingsactiviteiten worden uitgevoerd zonder risico te lopen. Uitgangspunt is dat ABP op de lange termijn wordt beloond voor het bewust aangaan van die risico's. Om dat te kunnen waarmaken is adequaat risicomanagement een essentieel onderdeel van de werkzaamheden van ABP. Het belangrijkste

instrument voor het beperken van het risico is diversificatie of spreiding van de beleggingen over verschillende beleggingsinstrumenten, bedrijfssectoren en markten. Maar spreiding alleen is hierbij niet voldoende. De beleggingsmix moet ook zijn afgestemd op het risicoprofiel van de pensioenverplichtingen.

Binnen ABP kennen de beleggingen, die gegroepeerd zijn in fondsen, een strikte risicorestrictie. Deze restricties worden dagelijks bewaakt. Zowel voor de hele ABP-portefeuille als op fondsniveau geldt een limiet ten aanzien van actief risico. Naast actieve risicolimieten zijn er limieten voor renterisico en kredietrisico's. Renterisico wordt uitgedrukt in 'duration' wat een maatstaf is voor gemiddeld gewogen looptijd. Met betrekking tot de kredietrisico's gelden er rating- en tegenpartijlimieten.

ABP bewaakt en berekent dagelijks het financiële- en kredietrisico op het niveau van de hele ABP-portefeuille en rapporteert aan de directie Vermogensbeheer en het Financiële Risico Comité. Door de turbulente ontwikkelingen in de financiële markten als gevolg van de 'subprime crisis' heeft ABP een apart overleg ingericht waarin alle beleggingscategorieën en risicomangers vertegenwoordigd zijn. In dit ad-hoc overleg worden de ontwikkelingen in de markt besproken en gerelateerd aan de posities en processen binnen ABP. Te denken valt bijvoorbeeld aan acties voor interne en externe portefeuilles, specifieke namen die nauwgezet moeten worden bekeken en het identificeren van kansen. Door deze snelle en efficiënte combinatie van verschillende disciplines en invalshoeken wordt bedrijfsbreed op effectieve en efficiënte wijze informatie uitgewisseld en vormt een aanvullende basis voor het nemen van beleggingsbeslissingen.

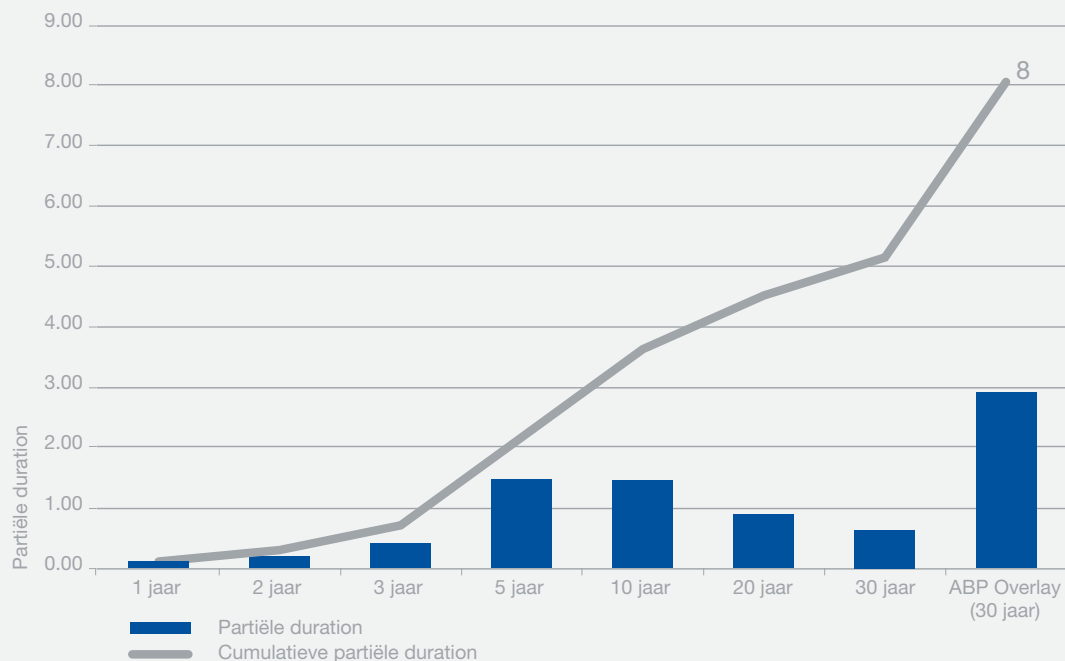
Renterisico

Het renterisico is een afgeleide van de rentegevoeligheid van activa en passiva. Daarmee is de rentegevoeligheid een belangrijk element voor het mismatchrisico. Onder mismatchrisico wordt verstaan het verschil tussen de rentegevoeligheid van de beleggingen en de verplichtingen. Als de rente stijgt of daalt, heeft dit een effect op de beleggingen en de verplichtingen en dus op de dekkingsgraad. Het grootste gedeelte van de rentegevoeligheid van de beleggingen komt tot uiting in de vastrentende waarden. Deze rentegevoeligheid wordt uitgedrukt in de term 'duration'. De duration is een gemiddeld gewogen looptijd van alle cash flows (coupons en aflossing van de hoofdsom) van de renteproducten. Als de marktrente bijvoorbeeld met 1 procent daalt, zal de waarde van de portefeuille circa 1 procent maal de duration van de portefeuille stijgen en vice versa. De duration bedraagt voor de ABP beleggingen in vastrentende waarden circa vijf jaar en voor de verplichtingen circa veertien jaar. Tussen de beleggingen in vastrentende waarden en de verplichtingen bestaat dus een mismatch in termen van duration ofwel rentegevoeligheid.

Echter door middel van een 30-jarige renteswap met een duration van ruim vijftien jaar is de gewogen duration van de beleggingen in vastrentende waarden verlengd van vijf tot acht jaar. Dat verkleint de mismatch en dus het risico op een daling van de dekkingsgraad voortvloeiend uit een rentedaling. De nominale exposure van de 30-jarige renteswap bedraagt € 16,7 miljard. Met inachtneming van deze risicobeperkende maatregel leidt een daling van de nominale marktrente met één procentpunt tot een daling van de dekkingsgraad met ongeveer 10 procentpunten. Hierbij wordt het rente-effect op andere assets (aandelen en dergelijke) buiten beschouwing gelaten.

Naast het feit dat de rente omhoog en omlaag kan bewegen, beweegt de rente ook in verschillende mate per looptijd, de zogenaamde verandering van de curve. De lange rente kan bijvoorbeeld harder stijgen dan de korte rente, in dit geval is sprake van een versteiling van de curve. De partiële duration geeft inzicht in de rentegevoeligheid van de portefeuille over de verschillende looptijden (jaren). In de volgende grafiek wordt de rentegevoeligheid weergegeven van de ABP vastrentende waarden per looptijd.

Grafiek 1: Partiële durations ABP portefeuille

Naast de strategische verlenging van de duration door middel van ABP-overlay bevindt de hoogste rentegevoeligheid vóór de verlenging van de duration zich in het 5-jaars en 10-jaars segment. De verlenging van de duration van de portefeuille vastrentende waarden door middel van overlay is zichtbaar in de laatste staaf van de grafiek. De grijze lijn in de grafiek geeft de gecumuleerde rentegevoeligheid weer per ultimo 2007.

Zakelijke waarden risico

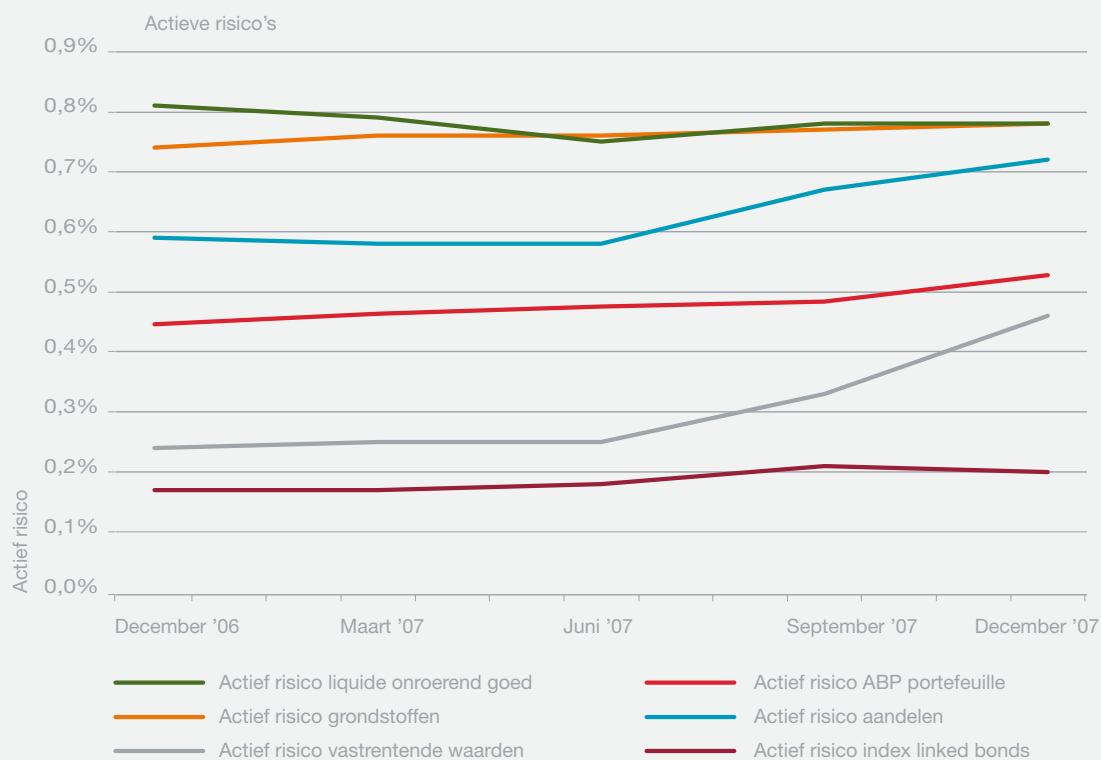
Om de koersrisico's van beleggingen in zakelijke waarden goed te beheersen, past ABP zoveel mogelijk diversificatie toe op haar beleggingen naar regio, categorie en sector. Informatie hierover is opgenomen in de toelichting op de balans.

De zakelijke waarden maken circa 55 procent uit van de totale beleggingen. Dat betekent dat een koersstijging bij de zakelijke waarden met tien procent grofweg leidt tot een stijging van de dekkingsgraad met 7,7 procentpunten.

Actief risico

Voor het meten en monitoren van risico's zijn verschillende maatstaven. Een belangrijke maatstaf is de tracking error. Tracking errors spelen een belangrijke rol in het risicomanagement van de portefeuille. De tracking error meet de koersgevoeligheid van de portefeuille ten opzichte van de gehanteerde benchmark (actief risico). Een benchmark is een portefeuille die als referentiekader dient. Zowel de strategische assets als de beleggingsfondsen van ABP hebben tracking error limieten. De tracking errors van de strategische assets en beleggingsfondsen worden met risicosystemen gemeten waarmee doorlopend monitoring plaatsvindt.

Grafiek 2: Tracking error van ABP portefeuille

In de grafiek staan de gerealiseerde tracking errors, dit zijn de verschillen in rendement tussen de portefeuille en de benchmark. Deze zijn gedurende het jaar 2007 alle binnen de door ABP gestelde limieten gebleven. De opmerkelijke stijgingen in de grafiek bij zowel de vastrentende waarden als de aandelenbeleggingen zijn het gevolg van de al eerder genoemde kredietcrisis. Met name de gevolgen van de crisis in het vierde kwartaal zijn goed zichtbaar in de grafiek.

Valutarisico

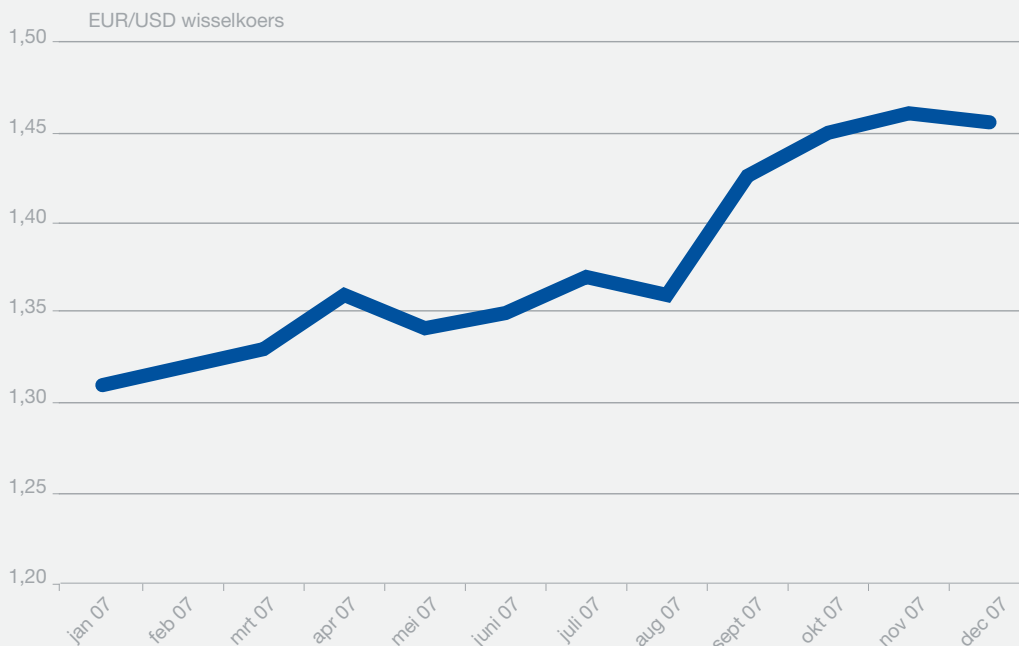
ABP loopt valutarisico doordat het in het kader van spreiding van risico ook belegt in vreemde valuta. Dit risico komt tot uiting doordat de ABP-pensioenen in euro's moeten worden uitbetaald. Het valutarisico wordt overigens beperkt gehouden doordat het grootste deel van de buitenlandse beleggingen is uitgedrukt in Amerikaanse dollars en gedurende 2007 de hiermee gepaard gaande valutarisico's vrijwel geheel zijn afgedekt (hedged). Per balansdatum is geanticipeerd op het beleggingsplan 2008 waar een gedeelte van de hedge op de Amerikaanse dollar wordt ingeruild voor een afdekking van het Britse pond en Australische dollar. Onderstaand overzicht geeft de effecten ultimo 2007 weer van de verdeling van de valuta vóór en na valuta-afdekking.

Tabel 2: Valutaverdeling ultimo 2007

Valuta-verdeling (in € miljoen):	Voor valuta-afdekking	Hedge	Na valuta-afdekking
Euro	91.051	77.674	168.725
Amerikaanse dollar	80.779	- 58.252	22.527
Britse Pond	11.993	- 12.833	- 840
Yen	5.527	1.951	7.478
Overige	26.324	- 7.701	18.623
Totaal	215.674	839	216.513

In 2007 is de Amerikaanse dollar (USD) verder verzwakt ten opzichte van veel valuta. De euro is gestegen van USD 1,32 per euro aan het eind van 2006 tot USD 1,46 per euro aan het eind van 2007. Een belangrijke factor die de lange termijn bewegingen van de valuta beïnvloedt is de ontwikkeling van de handelsbalans. Deze laat in de Verenigde Staten al geruime tijd een tekort zien. Hoewel dit tekort al enigszins is afgebouwd is er nog geen structurele verbetering van de koers van de Amerikaanse dollar geweest.

Grafiek 3: Ontwikkeling USD

De belangrijkste factor voor de korte termijn koersontwikkeling van de Amerikaanse dollar ten opzichte van de euro is de ontwikkeling van de relatieve groeiverwachting van de twee continenten. De trend van de afgelopen drie jaren is dat de groei in de eurozone hoger is dan in de Verenigde Staten. Dit verklaart deels de stijging van de euro tegenover de Amerikaanse dollar. Een andere pijler voor de korte termijn ontwikkeling van de Amerikaanse dollar zijn de rendementen van de 10-jaars staatsobligaties. Die zogenaamde US bond yields zijn in 2007 afgenomen terwijl die in de eurozone zijn toegenomen.

Grondstoffenrisico

De marktwaarde van de derivatenpositie in grondstoffen (commodities) bedraagt € 0,3 miljard. De waarde van de achterliggende exposure is € 6,7 miljard, in de vorm van deposito's. Deze zogenaamde achterliggende of 'passieve' exposure wordt opgebouwd met behulp van commodity derivaten en wordt aangehouden als een vrijwel exacte replica van de GSCI Total Return Index dat als benchmark fungeert. Hierdoor ontstaat vrijwel geen actief risico. Desondanks is er toch actief risico aanwezig in het Commodity fonds. Dit ontstaat doordat voor een deel wordt belegd door middel van externe mandaten, die een specifieke strategie hebben.

Kredietrisico

In de portefeuille wordt kredietrisico genomen op verschillende bedrijven. Kredietrisico wordt bij ABP omschreven als het risico dat een bedrijf niet meer aan zijn betalingsverplichtingen kan voldoen of dat zich een verslechtering van de financiële situatie voordoet. De ratings van de vermogenstitels die door dat bedrijf zijn uitgegeven kunnen daardoor verslechteren en dat heeft vervolgens weer een negatieve invloed op de waarde. In een uiterst geval kan de hoofdsom zelfs niet worden afgelost. Om dit risico af te dekken, worden credit default swaps gekocht. Een credit

default swap is een soort verzekering tegen een ratingverlaging of faillissement van een bepaalde debiteur of mandje debiteuren. Het verzekeren (risico afdekken) door middel van een credit default swap heet 'protectie kopen', terwijl het risico overnemen van een tegenpartij, 'protectie verkopen' wordt genoemd. Per saldo heeft ABP ultimo 2007 voor € 17,5 miljard protectie verkocht (extra risico genomen). In de volgende tabel is dit nader uitgewerkt.

Tabel 3: Overzicht Credit Default Swaps gebruik

Mate van afdekking of aangaan van kredietrisico (in € miljoen)

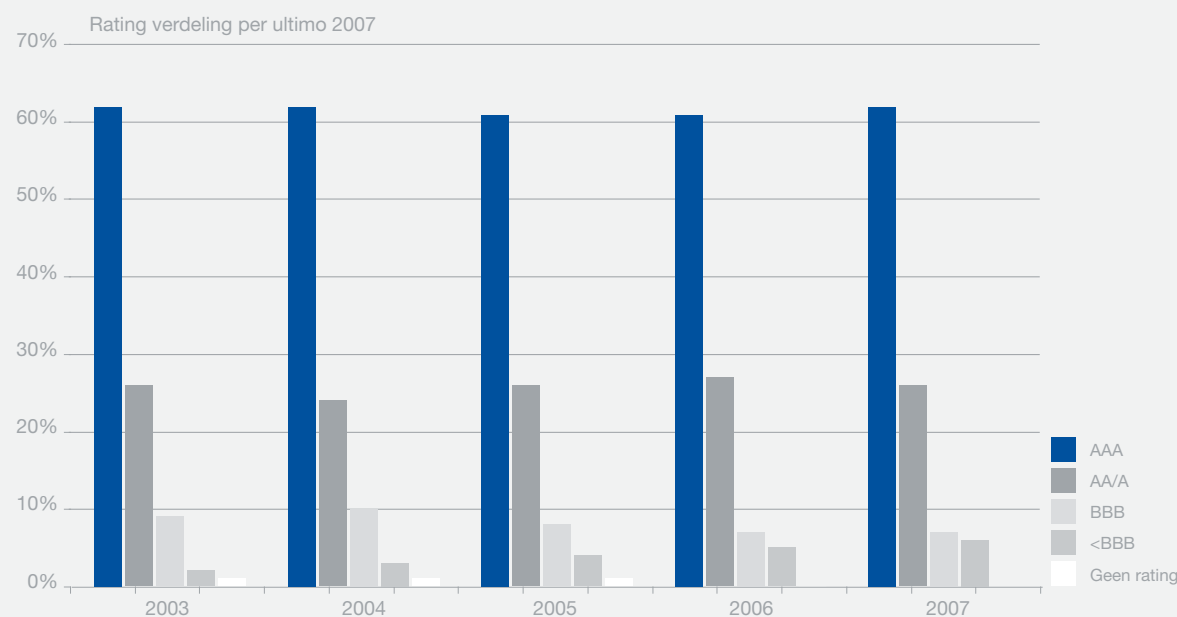
Protectie gekocht door middel van credit default swaps	1.970
Protectie verkocht door middel van credit default swaps	19.509
Per saldo protectie verkocht	17.539

Van de verkochte protectie heeft € 15 miljard betrekking op overeenkomsten met banken in het kader van Basel I en II. In dit geval willen banken de 'Risk Weighted Assets', ofwel het kapitaalsbeslag op de balans, verlagen door kredietrisico elders te verzekeren. ABP kan door haar pensioenkaracteristiek deze relatief lage risico's overnemen en daardoor extra rendement genereren. Het betreft merendeels titels met een AAA-rating en een toegevoegde waarde van meer dan 25 basispunten.

Ratingverdeling

Kredietrisico wordt veelal uitgedrukt in een 'credit rating', een hoge credit rating betekent dat de debiteur zeer kredietwaardig is en de hoofdsom met een hoge mate van zekerheid terug zal worden betaald. Naast het feit dat credit ratings worden toegekend door internationaal erkende ratingagenten steunt ABP met name op de interne analyses die door in-house kredietanalisten van ABP worden uitgevoerd. Credit ratings lopen uiteen van de hoogste rating AAA (zeer kredietwaardig) tot de laagste rating C. De spreiding van onze beleggingen in vastrentende waarden is van dien aard dat ruim 87 procent een rating heeft van AA/A of hoger. In de afgelopen jaren heeft, overeenkomstig het beleid en binnen de gestelde limieten, uitbreiding van de positie in kredietgerelateerde beleggingen (<BBB-rating) plaatsgevonden. De kredietwaardigheid van de portefeuille is als volgt (in procenten):

Grafiek 4: Verdeling kwaliteit debiteuren

De stukken waar de ratingagenten geen rating voor hebben afgegeven zijn intern voorzien van een rating. Zoals uit de bovenstaande grafiek blijkt is de gemiddelde kwaliteit van de debiteuren in de portefeuille onveranderd hoog.

Securitisatie

Een groot deel van de vastrentende waarden betreft de zogenaamde gesecuritiseerde producten. Er zijn vele vormen van securitisatie. In het algemeen is het doel van securitisatie dat een groot aantal leningen of hypotheekleningen wordt samengevoegd tot één verhandelbaar pakket door de zogenaamde 'originator'. De belegger koopt verhandelbare titels van deze originator, veelal een bank en loopt daarmee dus kredietrisico op de betreffende bank. Echter naast het feit dat de originator aansprakelijk is voor betaling van een deel van de rente en aflossing kan de belegger ook aanspraak maken op de stroom betalingen van de onderliggende leningen, een extra zekerheid dus. Een ander voordeel voor beleggers in gesecuritiseerde producten is dat door pooling van de leningen een diversificatie (spreidings)-effect wordt verkregen. Gedurende de kredietcrisis is duidelijk geworden dat toegekende ratings op gesecuritiseerde producten door de toename in complexiteit en gebrek aan transparantie steeds minder toegevoegde waarde blijken te hebben. Het kennen van de structuur en de monitoring van de onderliggende titels is van wezenlijk belang en staat bij ABP dan ook hoog in het vaandel. Een team van kredietanalisten beoordeelt en stuurt de gesecuritiseerde portefeuille van ABP.

Verzekeringstechnische risico's

Ouderdoms- en nabestaandenpensioenen worden levenslang uitgekeerd. ABP houdt om die reden bij de vaststelling van de VPV rekening met de levensverwachtingen van de populatie van (gewezen) deelnemers (actieven, slapers en gepensioneerden), gebaseerd op waarnemingen uit het verleden én met toekomstige ontwikkelingen zoals geprognosticeerd door het CBS. Indien de sterftetekansen zich ontwikkelen conform deze prognose dan is de levensverwachting in 2050 voor een 65-jarige man 84,4 jaar (momenteel 82,4 jaar) en voor een 65-jarige vrouw 86,2 jaar (momenteel 85,3 jaar). Indien de levensverwachting zich sterker ontwikkelt dan deze prognose, bijvoorbeeld naar 85,0 jaar voor mannen en 87,0 jaar voor vrouwen, zouden de huidige verplichtingen € 1,2 miljard hoger moeten worden vastgesteld. Hierdoor zou de dekkingsgraad met 1,1 procentpunt dalen.

Indexatierisico

De indexatieambitie introduceert het risico van looninflatie. ABP streeft er immers naar om de pensioenen jaarlijks aan te passen in overeenstemming met de loonontwikkeling bij overheid en onderwijs. Bij de huidige dekkingsgraad van 140 procent en de bovengrens van de indexatiestafel van 135 procent is in beginsel sprake van volledige indexatie en leidt een loonstijging van één procentpunt tot een daling van de dekkingsgraad met 1,4 procentpunt.

Liquiditeitsrisico's

Aangezien de som van premies, directe beleggingsopbrengsten en aflossingen van beleggingen in vastrentende waarden (2007: € 14,1 miljard) de som van uitkeringen en kosten (2007: € 6,3 miljard) ver te boven gaat, is de kans op een liquiditeitstekort beperkt, temeer daar altijd de mogelijkheid bestaat beursgenoteerde fondsen per direct te verkopen.

Derivaten

Derivaten zijn financiële instrumenten waarvan de waarde mede afhankelijk is van één of meer onderliggende financiële instrumenten. Derivaten kunnen zowel op de beurs als rechtstreeks tussen twee financiële partijen worden verhandeld. In het laatste geval spreekt men van 'over the counter' derivaten. Beide worden door ABP gebruikt. Voor wat betreft de derivaten die ingezet worden voor het verlagen of verhogen van de rentegevoeligheid wordt verwezen naar het onderdeel renterisico, valutarisico en kredietrisico. Hier wordt verder ingegaan op de inzet van derivaten voor het bereiken van het gewenste rendementsrisicoprofiel van de beleggingsportefeuille.

Vanuit risicomanagement vloeit het grootste deel van het derivatengebruik van ABP voort uit het valutabeleid en het tactische looptijdenbeleid voor vastrentende beleggingen. Daarnaast worden derivaten gebruikt om op een effectieve manier exposure te creëren in de gewenste activa of om kenmerken van een bepaalde beleggingsportefeuille te wijzigen. Onderstaand overzicht geeft de verdeling van de enkelvoudige balans van het pensioenfonds weer voor en na toerekening van de marktwaarde van de derivaten en hun exposure.

Tabel 4: Overzicht balans met derivatenoverzicht algemeen

(In € miljoen)	Balans tegen Marktwaarde	Toerekening markt- waarde derivaten	Balans na toerekening markt- waarde derivaten	Exposure derivaten	Balans inclusief exposure derivaten	Initial margin
Vastrentende waarden	93.608	158	93.766	-832	92.934	117
Zakelijke waarden	111.487	656	112.143	10.233	122.376	1.130
Overige beleggingen	8.236	151	8.387	0	8.387	10
Derivaten	965	- 965	-	-	-	-
Overige activa en passiva						
- beleggingen	1.780	-	1.780	- 9.401	- 7.621	-
- pensioenbedrijf	437	-	437	-	437	-
Beschikbaar vermogen	216.513	-	216.513	-	216.513	-
Pensioenverplichtingen	154.675	-	154.675	-	154.675	-
Algemene Reserve	61.838	-	61.838	-	61.838	-

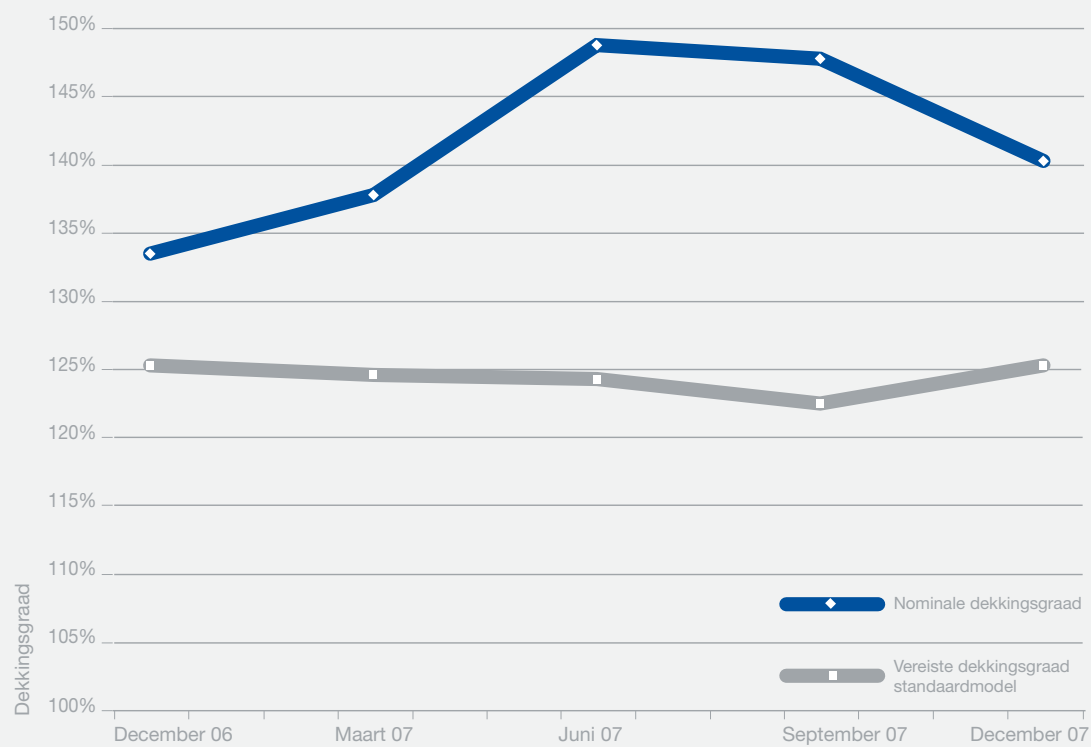
Toelichting: onder de post derivaten worden alle derivaten meegenomen, waaronder valutatermijncontracten en cross currency swaps. Deze derivaten worden in de derde kolom toegerekend aan de assets.

Ten behoeve van derivatenposities moet veelal een initial margin worden aangehouden bij de tegenpartij. Dit dient als een soort buffer of onderpand voor de soms grote fluctuaties in de waarde en koers van de derivatenpositie. De initial margin is een hoeveelheid cash - of geschikte effecten - dat aangehouden wordt bij die tegenpartij. Als de waarde van derivaten fluctueert staat de initial margin garant voor eventuele verplichtingen waaraan moet worden voldaan.

Samenvattend

In de grafiek op de volgende pagina is grafisch weergegeven wat in de loop van 2007 het totale effect van voornoemde risico's is geweest op de nominale dekkingsgraad en de vereiste dekkingsgraad op basis van het standaardmodel. Voor de kwartaalcijfers is deels uitgegaan van de interne kwartaalrapportages. In de grafiek is te zien dat ABP gedurende 2007 steeds heeft voldaan aan de wettelijke solvabiliteitseisen.

Grafiek 5: Dekkingsgraden standaardtoets DNB

(in € miljoen)

31-12-2007

31-12-2006

Toelichting op de geconsolideerde balans

Vastrentende waarden (1)

Vastrentende waarden betreffen obligaties inclusief mortgage backed securities en pand- en spaarbrieven, index obligaties, hypothecaire leningen en onderhandse leningen inclusief financial lease onroerend goed, alsmede daarop betrekking hebbende derivatenposities.

Het verloop van de vastrentende waarden is als volgt geweest:

Verloop vastrentende waarden	Obligaties	Index obligaties	Hypothecaire leningen	Onderhandse leningen	Totaal	Totaal
Beginstand	71.548	10.898	7.265	1.505	91.216	88.543
Effect eerste consolidatie	–	–	–	–	–	1.329
Verstrekingen/aankopen	293.940	14.237	968	172	309.317	257.486
Aflossingen/verkopen *	– 291.440	– 8.058	– 752	– 185	– 300.435	– 251.522
Waarde-ontwikkeling	– 4.854	12	– 194	– 51	– 5.087	– 5.053
Overige mutaties	– 64	62	–	– 0	– 2	433
Eindstand	69.130	17.151	7.287	1.441	95.009	91.216
waarvan verzekeringbedrijf					1.243	1.319

Het effect eerste consolidatie ultimo 2006 betreft het verzekeringbedrijf.

In de eindstand zijn begrepen:

- futures					– 113	– 62
- opties					1	– 0
- swaps					– 152	– 8
- cross currency swaps					112	94
- valutatermijncontracten					310	594
					158	618
<i>Van de eindstand is:</i>						
- belegd via beleggingsmaatschappijen					–	1.601
- niet beursgenoteerd					10.276	13.004

Het actieve spread beleid en de administratieve verwerking van mortgage backed securities in de Verenigde Staten verklaart de hoge omloopsnelheid van de vastrentende beleggingen, met name bij de obligaties.

In de post obligaties is € 4,6 miljard (2006: € 2,2 miljard) aan high yields credits begrepen). Hier heeft een verandering in de categorisering plaatsgevonden. Het vergelijkbaar cijfer voor 2006 bedraagt € 4,0 miljard.

Verder is in de post obligaties een shortpositie van € 3,4 miljard (2006: € 1,1 miljard) opgenomen. Deze vloeit voort uit de beleggingsstrategie.

Voor een gedeelte van de op de balans opgenomen hypotheekportefeuille ter waarde van € 1,4 miljard (2006: € 1,5 miljard) berust alleen het economisch belang bij ABP, zekergesteld door een pandrecht.

* inclusief waardeontwikkelingen tot het moment van verkoop

(in € miljoen)

31-12-2007

31-12-2006

In de volgende tabel is een specificatie gegeven van de vastrentende waarden naar categorie en regio.

Vastrentende waarden naar categorie	Index		Onderhandse		Totaal	Totaal
	Obligaties	obligaties	Hypotheken	leningen		
Staten	20.954	10.844	–	884	32.682	35.661
Financiële instellingen	36.829	6.306	7.287	544	50.966	43.698
Overige	11.347	1	–	13	11.361	11.857
Totaal	69.130	17.151	7.287	1.441	95.009	91.216
naar regio						
Nederland	3.025	430	7.140	1.162	11.757	14.435
EMU	28.240	14.594	147	49	43.030	41.213
Overig Europa	4.929	1.177	–	25	6.131	4.047
Noord-Amerika	31.147	587	–	205	31.939	30.206
Overig	1.789	363	–	–	2.152	1.315
Totaal	69.130	17.151	7.287	1.441	95.009	91.216

De post 'overig' in de specificatie naar regio betreft: Japan € 182 miljoen; Australië, Hong Kong, Singapore en Nieuw-Zeeland € 438 miljoen en opkomende markten € 1.532 miljoen.

ABP stelt een deel van de aandelen- en obligatieportefeuille beschikbaar voor in bruikleen gegeven effecten (securities lending). Van dat deel van de portefeuille heeft ABP alleen het economisch eigendom. Het betreft in bruikleen gegeven aandelen voor een bedrag van € 15,1 miljard (2006: € 15,1 miljard) en in bruikleen gegeven obligaties voor een bedrag van € 22,7 miljard (2006: € 23,9 miljard). Voor het risico van niet teruglevering van in bruikleen gegeven effecten zijn zekerheden verkregen. Het grootste deel daarvan bestaat uit contanten. Deze contanten worden ten dele en onder strikte richtlijnen belegd in vastrentende waarden met een geringe gemiddelde resterende looptijd van 14 maanden. Deze looptijd is gebaseerd op een aantal uitgangspunten, waaronder de kans op vervroegde aflossing. Doel is additioneel rendement te genereren. Met de verstrekker van deze contanten is een rentevergoeding overeengekomen.

Het verschil tussen de overeengekomen rentevergoeding en het resultaat behaald met het beleggen van deze contanten is verwerkt in de beleggingsresultaten. De bedongen vergoeding uit hoofde van securities lending is eveneens verantwoord in de post beleggingsresultaten. Het belegd deel ad € 31,4 miljard (2006: € 39,4 miljard), alsmede de terugbetalingsverplichting ad € 32,0 miljard (2006: € 39,4 miljard) zijn verantwoord onder overige activa en passiva inzake beleggingen onder effecten en schulden. Het belegd deel is gewaardeerd op marktwaarde.

Zakelijke waarden (2)

Zakelijke waarden betreffen aandelen (inclusief converteerbare obligaties), vastgoedfondsen, onroerend goed, private equity en commodities, en daarop betrekking hebbende derivatenposities.

(in € miljoen)

31-12-2007

31-12-2006

Het verloop van de zakelijke waarden is als volgt geweest:

Verloop zakelijke waarden	Aandelen	Onroerend goed en vastgoedfondsen	Private equity	Commodities	Totaal	Totaal
Beginstand	75.791	26.379	5.759	- 184	107.745	97.680
Effect eerste consolidatie	-	-	-	-	-	468
Aankopen	68.890	10.323	2.937	23	82.173	82.335
Verkopen *	- 61.110	- 10.364	- 2.915	- 4	- 74.393	- 83.305
Waarde-ontwikkeling	- 841	- 3.509	1.590	542	- 2.218	13.003
Overige mutaties	- 1	- 641	-	-	- 642	- 2.436
Eindstand	82.729	22.188	7.371	377	112.665	107.745
waarvan verzekeringsbedrijf					788	729

Het effect eerste consolidatie in 2006 betreft het verzekeringsbedrijf.

* inclusief waardeontwikkeling tot het moment van verkoop

In de eindstand zijn begrepen:

- futures					226	- 185
- opties					6	0
- swaps					6	- 53
- cross currency swaps					162	131
- valutatermijncontracten					256	1.102
Totaal					656	995
Van de eindstand is:						
- belegd via beleggingsmaatschappijen					12.699	17.172
- niet beursgenoteerd					20.556	23.297
De post Private Equity betreft:						
- direct investments					163	342
- indirect investments					7.208	5.417

De hoge omloopsnelheid bij aandelen en onroerend goed en vastgoedfondsen wordt veroorzaakt door het voeren van een actief beleggingsbeleid, het herbeleggen van dividenden en door rebalancing, teneinde weer op de gewenste beleggingsmix te komen.

In de posten aandelen is begrepen € 0,3 miljard aan niet geconsolideerde deelnemingen alsmede een shortpositie samenhangende met de beleggingstrategie van € 0,3 miljard (2006: € 0,2 miljard). De verloopstaat van de deelnemingen is opgenomen bij de toelichting op de enkelvoudige balans.

Interne taxaties van onroerend goed worden jaarlijks verricht. Taxaties door derden vinden tenminste eens in de drie jaar plaats.

In de post vastgoedfondsen is € 1,6 miljard opgenomen aan kapitaalbelangen in entiteiten die niet behoeven te worden geconsolideerd.

Private equity betreft vooral aandelen in niet beursgenoteerde ondernemingen. Het betreft onder meer beleggingen in de venture capital-sector.

(in € miljoen)

31-12-2007

31-12-2006

Het beleggen in commodities geschiedt door futures en swaps, waarvan de marktwaarde € 0,3 miljard bedraagt. De onderliggende waarde is € 6,7 miljard.

In de volgende tabel wordt een specificatie gegeven van de zakelijke waarden naar categorie en regio.

Zakelijke waarden naar categorie en regio	Aandelen	Onroerend goed en vastgoedfondsen	Private equity	Commodities	Totaal	Totaal
Nijverheid en industrie	32.623	258	–	–	32.881	32.005
Handel	10.621	–	–	–	10.621	4.164
Transport en opslag	2.532	–	–	–	2.532	1.678
Financiële/beleggingsinstellingen	21.651	290	5.649	377	27.967	28.107
Overige dienstverlening	11.222	84	–	–	11.306	14.278
Kantoor- en winkelpanden	–	–	–	–	–	1.301
Woningen	–	84	–	–	84	–
Overig onroerend goed	1.340	21.472	–	–	22.812	21.242
Diversen	2.740	–	1.722	–	4.462	4.970
Totaal	82.729	22.188	7.371	377	112.665	107.745
Nederland	3.500	4.976	244	–	8.720	9.731
EMU overig	15.985	3.218	496	1	19.700	16.590
Overig Europa	13.521	3.581	2.143	52	19.297	19.978
Noord-Amerika	32.656	7.634	3.973	320	44.583	39.469
Overige	17.067	2.779	515	4	20.365	21.977
Totaal	82.729	22.188	7.371	377	112.665	107.745

De post 'overige' in de specificatie naar regio betreft onder andere: Japan € 4,3 miljard; Australië, Hong Kong, Singapore en Nieuw-Zeeland € 7,5 miljard en opkomende markten € 8,6 miljard.

Overige beleggingen (3)

Het verloop van de overige beleggingen is als volgt geweest:

Verloop overige beleggingen	Absolute return strategies	Overige	Totaal	Totaal
Beginstand	6.891	1.824	8.715	3.992
Aankopen	4.083	–	4.083	2.656
Verkopen/aflossingen *	– 3.089	–	– 3.089	– 1.634
Waarde-ontwikkeling	377	– 1.707	– 1.330	2.623
Overige mutaties	– 69	–	– 69	1.078
Eindstand	8.193	117	8.310	8.715

* inclusief waardeontwikkeling tot het moment van verkoop

(in € miljoen)

31-12-2007

31-12-2006

In de eindstand zijn begrepen:

- futures	5	- 8
- opties	- 4	- 0
- swaps	- 868	51
- cross currency swaps	671	1.879
- valutatermijncontracten	364	0

168 1.922

Van de eindstand is:

-belegd via beleggingsmaatschappijen	5.241	4.219
-niet beursgenoteerd	8.303	8.723

Absolute return strategies betreffen externe beleggingen in hedgefondsen en interne actieve strategieën. Hiervan is € 6,0 miljard belegd in Noord-Amerika.

De kolom overige bestaat uit derivaten, met name valutatermijncontracten, cross currency swaps en interest rate swaps.

Overige activa en passiva inzake beleggingen (4)

Effecten	31.424	39.384
Vorderingen en overlopende activa	4.371	5.854
Liquide middelen inclusief kortgeld u/g	19.371	16.800
Schulden en overlopende passiva	- 43.364	- 53.982
Kortgeld o/g	- 9.584	- 4.904
Leningen	- 2	- 590
Minderheidsbelang van derden	- 18	- 14
	2.198	2.548
waarvan verzekeringsbedrijf	113	62

De post effecten ad € 31,4 miljard heeft betrekking op de herbelegging van in contanten ontvangen zekerheden voor in bruikleen gegeven effecten (securities lending). Zie ook de toelichting bij vastrentende waarden.

De post liquide middelen inclusief kortgeld u/g is als volgt samengesteld:

- kortgeldposities bij banken	12.147	10.795
- banktegoeden in rekening courant	7.224	6.005

Van de liquide middelen staat een bedrag van € 1,3 miljard niet ter vrije beschikking. Dit betreft saldi op margin accounts die worden aangehouden in verband met futureposities.

Bij de ABN-AMRO is een kredietovereenkomst aangegaan van in totaal € 4,3 miljard en een intraday faciliteit van € 4,5 miljard en bij de ING een intraday-kredietfaciliteit van € 0,2 miljard.

De in de schulden begrepen terugbetalingsverplichting van ontvangen zekerheden voor in bruikleen gegeven effecten bedraagt € 32,0 miljard.

De in de schulden en overlopende passiva begrepen banksaldi met een debetsaldo bedraagt € 1,3 miljard. De schulden betreffen voorts zekerheden uit overige collateralposities van € 1,5 miljard en schulden inzake vastrentende waarden ad € 8,0 miljard. De schulden hebben overwegend een kortlopend karakter.

In de post kortgeld u/g en o/g zijn per saldo begrepen - € 6,8 miljard aan repo's. Deze hebben betrekking op obligaties. Voor het aangaan van repo's wordt een vergoeding bedongen. Voor

(in € miljoen)

31-12-2007

31-12-2006

het risico van niet teruglevering worden tijdelijk contanten verkregen, die onder strikte richtlijnen worden belegd teneinde additioneel rendement te genereren.

Door een dochtermaatschappij van ABP is voor € 2 miljoen leningen opgenomen bij derden. Het betreft een lening waarvan de resterende looptijd korter dan 5 jaar is. Voor de lening is door de dochter zelf zekerheid gesteld.

Overige activa en passiva (5)

Deze post bestaat uit – niet aan beleggingen toewijsbare – overige activa en passiva.

Materiële activa

Bedrijfsgebouwen in eigen gebruik

73

57

Overig

33

26

106**83**

Vorderingen en overlopende activa

Vorderingen op werkgevers

597

538

Overige

255

257

852**795**

De geschatte economische levensduur voor de bedrijfsgebouwen, die momenteel worden gerenoveerd, bedraagt 30 jaar. De post overige betreft inventarissen en inrichtingen met een geschatte economische levensduur van 15 jaar, alsmede computers met een geschatte economische levensduur tussen 2 en 5 jaar.

Voorziening pensioenverplichtingen (VPV) (6)

Ultimo 2007 is de VPV rechtstreeks op basis van door DNB gepubliceerde nominale rentetermijnstructuur berekend. Dit is vergelijkbaar met een afgeleide marktconforme rekenrente van 4,85 procent (2006: marktconforme rekenrente ad 4,25 procent afgeleid van de door DNB gepubliceerde nominale rentetermijnstructuur).

Het verloop van de VPV per regeling is als volgt:

	OP/NP	AOP	FPU	AEP	Totaal	Totaal
Beginstand	152.199	2.350	1.761	104	156.414	159.241
<i>Bij-mutaties:</i>						
- interesttoevoeging	6.466	94	65	5	6.630	5.952
- indexatie	6.495	119	56	–	6.670	4.806
- pensioenopbouw cq premie-inleg	4.178	148	3	22	4.351	4.689
- actualisering overige grondslagen	497	–	–	–	497	1.648
- wijziging pensioenreglement	–	–	–	–	–	– 727
- overige baten en lasten	405	– 57	– 132	–	216	404
	18.041	304	– 8	27	18.364	16.772
<i>Af-mutaties:</i>						
- actualisering rekenrente	13.927	63	36	–	14.026	13.728
- beschikbaar voor uitkeringen	5.415	387	203	–	6.005	5.803
- beschikbaar voor excassokosten	54	16	2	–	72	68
	19.396	466	241	–	20.103	19.599
Eindstand	150.844	2.188	1.512	131	154.675	156.414

(in € miljoen)

31-12-2007

31-12-2006

	OP/NP	AOP	FPU	AEP	Totaal	Totaal
waarvan:						
voor actieven	62.576	–	1.047	–	63.623	67.374
voor slapers	6.950	–	7	–	6.957	7.901
voor gepensioneerden	75.910	2.188	458	–	78.556	75.881
overige	5.408	–	–	131	5.539	5.258
Totaal	150.844	2.188	1.512	131	154.675	156.414

Het aandeel van de eindloonregeling van de beroepsmilitairen in de pensioenverplichtingen OP/NP ad € 150,8 miljard bedraagt € 3,6 miljard.

De indexatie over 2007 (die per 1 januari 2008 is toegekend) bedraagt 2,05 procent, bij een contractloontwikkeling over 2007 van 2,05 procent (peildatum 1 november 2007). Per 1 januari 2008 is daarnaast na-indexatie verleend met betrekking tot de eerdere kortingen in de periode 2004-2007. De (maximale) na-indexatie bedraagt 1,96 procent. De hoogte en de wijze van indexering is voor zowel ingegane en premievrije pensioenen als voor in opbouw zijnde pensioenen van actieven gelijk.

De post overige in de eindstand betreft de voorziening toeslagen ad € 5,4 miljard en ABP ExtraPensioen. De voorziening toeslagen heeft betrekking op de in bijlage K van het pensioenreglement genoemde overgangstoelagen. Deze toeslagen maken onderdeel uit van de in het kader van de privatisering voor alle (toekomstige) pensioenrechten uitgevoerde neutrale omrekeningsoperatie bij de overgang van ABP-wet naar ABP-pensioenregeling.

Voor de excassokosten wordt een opslag op de voorziening pensioenverplichtingen gehanteerd. De incassokosten worden gedekt uit opslagen die zijn begrepen in de premies.

Onder AOP zijn zowel de op de WAO gebaseerde als de op de WIA gebaseerde arbeidsongeschiktheidspensioenen vermeld, met ander woorden alle invaliditeitspensioenen (IP), herplaatsingtoelagen (HPT) en ABP arbeidsongeschiktheidspensioenen (AAOP).

Voorziening Verzekeringsverplichtingen (VVP) (7)

De voorziening verzekeringsverplichtingen betreft een zo getrouw mogelijke inschatting van toekomstige verplichtingen van het verzekeringsbedrijf. Deze verplichtingen hebben betrekking op zowel levensverzekeringen als schadeverzekeringen. Het herverzekeringsdeel van de voorziening schadeverzekeringen is opgenomen in de rubriek overige activa en passiva. Het totale brutodeel is opgenomen onder de voorziening voor verzekeringsverplichtingen.

Het verloop van de voorziening voor verzekeringsverplichtingen is als volgt:

	Eigen rekening en risico	Rekening en risico polishouders	Totaal	Totaal
Beginstand	2.023	191	2.214	–
Effect eerste consolidatie	–	–	–	1.987
Premie en overige dotaties	393	11	404	423
Toegevoegde interest	26	10	36	80
Winstdeling/indexatie	10	–	10	16
Vrijval voor kosten	– 10	– 2	– 12	– 9
Vrijval voor uitkeringen	– 233	– 0	– 233	– 222
Overige mutaties	– 107	– 12	– 119	– 61
Eindstand	2.102	198	2.300	2.214

(in € miljoen)

31-12-2007

31-12-2006

De eindstand ad € 2,3 miljard is samengesteld als volgt:

- levensverzekeringen voor eigen rekening en risico

1.606

1.503

- schadeverzekeringen voor eigen rekening en risico

496

520

Subtotaal verzekeringen voor eigen rekening en risico

2.102**2.023**

- levensverzekeringen voor rekening en risico polishouders

198

191

Totaal

2.300**2.214****Algemene reserve (8)**

De algemene reserve is het verschil tussen de beschikbare middelen en de voorzieningen pensioen- en verzekeringsverplichtingen. Het verloop is als volgt:

Beginstand

52.474

31.374

Fondsresultaat

9.364

21.100

Eindstand

61.838**52.474**

De algemene reserve is naast financieringsbron voor eventuele tegenvallers ook bron voor toekomstige indexaties.

De toezichthouder DNB eist dat pensioenfondsen in elk geval minimaal een algemene reserve (de Pensioenwet spreekt over minimaal vereist vermogen) aanhouden ter grootte van circa vijf procent van de voorziening pensioenverplichtingen. Dit is te zien als een bekleemde reserve. Ultimo 2007 is dit voor ABP circa € 7,7 miljard. Zakt de algemene reserve beneden dat niveau, dan dient aanvulling binnen de termijn van drie jaar plaats te vinden.

Daarnaast dienen pensioenfondsen op grond van het Financieel Toetsingskader (FTK) een vereist eigen vermogen aan te houden gebaseerd op de door het fonds gelopen risico's. Per eind 2007 bedraagt het vereist eigen vermogen € 39,9 miljard (zie tabel 1 van de risicoparagraaf voor een nadere toelichting). Indien de algemene reserve daalt beneden dit niveau dient aanvulling plaats te vinden binnen een termijn van 15 jaar.

De belanghebbenden bij een pensioenfonds worden beschermd door de regels die gesteld worden door het Financieel Toetsingskader. Tegen deze achtergrond is geen separate herwaarderingsreserve gevormd, aangezien de met de herwaarderingsreserve beoogde bescherming; die ultimo 2007 circa € 5,0 miljard zou bedragen (2006 circa € 6,6 miljard), geacht kan worden te zijn begrepen in de (bekleemde) minimum reserve van circa vijf procent van de voorziening pensioenverplichtingen ter grootte van € 7,7 miljard.

Niet uit de balans blijvende verplichtingen**Vastrentende waarden**

ABP beschikt over een collateral fonds om bij lopende derivatentransacties onderpand te kunnen uitwisselen. Per balansdatum is de totale waarde van het collateral fonds € 3,7 miljard (2006: € 2,7 miljard). Hiervan is op balansdatum € 1,6 miljard (2006: € 1,5 miljard) aan derden verpand.

Zakelijke waarden

Voor vastgoedfondsen zijn per balansdatum verplichtingen aangegaan voor € 4,7 miljard (2006: € 3,1 miljard). Ook zijn terzake van beleggingen in private equity verplichtingen aangegaan om desgevraagd stortingen te verrichten. Per balansdatum bedragen deze € 4,8 miljard (2006: € 4,8 miljard). Door de consolidatie is er tevens een verplichting uit hoofde van een afgegeven bankgarantie van € 27,2 miljoen (2006: € 23,8 miljoen).

Overige beleggingen

Voor absolute return strategies zijn per balansdatum verplichtingen aangegaan voor € 1,2 miljard.

Overige activa en passiva

Per balansdatum staat aan verplichtingen uit hoofde van lopende huurcontracten € 43,7 miljoen open (2006: € 4,3 miljoen). Als gevolg van deconsolidatie van een onroerend goed dochter zal met ingang van 2008 sprake zijn van € 40,3 miljoen hogere huurkosten.

In het kader van de renovatie van de gebouwen in eigen gebruik zijn voor € 26,4 miljoen (2006: € 51,5 miljoen) verplichtingen aangegaan.

De verplichtingen uit hoofde van langlopende autoleasecontracten bedragen € 15,7 miljoen (2006: € 10,1 miljoen), waarvan € 4,4 miljoen (2006: € 3,8 miljoen) verschuldigd binnen één jaar na afloop van het boekjaar en € 11,3 miljoen (2006: € 6,3 miljoen) verschuldigd tussen 1 en 5 jaar.

In het verslagjaar zijn voor € 5,5 miljoen (2006: € 4,9 miljoen) leasekosten verantwoord. De leaseverplichting is door de leasemaatschappij bepaald op basis van de afschrijvingen verhoogd met een opslag voor brandstof, verzekeringen en onderhoud.

Algemeen

Voorts heeft de Nederlandsche Bank ABP in 2007 voor een bedrag van € 522.750 nieuwe boetes opgelegd. ABP heeft daar bezwaar tegen aangetekend. Bezwaar is ongegrond verklaard.

(in € miljoen)

2007

2006

Toelichting op de geconsolideerde staat van baten en lasten

Baten

Beleggingsresultaten (9)**7.456****17.813**

De beleggingsresultaten bestaan uit de resultaten op de vastrentende waarden, de zakelijke waarden en de overige beleggingen.

Onderstaand worden deze componenten toegelicht.

Het resultaat op beleggingen in vastrentende waarden is als volgt geweest:

Netto resultaat vastrentende waarden	Onderhandse leningen	Obligaties	Index obligaties	Hypothecaire leningen	Totaal	Totaal
direct resultaat	81	3.301	400	428	4.210	3.759
indirecte resultaten:						
- koersmutatie	- 35	- 3.473	- 66	- 195	- 3.769	- 2.507
- valutamutatie	- 9	- 2.410	- 19	-	- 2.438	- 2.714
- valutaderivaten	-	2.361	-	-	2.361	2.321
bruto resultaat	37	- 221	315	233	364	859
kosten	- 3	- 72	- 5	- 15	- 95	- 81
netto resultaat	34	- 293	310	218	269	778
resultaat beleggingen voor derden	- 0	0	-	-	0	5
netto resultaat vastrentende waarden	34	- 293	310	218	269	783
waarvan resultaat op derivaten					1.084	2.244

De directe resultaten betreffen nominale rente-opbrengsten. De indirecte resultaten betreffen het saldo van de actuele waarde-ontwikkeling van de beleggingen, de valutakoersresultaten en het toegerekende deel van de valuta-afdekresultaten betrekking hebbend op vastrentende waarden. De kosten betreffen zowel externe kosten als kosten van het eigen beleggingsbedrijf. Toerekening van niet direct toewijsbare eigen kosten is geschied naar rato van het belegd vermogen. Het positief indirect resultaat op valutaderivaten ad € 2,4 miljard biedt compensatie voor de valutaresultaten op de beleggingen zelf.

(in € miljoen)

2007

2006

Het resultaat op beleggingen in zakelijke waarden bedraagt:

Netto resultaat zakelijke waarden	Aandelen	Onroerend goed en vastgoed fondsen	Private equity	Commodities	Totaal	Totaal
direct resultaat	1.864	902	- 247	281	2.800	2.609
indirecte resultaten:						
-koersmutatie	3.593	- 2.438	1.993	1.032	4.180	15.839
-valutamutatie	- 3.429	- 1.047	- 412	- 98	- 4.986	- 5.924
-valutaderivaten	4.317	-	-	- 1	4.316	4.439
minderheidsbelang van derden	-	- 3	-	-	- 3	- 3
bruto resultaat	6.345	- 2.586	1.334	1.214	6.307	16.960
kosten	- 173	- 32	- 41	- 6	- 252	- 291
netto resultaat	6.172	- 2.618	1.293	1.208	6.055	16.669
resultaat beleggingen voor derden	- 0	11	-	-	11	- 22
netto resultaat zakelijke waarden	6.172	- 2.607	1.293	1.208	6.066	16.647
waarvan resultaat op derivaten					4.538	4.191

De directe resultaten betreffen dividenden en huuropbrengsten. Het pensioenfonds is vrijgesteld van dividendbelasting.

De indirecte resultaten betreffen de actuele waarde-ontwikkeling van de beleggingen, de valutakoersresultaten en het deel van de valuta-afdekresultaten betrekking hebbend op zakelijke waarden. Het positief indirect resultaat op valutaderivaten ad € 4,3 miljard biedt compensatie voor de valutaresultaten op de beleggingen zelf. De kosten betreffen zowel externe kosten als de kosten van het eigen beleggingsbedrijf.

Het resultaat op overige beleggingen is:

Netto resultaat overige beleggingen	Absolute return strategies	Overig	Totaal	Totaal
direct resultaat	17	169	186	- 212
indirecte resultaten:				
- koersmutatie	1.651	63	1.714	751
- valutamutatie	- 1.175	4	- 1.171	- 234
- valutaderivaten	567	- 46	521	299
bruto resultaat	1.060	190	1.250	604
kosten	- 106	- 23	- 129	- 221
netto resultaat overige beleggingen	954	167	1.121	383

De post indirecte resultaten bevat met name actuele waarde-ontwikkelingen van derivatenposities, gericht op het behalen van absolute return met een gecontroleerd risico. De kosten betreffen zowel zakelijke kosten als de kosten van het eigen beleggingsbedrijf. Over 2007 zijn de kosten van de hedgefondsen verantwoord conform de nieuwe CEM definities.

(in € miljoen)

2007

2006

Premiebaten netto (10)

Onderstaand zijn de premieopbrengsten gespecificeerd naar categorie. Tevens zijn enkele daaraan ten grondslag liggende grootheden vermeld.

Premies naar categorie	OP/NP	AOP	Overig	Totaal	Totaal
werkgeversdeel	4.104	134	–	4.238	4.139
werknemersdeel	1.949	45	461	2.455	2.452
	6.053	179	461	6.693	6.591
af: kostenopslag in de premie	– 51	– 4	–	– 55	– 54
premiebaten netto	6.002	175	461	6.638	6.537
Aanvullende informatie:					
- premiepercentage (in %)	19,2	0,8	–		
- premiepercentage reparatie Anw (%)	0,4	–	–		

Het aantal aangesloten (sub)werkgevers bedraagt ultimo 2007 3.999 (2006: 4.091). Zij dragen de volledige premie af, dus inclusief het werknemersdeel.

De netto premiebaten hebben voor € 6,2 miljard betrekking op het pensioenfonds en voor € 0,4 miljard op het verzekeringsbedrijf. De post 'overig' betreft premies AEP, premies verzekeringsbedrijf en een resterende post premies FPU.

Voor militairen geldt voor OP/NP een afwijkend percentage te weten 20,6 procent zonder ANW-hiaat (2006: 19,8 procent); AOP is op militairen niet van toepassing.

Het totaal van de premiebaten van het pensioenfonds betreft de feitelijk opgelegde premie. Deze is gelijk aan de zogeheten gedempte kostendekkende premie plus eventuele op- of afslagen, bijvoorbeeld uit hoofde van een herstelplan of premiekortingen. Omdat er in 2007 geen sprake is van op- of afslagen is de feitelijke premie gelijk aan de gedempte kostendekkende premie.

De Pensioenwet schrijft voor dat naast de feitelijke en de gedempte kostendekkende premie ook de niet-gedempte kostendekkende premie moet worden vermeld. Dat is de premie die gebaseerd is op de nominale marktrente primo verslagjaar ad 4,25 procent. Ook moet de samenstelling van voornoemde premies worden toegelicht. Daartoe dient de volgende tabel:

Premies	feitelijk	gedempt kosten- dekkend	niet-gedempt kosten- dekkend
Totale premie	6.205	6.205	6.205
waarvan			
a. deel voor onvoorwaardelijke verplichtingen	3.038	3.038	4.510
b. opslag voor uitvoeringskosten	126	126	126
c. solvabiliteitsopslag	769	769	1.141
d. deel voor voorwaardelijke verplichtingen	2.272	2.272	428
e. op- of afslagen op de gedempte kostendekkende premie	0	–	–

De totale premie is steeds gebaseerd op een prudente inschatting van het lange termijn verwachte reëel beleggingsrendement. Het premiedeel a. (voor de onvoorwaardelijke verplichtingen) is bij zowel de feitelijke als bij de gedempte kostendekkende premie gebaseerd op het lange termijn verwachte nominale rendement, bij de niet gedempte kostendekkende op de nominale marktrente ultimo 2006. Uit de vergelijking van de premiedelen blijkt bij punt a duidelijk wat het effect is van demping cq het wel (bij de gedempte benadering) of niet (bij de niet-gedempte benadering) rekening houden met verwachte meeropbrengsten.

(in € miljoen)

2007

2006

Het eigen vermogen is zowel beschikbaar als weerstandsvermogen (solvabiliteitsbuffer) als voor de voorwaardelijke verplichtingen (indexatie). Dit betekent dat naast het premiedeel d. (voor de voorwaardelijke verplichtingen) ook het premiedeel c. (de solvabiliteitsopslag) beschikbaar is voor de voorwaardelijke verplichtingen. In deze integrale benadering is het premiedeel d. de sluitpost. Afhankelijk van de hoogte van de nominale marktrente neemt het premiedeel voor de voorwaardelijke verplichtingen toe of af. Hoe lager de nominale marktrente, hoe duurder de onvoorwaardelijke verplichtingen en hoe minder er beschikbaar is voor de voorwaardelijke verplichtingen.

Actualisering marktconforme rekenrente (11)

14.026

13.728

ABP waardeert sinds 1 januari 2004 de verplichtingen op nominale waarde. Begin 2007 bedroeg de nominale rente 4,25 procent en eind 2007 correspondeert de rentetermijnstructuur van DNB met een nominale rente van 4,85 procent. Deze stijging leidt tot een daling van de voorziening pensioenverplichtingen.

Beschikbaar voor uitkeringen (12)

Toekomstige uitkeringen worden, rekening houdend met kanssystemen, vooraf actuariael berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. Deze voorziening is de contante waarde van de verwachte toekomstige uitkeringen. Jaarlijks valt er een bedrag uit de voorziening vrij ter dekking van de feitelijke uitkeringen van dat jaar. In deze post is tevens begrepen het resultaat op kanssystemen.

vrijval voor pensioenuitkeringen

6.005

5.803

vrijval voor verzekeringsuitkeringen

233

222

Totaal

6.238

6.025

Beschikbaar voor kosten (13)

De kosten van het pensioenbedrijf worden voor wat betreft de incassokosten gedekt uit een opslag in de pensioenpremie en voor wat betreft de excassokosten uit een vrijval uit de voorzieningen. Voor 2007 bedraagt de incasso-opslag OP/NP 0,17 procent van de premiegrondslag OP/NP (2006: 0,21 procent) en de excasso-opslag OP/NP 1,05 procent van de voorziening (2006: 1,05 procent). Voor de arbeidsongeschiktheidspensioenen gelden afwijkende percentages. De kosten van het verzekeringsbedrijf worden deels gedekt uit een inhouding op de premie, deels uit een vrijval uit de voorzieningen en deels uit een rendementsinhouding. Beide laatste componenten zijn opgenomen in deze post.

De bedragen zijn als volgt:

- dekking uit kostenopslag in de pensioenpremie

55

54

- dekking uit vrijval excassokosten uit VPV

72

68

- dekking uit vrijval kosten VWP respectievelijk rendementsinhouding

127

122

Totaal

12

9

139

131

Overige baten en lasten in de vermogenssfeer (14)

Waarde-overdrachten in de vermogenssfeer

- 175

- 111

Waarde-overnames in de vermogenssfeer

495

416

Overige resultaten

- 27

73

Totaal

293

378

(in € miljoen)

2007

2006

Lasten**Interesttoevoeging en indexatie (15)**

De waarde van de pensioenaanspraken van de deelgerechtigden neemt - naast de pensioenopbouw (zie verder) - jaarlijks toe met interest en toegekende indexatie. Voor het pensioenfonds betekent dat hogere verplichtingen en dus een dotatie aan de voorziening pensioenverplichtingen. Deze dotatie vormt een last. Deze lasten in de verplichtingsfeer dienen in beginsel te worden gedekt uit behaalde beleggingsresultaten in de vermogensfeer.

Voor de verzekeraar verschilt deze toevoeging per product. Voor Unit Linked producten is de interesttoevoeging afhankelijk van de waardeontwikkeling van de onderliggende beleggingen, voor de meeste overige producten is de interesttoevoeging gebaseerd op de yield-curve (DNB) per 1/1/2007.

De bedragen zijn als volgt:

- interesttoevoeging VPV tegen marktconforme rekenrente van 4,25 procent
nominaal (2006: 3,70 procent)

6.630 5.952

- het effect van de toegekende pensioenindexatie

6.670 4.806

13.300 10.758

- interesttoevoeging WVP

46 96

Totaal

13.346 10.854**Pensioenopbouw (16)**

De post pensioenopbouw weerspiegelt het effect van één jaar diensttijdopbouw op de nominale pensioenverplichtingen van de actieven.

Voor de verzekeraar is onder deze post opgenomen de toename van de voorziening als gevolg van nieuwe verplichtingen.

Opbouw voorziening pensioenverplichtingen

4.351 4.689

Opbouw voorziening verzekeringsverplichtingen

404 423

4.755 5.112**Uitkeringen (17)**

De post uitkeringen betreft de feitelijk uitgekeerde bedragen aan ouderdoms- en nabestaandenpensioen, alsmede arbeidsongeschiktheidspensioenen (AAOP, IP en HPT), uitkeringen FPU en uitkeringen leven- en schadeverzekeringen. De bedragen en de aantallen zijn als volgt te specificeren:

Uitkeringen naar soort	OP/NP	AOP	FPU	Overig	Totaal	Totaal
Bedrag	5.599	397	207	304	6.507	6.087
Aantal gepensioneerden ultimo	579.000	74.000	89.000	–		

De post overig heeft betrekking op het verzekeringsbedrijf en betreft uitkeringen voor leven- en schadeverzekeringen.

Kosten (netto) (18)

De kosten van het pensioenfonds als geheel, de doorbelasting aan derden, de partiële dekking uit beleggingsopbrengsten en het resterend saldo, zijnde de kosten van het pensioen- en verzekeringsbedrijf, zijn als volgt in beeld te brengen:

(in € miljoen)

	2007	2006
Salarissen	193	185
Sociale lasten	13	13
Pensioenlasten	30	29
Overige personeelskosten	42	31
Afschrijvingen	11	12
Overige bedrijfskosten	179	160
Subtotaal	468	430
Af: werkzaamheden voor derden	- 57	- 66
Subtotaal	411	364
Af: toerekening aan beleggingsresultaten	- 187	- 169
Netto kosten pensioen- en verzekeringsbedrijf	224	195
waarvan:		
- pensioenbedrijf	136	104
- verzekeringsbedrijf	88	91

De apparaatskosten van het beleggingsbedrijf worden gedekt uit de beleggingsresultaten en zijn aldaar verantwoord.

De post overige bedrijfskosten betreft onder andere kosten inhuur extern personeel, automatiseringskosten en huisvestingskosten.

De omvang van het gemiddelde personeelsbestand bedroeg:

	2007	2006
<i>in fta's</i>		
- ABP	2.239	2.176
- geconsolideerde kapitaalbelangen	678	730
<i>in personen</i>		
- ABP	2.440	2.376
- geconsolideerde kapitaalbelangen	732	737
waarvan werkzaam in het buitenland	150	115
De verdeling binnen de organisatie is als volgt:		
- directie en staven	235	218
- bedrijfseenheden	1.828	1.800
- dienstverlenende eenheden	1.109	1.095

Deze aantallen zijn inclusief medewerkers rechtstreeks in dienst van geconsolideerde kapitaalbelangen.

Pensioenregeling medewerkers

De pensioenlasten van de uitvoeringsorganisatie zijn in overeenstemming met RJ 271 in de jaarrekening verwerkt als zou sprake zijn van een toegezegde bijdrageregeling in plaats van een toegezegde pensioenregeling.

Aangesloten werkgevers, waaronder ABP en het verzekeringsbedrijf zelf, hebben geen verplichting tot het doen van aanvullende bijdragen in het geval van een tekort bij het fonds, anders dan het voldoen van toekomstige premies.

(in € miljoen)

2007

2006

Actualisering overige actuariële grondslagen (19)

In 2007 is de voorziening toeslagen bijgesteld op basis van de meest recent waargenomen uitgekeerde toeslagen. Geconstateerd is dat op de pensioenen die de afgelopen twee jaar zijn ingegaan, substantieel meer toeslagen worden verleend dan op eerder ingegane pensioenen. Dit wordt mede veroorzaakt door een toename van samenvallende diensttijd.

- bijstelling voorziening toeslagen	497	1.814
- overige	0	- 166
Totaal	497	1.648

Wijziging pensioenreglement (20)

- omzetting FPU in OP	-	- 249
- diensttijddoortelling arbeidsongeschikten	-	- 478
Totaal	-	- 727

Overige baten en lasten in de actuariële sfeer (21)

-waarde-overdrachten in de actuariële sfeer	- 181	- 130
-waarde-overnames in de actuariële sfeer	563	455
-aanpassing aanspraken primo boekjaar	-	292
-overige mutaties pensioensfeer	- 166	- 213
	216	404
Overige mutaties verzekeringsfeer	- 119	- 61
Totaal	97	343

(in € miljoen)

31-12-2007

31-12-2006

Toelichting op het geconsolideerd kasstroomoverzicht

De toelichting op de afwijkingen tussen de posten in de geconsolideerde staat van baten en lasten en de posten in het geconsolideerd kasstroomoverzicht is als volgt.

Kortgeld

De kasstromen met betrekking kortgeld u/g en o/g zijn gesaldeerd weergegeven.

Beleggingsopbrengsten

In het kasstroomoverzicht zijn de (ongerealiseerde) waardeontwikkelingen van de beleggingen niet meegenomen.

Kosten

De afschrijvingskosten zijn geëlimineerd.

Liquide middelen

De eindstand ad € 6,3 miljard heeft betrekking op de som van kas-, bank- en giro-saldi behorend bij de overige activa en passiva inzake beleggingen en de overige activa en passiva.

De eindstand van de liquide middelen sluit aan op de diverse in de balans en in de toelichting op de balans vermelde posten inzake liquide middelen, zoals opgenomen bij de overige activa en passiva inzake beleggingen en overige activa en passiva.

Het saldo liquide middelen ultimo jaar is als volgt opgebouwd:

Overige activa en passiva inzake beleggingen:

Liquide middelen inclusief kortgeld u/g	19.371	16.800
Kortgeld u/g	- 12.147	- 10.795
Totaal, dit is exclusief banksaldi met een negatief saldo	7.224	6.005
Banksaldi met een negatief saldo	- 1.298	- 2.691
Liquide middelen opgenomen bij overige activa en passiva	419	586
Totaal	6.345	3.900

(in € miljoen)

2007

2006

Overige toelichtingen

Actuariële analyse

Pensioenfondsen

Resultaat op premie

Premiebaten (netto)

6.205

6.104

Pensioenopbouw

- 4.351

- 4.689

1.854

1.415

Resultaat op beleggingen

Beleggingsresultaten

7.456

17.725

Interesttoevoeging en indexatie

- 13.300

- 10.758

Actualisering marktconforme rekenrente

14.026

13.728

8.182

20.695

Resultaat op uitkeringen en kosten

Uitkeringen en kosten

- 6.339

- 5.949

Beschikbaar voor uitkeringen en kosten

6.132

5.925

- 207

- 24

Overige actuariële resultaten

Wijziging pensioenreglement

-

727

Actualisering overige actuariële grondslagen

- 497

- 1.648

- 497

- 921

Resultaat overig

Overige baten en lasten in de vermogenssfeer

248

339

Overige baten en lasten in de actuariële sfeer

- 216

- 404

32

- 65

Totaal resultaat

9.364

21.100

In bovengenoemde analyse is het verzekeringsbedrijf niet meegeconsolideerd.

De behaalde resultaten op het kapitaalbelang in het verzekeringsbedrijf zijn verantwoord bij het beleggingsresultaat.

Verzekeringsbedrijf

Resultaat op beleggingen

- 9

9

Resultaat op uitkeringen en kosten

- 8

- 8

Overige actuariële resultaten

51

33

Resultaat overig

1

1

Totaal resultaat (vóór belasting)

35

35

(in € miljoen)

Segmentatieoverzicht

Balans ultimo 2007

	Pensioenfonds	Verzekerings- groep	Eliminaties	Geconsolideerd
Activa	216.513	2.500	- 200	218.813
Beleggingen	214.153	2.134	- 305	215.982
Werkkapitaal	2.360	366	105	2.831
Passiva	216.513	2.500	- 200	218.813
Eigen vermogen	61.838	200	- 200	61.838
Voorziening verplichtingen	154.675	2.300	-	156.975

Resultatenrekening over het jaar 2007

	Pensioenfonds	Verzekerings- groep	Eliminaties	Geconsolideerd
Baten	13.661	456	- 22	14.095
Premies	6.205	433	-	6.638
Beleggingsopbrengsten	7.456	23	- 22	7.457
Lasten	4.297	425	-	4.722
Mutatie verplichtingen	- 1.739	86	-	- 1.653
Uitkeringen	6.203	304	-	6.507
Overige lasten	- 167	35	-	- 132
Resultaat voor belasting	9.364	31	- 22	9.373
Belasting	-	- 9	-	- 9
Resultaat na belasting	9.364	22	- 22	9.364

(in € miljoen)

2007

2006

Beloning bestuurders (in euro)

	Salaris- sen	Personele lasten	Pensioen- lasten	Gratifica- ties	Long term incentives		
<i>Directieraad:</i>							
- Drs DM Sluimers	312.175	49.342	74.779	88.200	88.202	612.698	583.665
- Drs RMSM Munsters MIF	276.968	48.490	56.934	78.000	93.308	553.700	547.996
- Mr Drs JF Maassen	252.987	38.884	53.989	72.050	–	417.910	410.453
- Ir ABJ ten Damme RC MCM	21.266	3.436	3.777	6.025	–	34.504	–
- Drs JWE Neervens †	–	15.257	–	–	–	15.257	442.576
	863.396	155.409	189.479	244.275	181.510	1.634.069	1.984.690
<i>Leden bestuur:</i>							
- Mr Drs LC Brinkman	57.902	–	9.089	–	–	66.991	72.656
- Overige leden	534.703	–	–	–	–	534.703	469.923
Totaal directieraad en bestuur pensioenfonds						2.235.763	2.527.269

De stijging van de salarissen is te verklaren door een verhoging van 0,25 procent per 1 april van het salaris en 0,8 procent van de eindejaarsuitkering in verband met CAO-aanpassingen per 1 januari 2007. De beloning 2007 wijkt voorts af van die van 2006 omdat het indexatiebesluit in 2007 geen aanleiding gaf tot korting op de gratificaties.

De kolom personele lasten omvat naast de werkgeversbijdragen onder meer vakantiegeld, eindejaarsuitkering en vergoeding kinderopvang.

De toegekende gratificaties zijn gebaseerd op de behaalde bedrijfsdoelstellingen en gelieerd aan het in 2007 genoten jaarinkomen.

De long term incentives (LTI) zijn alleen nog van toepassing op de heren Sluimers en Munsters.

De long term incentive kent voor de heer Sluimers een looptijd van 6 jaar en voor de heer Munsters een looptijd van 5 jaar. De heer ten Damme is per 1 december 2007 toegetreden. Zijn LTI regeling heeft een looptijd van 4 jaar en gaat in op 1 januari 2008. De incentive bestaat uit een jaarlijkse storting op een gesepareerde rekening en een aanvullend rendement, gekoppeld aan het rendement van ABP. Voor de heer Maassen is deze regeling vóór 2005 geëxpireerd en uitbetaald.

Een viertal belangrijke bedrijfsdoelstellingen is bepalend voor de omvang van de variabele beloning van de directieraadsleden, die niet meer dan 25 procent zal bedragen. De vier doelstellingen betreffen het beleggingsrendement, het kostenresultaat, het serviceniveau en het fondsresultaat. Deze zullen jaarlijks worden genormeerd. Voor het beleggingsrendement geldt naast een outperformance óók een absolute rendementseis van 7 procent gemiddeld over drie jaar. Het kostenresultaat zal zijn gefocust op het behoren tot de groep van 25 procent goedkoopste pensioenfondsen in de wereld. Voor het serviceniveau geldt dat een toppositie wereldwijd wordt nagestreefd. Bij het fondsresultaat wordt gekeken naar de mate van indexatie die in enig jaar is gerealiseerd.

Door de mate van indexatie – een component die niet direct stuurbaar is voor de directieraad omdat die bepaald wordt door òn de dekkingsgraad òn de ontwikkelingen van de lonen – zwaar te laten meewegen in de variabele beloning wordt invulling gegeven aan de politiek-maatschappelijke positie van ABP, respectievelijk wordt zichtbaar gemaakt dat indien de fondspositie aanleiding geeft om de indexatie te korten, dit ook doorwerkt in de beloningen van de top van het bedrijf.

2007

2006

Overige beloningen (in euro)

De beloningen aan leden van Commissies en Raden van Commissarissen zijn als volgt geweest:

Leden Commissie van Beroep	48.381	54.318
Leden Beleggingscommissie	85.000	93.201
Leden Deelnemers- en Werkgeversraad	152.582	146.327
Raden van Commissarissen:		
KFN Holding BV	–	80.000
Alpinvest Partners NV	142.500	69.500
Loyalis NV	73.655	72.743

Voorzover bovengenoemde functies als lid van de Raad van Commissarissen worden vervuld door medewerkers in dienst van ABP en Loyalis, worden deze beloningen afgedragen aan de werkgever.

Omzet

De omzet volgens de definitie van de Richtlijn voor de Jaarverslaggeving voor pensioenfondsen (RJ 610) bedraagt over 2007 € 13,4 miljard (2006: € 12,2 miljard). Het betreft de som van (bruto) premies en directe beleggingsopbrengsten.

Gezien de specifieke definitie van omzet die geldt voor pensioenfondsen zoals vastgelegd in RJ 610, is het niet mogelijk aansluiting te vinden met de cijfers in de staat van baten en lasten en in het segmentatieoverzicht.

Overzicht van de belangrijkste in de consolidatie betrokken kapitaalbelangen

Entiteiten	Vestigings- plaats	Belang in %	Kernactiviteit
ABP Investments US, Inc.	Delaware	100	Managementmaatschappij voor beleggingen in de VS
ABP Investments Asia Ltd	Hong Kong	100	Managementmaatschappij voor beleggingen in Azië
Alpinvest Partners NV	Amsterdam	50	Houdster-, financierings- en beheerdiensten
BRD Vastgoed Holding BV	Heerlen	100	Managementmaatschappij voor beleggingen in Duitsland
Britannica Ltd	Jersey	100	Beleggen in onroerend goed
CHEP Fund Ltd	Jersey	100	Beleggen in onroerend goed
CRM Limited	Jersey	100	Beleggen in onroerend goed
ERF-CDS Fund, LLC	Delaware	100	Beleggen via hedgefondsen
Externe Hypothecaire Beleggingen Heerlen BV	Heerlen	100	Houdstermaatschappij
Kat Fund LLC	Delaware	100	Beleggen via hedgefondsen
Koala Property Inv. Pty Ltd.	Sydney	100	Beleggen in onroerend goed
Kookaburra Investments LLC	Delaware	100	Beleggen in onroerend goed
Laurel Ridge Volatility Fund Ltd	Cayman Islands	100	Beleggen via hedgefondsen
Limetree Investments Inc.	Delaware	100	Belang in State Street Global Alliance LLC
Loyalis Financial Services NV	Amsterdam	100	Beheren van beleggingsfondsen
Loyalis NV	Heerlen	100	Deelnemen in, verlenen van diensten aan en behartigen belangen van verzekeringsmijen
Lumbercy BV	Amsterdam	100	Houdstermaatschappij
Mauro BV	Amsterdam	100	Beleggen in onroerend goed
New Holland Absolute Return Fund I Ltd	Cayman Islands	100	Beleggen via hedgefondsen
New Holland Absolute Return Fund II Ltd	Heerlen	100	Optreden als beherend vennoot in CV's
(NIH) Netherlands International Hotels BV	Heerlen	83	Beleggen in onroerend goed
Oeral Investments BV	Zeist	50	Beheren van commanditaire vennootschappen
Oiltree Investments Inc	Delaware	100	Houdstermaatschappij
Oiltree Investments Holdings BV	Amsterdam	100	Fiscale beleggingsinstelling
Parijs Kantoren Fonds BV	Amsterdam	100	Beleggen in onroerend goed
PARNIB-ABP Investments BV	Den Haag	67	Beheren private equity beleggingen
Partalia Ltd	Jersey	100	Beleggen in onroerend goed
Parvenor SARL	Luxemburg	100	Beleggen in onroerend goed
Patroffice BV	Amsterdam	50	Beleggen in onroerend goed
Platypus Investments LLC	Verenigde Staten	100	Beleggen in onroerend goed
Restalux BV	Amsterdam	100	Beleggen in onroerend goed
Tooronga Investments LLC	Delaware	100	Beleggen in onroerend goed
Wallaby Investments LLC	Delaware	100	Beleggen in onroerend goed
Winst Fund LLC	Delaware	100	Beleggen via hedgefondsen
Zoolondon Investments BV	Amsterdam	100	Beleggen in onroerend goed

Een volledige lijst van kapitaalbelangen inclusief (klein)dochters is gedeponneerd bij de Kamer van Koophandel te Maastricht.

(in € miljoen)

31-12-2007

31-12-2006

Enkelvoudige jaarrekening 2007

Enkelvoudige balans

<i>Beleggingen</i>		
- deelnemingen	521	401
- vastrentende waarden	93.766	89.898
- zakelijke waarden	111.622	106.317
- overige beleggingen	8.387	8.707
	214.296	205.323
<i>Overige activa en passiva inzake beleggingen</i>		
- effecten	31.424	39.384
- vorderingen en overlopende activa	4.254	5.649
- liquide middelen inclusief kortgeld u/g	19.164	16.591
- schulden en overlopende passiva	- 43.479	- 53.855
- kortgeld o/g	- 9.583	- 4.904
	1.780	2.865
<i>Overige activa en passiva</i>		
- materiële activa	101	77
- vorderingen en overlopende activa	679	544
- liquide middelen	308	518
- schulden en overlopende passiva	- 651	- 439
	437	700
Beschikbare middelen	216.513	208.888
<i>Voorziening pensioenverplichtingen (VPV)</i>		
- ouderdoms- en nabestaandenpensioenen	150.844	152.199
- arbeidsongeschiktheidspensioenen	2.188	2.350
- flexibel pensioen en uittreden	1.512	1.761
- ABP ExtraPensioen	131	104
	154.675	156.414
Algemene reserve	61.838	52.474
Omdat de financiële gegevens van ABP in de geconsolideerde jaarrekening zijn verwerkt is in de enkelvoudige staat van baten en lasten volstaan met het als afzonderlijke post vermelden van het resultaat uit deelnemingen na aftrek van belastingen. Dit is conform artikel 2: 402 BW.		
Enkelvoudige staat van baten en lasten		
	2007	2006
Resultaten van deelnemingen (na belasting)	68	95
Overige baten en lasten	9.296	21.005
Fondsresultaat	9.364	21.100

(in € miljoen)

31-12-2007

31-12-2006

Toelichting op de enkelvoudige financiële overzichten

De in de enkelvoudige financiële overzichten gehanteerde grondslagen voor de financiële verslaggeving zijn dezelfde als die toegepast in de geconsolideerde jaarrekening. Behoudens de posten van het verzekeringsbedrijf wijken de enkelvoudige cijfers nauwelijks af van de geconsolideerde cijfers.

Het verloop van de post deelnemingen is als volgt:

Waarde primo	401	184
Aankopen	52	122
Waardeontwikkeling	68	95
Uitgekeerd dividend	- 0	-
Waarde ultimo	521	401

Overige gegevens

Gebeurtenissen na balansdatum

Per 1 maart 2008 is een scheiding aangebracht tussen het pensioenfonds en de uitvoeringsorganisatie. De uitvoeringsorganisatie gaat als zelfstandige onderneming verder onder de naam APG Algemene Pensioen Groep NV. Het pensioenfonds ABP is indirect (via APG Groep NV) 100 procent aandeelhouder van deze onderneming.

APG Groep NV heeft na balansdatum een overeenkomst gesloten tot verwerving van een belang van 51 procent in Cordares Holding NV, terwijl Cordares Holding NV haar verzekeringsactiviteiten verkoopt aan Loyalis NV, de houdstermaatschappij van de verzekeringsdochters van APG Groep NV. Dit laatste wordt gerealiseerd door een aandelenuitgifte door Loyalis NV aan Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Bouwnijverheid, aandeelhouder van Cordares Holding NV, die hiermee een belang van 10 procent in Loyalis NV verwerft.

De Nederlandsche Bank heeft in 2005 voor een bedrag van € 1.306.875,- boetes opgelegd aan ABP wegens overtreding van de artikelen 5, 6 en 7 van de wet Bpf. Op 1 april 2008 is in hoger beroep uitspraak gedaan door het College van Beroep van het Bedrijfsleven. Daarmee zijn de boetes definitief geworden. Betaling heeft inmiddels plaatsgevonden.

Statutaire winstverdeling

In de statuten is geen bepaling opgenomen over de wijze waarop het resultaat moet worden verdeeld. Het fondsresultaat wordt echter jaarlijks geheel ten gunste dan wel ten laste van de algemene reserve gebracht.

Financiering en uitvoering

Voor wat betreft de verhouding tussen de aangesloten werkgevers en ABP ten aanzien van de financiering van de pensioenregeling is het volgende van belang. In de Wet Privatisering ABP is geregeld dat overheidswerknemers verplicht deelnemen in de pensioenregeling ABP. Bij die wet is verder geregeld dat de overheidswerkgevers en de overheidswerknemers verplicht zijn tot naleving van de statuten en reglementen van ABP. De deelname van de militairen in de pensioenregeling ABP vindt zijn basis in de Kaderwet militaire pensioenen. De verwijzing in die wet naar de Wet Privatisering ABP brengt met zich dat de hiervoor vermelde verplichtingen tot naleving van statuten en reglementen van ABP ook van toepassing zijn op de minister van Defensie en de militairen.

Ten aanzien van de financiering van de pensioenen is in hoofdstuk 4 van het pensioenreglement van ABP en in hoofdstuk 17, paragraaf 4 expliciet vermeld welke premies door de aangesloten werkgevers voor welke pensioenen aan ABP verschuldigd zijn. In deze hoofdstukken zijn tevens expliciete bepalingen opgenomen over de periodiciteit van de premiebetaling en de sanctie in geval van niet tijdige betaling. Verder is van belang dat in de statuten van ABP is geregeld dat het fonds werkt volgens een actuariële bedrijfstechische nota en dat de middelen van het fonds naast de genoemde premies onder meer bestaan uit de beschikbare middelen van het fonds en de inkomsten uit beleggingen daarvan.

Ten aanzien van de uitvoering is, zoals hierboven al aangegeven, van belang dat er sprake is van een verplichte deelname aan de pensioenregeling en dat de statutaire taak van ABP is om werkzaam te zijn als bedrijfstakpensioenfonds voor overheid en onderwijs. Het bestuur draagt zorg voor de uitvoering van die taak.

De pensioenregeling van ABP is ook van toepassing op de eigen medewerkers en die van het verzekeringsbedrijf.

Het jaarverslag is, mede op basis van een positief advies van de Deelnemersraad en Werkgeversraad, door het Bestuur van de Stichting Pensioenfonds ABP vastgesteld op 24 april 2008.

Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting Pensioenfonds ABP te Heerlen is aan Watson Wyatt B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2007.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds. Voor de toetsing van de fondsmiddelen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening. In overeenstemming met de richtlijn "Samenwerking tussen accountant en actuaris ter zake van de controle van verantwoordingen van verzekeringsinstellingen" heeft de accountant van het pensioenfonds mij geïnformeerd over de betrouwbaarheid en de volledigheid van de administratieve basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn oordeelsvorming van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet. Als onderdeel daarvan:

- heb ik ondermeer onderzocht of de technische voorzieningen, het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen toereikend zijn en
- heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten. Ik heb mij een oordeel gevormd over de waarschijnlijkheid waarmee het pensioenfonds de tot balansdatum aangegane verplichtingen zal kunnen nakomen. De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken, en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De bevindingen van de accountant ten aanzien van de door het pensioenfonds verstrekte administratieve basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt heb aanvaard.

Met inachtneming van het navolgende ben ik van oordeel dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet. De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningregels en uitgangspunten, toereikend vastgesteld. Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum ten minste gelijk aan het wettelijk vereist eigen vermogen. Gemeten naar de wettelijke maatstaf is ten aanzien van de verplichtingen, aangegaan tot balansdatum, sprake van een toereikende solvabiliteit.

De vermogenspositie van Stichting Pensioenfonds ABP is naar mijn mening voldoende, mede gelet op de ruime mogelijkheden tot het realiseren van de beoogde toeslagen. Daarbij is bepalend de mate van waarschijnlijkheid dat het pensioenfonds zal kunnen voldoen aan de verplichtingen, aangegaan tot balansdatum, in aanmerking nemend het streven inzake toeslagen, zoals aan verzekerden meegedeeld en de in wet- en regelgeving opgenomen criteria.

Apeldoorn, 24 april 2008
ir drs G Veluwenkamp AAG
verbonden aan Watson Wyatt BV

Aan het bestuur van de Stichting Pensioenfonds ABP

Accountantsverklaring

Verklaring betreffende de jaarrekening

Wij hebben de in dit Jaarverslag op pagina 71 tot en met 126 opgenomen jaarrekening 2007 van Stichting Pensioenfonds ABP te Heerlen bestaande uit de geconsolideerde en enkelvoudige balans per 31 december 2007 en de geconsolideerde en enkelvoudige staat van baten en lasten over 2007 met de toelichting gecontroleerd.

Verantwoordelijkheid van het bestuur

Het bestuur van de stichting is verantwoordelijk voor het opmaken van de jaarrekening die het vermogen en het resultaat getrouw dient weer te geven, alsmede voor het opstellen van het jaarverslag, beide in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW. Deze verantwoordelijkheid omvat onder meer: het ontwerpen, invoeren en in stand houden van een intern beheersingssysteem relevant voor het opmaken van en getrouw weergeven in de jaarrekening van vermogen en resultaat, zodanig dat deze geen afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude of fouten bevat, het kiezen en toepassen van aanvaardbare grondslagen voor financiële verslaggeving en het maken van schattingen die onder de gegeven omstandigheden redelijk zijn.

Verantwoordelijkheid van de accountant

Onze verantwoordelijkheid is het geven van een oordeel over de jaarrekening op basis van onze controle. Wij hebben onze controle verricht in overeenstemming met Nederlands recht. Dienovereenkomstig zijn wij verplicht te voldoen aan de voor ons geldende gedragsnormen en zijn wij gehouden onze controle zodanig te plannen en uit te voeren dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de jaarrekening geen afwijkingen van materieel belang bevat.

Een controle omvat het uitvoeren van werkzaamheden ter verkrijging van controle-informatie over de bedragen en de toelichtingen in de jaarrekening. De keuze van de uit te voeren werkzaamheden is afhankelijk van de professionele oordeelsvorming van de accountant, waaronder begrepen zijn beoordeling van de risico's van afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude of fouten. In die beoordeling neemt de accountant in aanmerking het voor het opmaken van en getrouw weergeven in de jaarrekening van vermogen en resultaat relevante interne beheersingssysteem, teneinde een verantwoorde keuze te kunnen maken van de controlewerkzaamheden die onder de gegeven omstandigheden adequaat zijn maar die niet tot doel hebben een oordeel te geven over de effectiviteit van het interne beheersingssysteem van de stichting. Tevens omvat een controle onder meer een evaluatie van de aanvaardbaarheid van de toegepaste grondslagen voor financiële verslaggeving en van de redelijkheid van schattingen die het bestuur van de stichting heeft gemaakt, alsmede een evaluatie van het algehele beeld van de jaarrekening.

Wij zijn van mening dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Oordeel

Naar ons oordeel geeft de jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting Pensioenfonds ABP per 31 december 2007 en van het resultaat over 2007 in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Verklaring betreffende andere wettelijke voorschriften en/of voorschriften van regelgevende instanties

Op grond van de wettelijke verplichting ingevolge artikel 2:393 lid 5 onder e BW melden wij dat het bestuursverslag, voor zover wij dat kunnen beoordelen, verenigbaar is met de jaarrekening zoals vereist in artikel 2:391 lid 4 BW.

Amsterdam, 24 april 2008

PricewaterhouseCoopers Accountants NV

Origineel getekend door prof dr JA van Manen RA

Personalia 2007

In onderstaand overzicht zijn de leden van bestuur en directieraad opgenomen, met vermelding van hun hoofd- en relevante nevenfuncties, alsmede de leden van de bestuurscommissies, de deelnemers- en de werkgeversraad.

Bestuur

mr drs LC Brinkman

Hoofdfunctie: Voorzitter Bouwend Nederland

Nevenactiviteiten: Vice-voorzitter VNO-NCW, lid Sociaal-Economische Raad, Commissaris RABO-Bouwfonds/Friesch-Groningse Hypotheek bank, Commissaris Philip Morris Holland, Commissaris DuPont Nederland, President-commissaris Cultuurfonds Triodos Bank, President-commissaris Zuidas Onderneming Amsterdam i.o.

prof dr LJCM Le Blanc

Hoofdfunctie: Chief Financial Officer, Urenco Ltd.

Nevenactiviteiten: Geen

mr CW van Boetzelaer

Hoofdfunctie: Geen

Nevenactiviteiten: Voorzitter Trust/Houdster Maatschappijen Compass (Bata) Groep, Lid Raad van Commissarissen IMC BV, Lid Raad van Commissarissen Loyalis NV

mr HCJL Borghouts

Hoofdfunctie: Commissaris van de Koningin in Noord-Holland

Nevenactiviteiten: Lid bestuur/penningmeester Stichting Bijzondere Leerstoel "De overheid als arbeidsorganisatie", Voorzitter Raad van Toezicht Expertisecentrum Forensische Psychiatrie, Voorzitter Raad van Toezicht IJsselmeerziekenhuizen, Lid Raad van Advies Nederlands Genootschap van Burgemeesters

mr JN van Lunteren

Hoofdfunctie: Organisatieadviseur bij Het Expertise Centrum

Nevenactiviteiten: Voorzitter Centrale Commissie voor de Statistiek, Lid Raad van Commissarissen Dutch Infrastructure Fund BV, Lid Auditcommittee Ministerie van OC&W

mr drs GAA Verkerk

Hoofdfunctie: Burgemeester van Delft

Nevenactiviteiten: Lid Bestuur van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG), Voorzitter College van Arbeidszaken van de VNG

BHJJM Völkers

Hoofdfunctie: Geen

Nevenactiviteiten: Lid Bestuur Stichting Loyalis, Lid Raad voor civiel-militaire Zorg en Onderzoek

K Kruithof

Hoofdfunctie: Secretaris van Vakbond CNV Publieke Zaak

Nevenactiviteiten: Bestuurslid Stichting Vut-fonds Overheids- en Onderwijspersoneel, Plaatsvervangend lid Bestuur Verenigingsbedrijfstak Pensioenfondsen

CAM Michielse

Hoofdfunctie: Directeur CMHF, centrale van middelbare en hogere functionarissen bij overheid, onderwijsbedrijven en instellingen

Nevenactiviteiten: Bestuurslid pensioenfondsen KPN van werknemerszijde, Lid pensioencommissie Vakcentrale MHP, Lid SER die evenwichtig ondernemingsbestuur, Piv lid SER die pensioenen, Bestuurslid Spaarfonds SCO, Lid Raad voor het Overheidspersoneelsbeleid namens de CMHF, Bestuurslid Stichting Vut-fonds Overheids- en Onderwijspersoneel, Lid bestuursraad CAOP

G van der Gaarden

Hoofdfunctie: Bestuurslid CNV Onderwijs

Nevenactiviteiten: Bestuurslid Stichting VUT-fonds Overheids- en Onderwijspersoneel

AA Rolvink

Hoofdfunctie: Bestuurslid AOB/penningmeester

Nevenactiviteiten: Bestuurslid Stichting Vut-fonds Overheids- en Onderwijspersoneel, Lid Raad voor het Overheidspersoneelsbeleid

Mw EL Snoey (tot 30-04-2007)

Hoofdfunctie: Voorzitter ABVAKABO FNV

Nevenactiviteiten: Lid SER (Sociaal Economische Raad), Lid Federatieraad FNV, Lid bestuur PSI (Public Services International), Lid bestuur Vereniging van Bedrijfstakpensioenfondsen, Lid bestuur FNV Mondiaal

drs XJ den Uyl (per 01-05-2007)

Hoofdfunctie: Bondssecretaris ABVAKABO FNV

Nevenactiviteiten: Voorzitter ACOP FNV, Voorzitter Samenwerkende Centrales van Overheidspersoneel (SCO), Voorzitter Raad voor het Overheidspersoneelsbeleid, Lid bestuursraad CAOP, Lid Bestuur Verenigingsbedrijfstak Pensioenfondsen

J Witvoet

Hoofdfunctie: Vice-voorzitter van de vakbond voor defensiepersoneel VBM/NOV (tot 30-06-2007)

Nevenactiviteiten: Voorzitter Ambtenarencentrum, Voorzitter Stichting Zorgzaam. Bestuurslid Stichting Vut-fonds Overheids- en Onderwijspersoneel, Bestuurslid Stichting Ziektekosten Verzekering Krijgsmacht (SZVK), Lid ledenraad ACHMEA

Directieraad

drs DM Sluimers

Hoofdfunctie: voorzitter directieraad ABP, Waarnemend directeur Financiën (tot 30-11-2007)

Nevenactiviteiten: Lid van de Raad van Commissarissen van Atradius, Voorzitter van het Curatorium van de post doctorale treasury opleiding Vrije Universiteit, Voorzitter Stichting Pensioenwetenschappen, Lid van het Curatorium van de Rijksacademie van Financiën en Economie

drs RMSM Munsters MiF

Hoofdfunctie: Lid directieraad ABP, directeur Vermogensbeheer

Nevenactiviteiten: Voorzitter Bestuur Eumedion (Corporate Governance Forum), Lid Raad van Advies Tilburg Centre of Finance, Lid Raad van Commissarissen Alpinvest Partners NV, Lid Commissie Kapitaalmarkt van de Autoriteit Financiële Markten (AFM), Adviseur van de Beleggingscommissie van Stichting Pensioenfonds ARCADIS Nederland, Lid Raad van Commissarissen Loyalis NV

mr drs JF Maassen

Hoofdfunctie: Lid directieraad ABP, directeur Pensioenen

Nevenactiviteiten: President van de European Federation for the Retirement Provision (EFRP), Directeur van de European Association of the Public Sector Pension Institutions (EAPSPI), Lid van de pensioen commissie van het VNO/NCW, Lid van het college van advies van de Vereniging van Bedrijfstak Pensioenfonds, Lid van de Raad van Commissarissen Obvion, Lid Raad van Advies Stichting Pensioenwetenschappen, Lid Raad van Advies Stichting Koets en Rij, Lid van de consultative panel CEIOPS (Committee of European Insurance and Occupational Pensions Supervisors), Lid Raad van Advies Ede en Partners Maastricht, Voorzitter College van Toezicht Pensioenfonds DSM

ir ABJ ten Damme RC MCM

Hoofdfunctie: Lid directieraad ABP, directeur Financiën (per 01-12-2007)

Nevenactiviteiten: Geen

Beleggingscommissie*Voorzitter*

P Lambert

Leden

dr F Fröhlich

prof dr P de Grauwe

drs L de Bever

Commissie van Beroep*Voorzitter:*

J Witvoet: lid ABP-bestuur

Leden:

JAM van 't Hooft

mr JGFM van Kessel (tot 1 juli 2007)

K Kruithof

AC van Pelt

mr M van Seventer (vanaf 20 september 2007)

mr MJF Stelling

mw mr ESM van Zadelhoff

Deelnemersraad*ACOP*

JMH Beurskens

AGJ Boender

mw C Bombeeck

J Custers

AJM Debie

MN Kleefstra

GH Kocken

JA van Nie

HJ Nieuwenhuizen

mw mr MHJG Nijssen

mw drs CAM Oostvriesland-van den

Zanden

FJ van de Pol

RW Sriram

PBM Vermaseren

H Vos

A van Wamelen

CCOOP

EWP van Boven; Voorzitter deelnemersraad

GAMC Dijkers

drs JJH Geeven

FJG Hintzen

CM Kruf

FJC van der Looy

HG de Pee

PC Roeleveld

mw MJ de Sutter-Besters

Gepensioneerdenfractie NVOG

ir B Koster

drs E Nypels

S van der Schoot

AC

PGJ Jong

RWE Raats

RH Roggema: Vice-voorzitter

deelnemersraad

GMH Kuenen († 12 november 2007)

CMHF

dr JBA Kipp

WBM Treu

ir AW Verburg

drs M Weusthuis

Werkgeversraad*Sector Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen*

WGG van Dalen: Voorzitter werkgeversraad

mr BJ Geerts

PA Gilden

L Labruyere

LFP Niessen

H Schutt

drs PH van der Veen

mr JA Wenneker

Sector Rijk

BM Baert

DJ Diederix

mw drs CA van Ogtrop

mr PAJ Sieverding

Sector Defensie

Ultimo 2007 geen leden actief

Sector Politie

FG Diepenbach

K de Neef

mw PM Pater

Sector Rechterlijke Macht

H Springer

mw drs FJ Sutrisna

Sector Gemeenten

mw drs J Boere

WFM Heijmans

C Huisman

drs J Miedema

Sector Provincies

WH Brinkman

D Oosterhaven

Sector Waterschappen

drs WR van Heemst

G de Koe

Werkgeversvereniging Energie- en Nutsbedrijven (WENB)

mr HP Borra

mr NJH Sijben

mr PCF van der Vlugt

Klachteninstantie Werkgeversraad

GAW van Dalen

LGLM Poell

mw mr MGW Robbers-Van der Borg

mr MJF Stelling

drs H van der Walle, voorzitter

Externe actuaris

Watson Wyatt BV

Externe accountant

PricewaterhouseCoopers Accountants NV

Afkortingen en begrippen

Afkortingen

AAOP	ABP Arbeidsongeschiktheidspensioen
ABTN	Actuariële en bedrijfstechnische Nota
AFUP	Aanvulling Flexibele Uittredingsregeling Politie
ALM	Asset Liability Management
AKP	ABP KeuzePensioen
AOP	Arbeidsongeschiktheidspensioen
API	Algemene Pensioeninstelling
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
CEM	Cost Effectiveness Measurement
EFRP	European Federation for Retirement Provision
ESG	Environmental, social and governance
FP	Flexibel pensioen
FPU	Regeling Flexibel Pensioen en Uittreden
FTK	Financieel Toetsingskader
HPT	Herplaatsingstoelage
MVO	Maatschappelijk verantwoord ondernemen
NP	Nabestaandenpensioen
OP	Ouderdompensioen
StAr	Stichting van de Arbeid
SZW	Sociale Zaken & Werkgelegenheid
VPL	VUT/Prepensioen en Levensloop
VUT	Regeling Vervroegd Uittreden
WGA	Werkhervatting Gedeeltelijk Arbeidsgeschikten
WIA	Wet Werk en Inkomen naar Arbeidsvermogen
Wet BPF	Wet betreffende verplichte deelneming in Bedrijfs(tak) pensioenfondsen
UPO	Uniform Pensioenoverzicht

Begrippen

Absolute return strategies	Zie hedgefondsen
Actief risico	Het verschil in samenstelling tussen de eigen portefeuille en de normportefeuille
ABP KeuzePensioen	Het pensioenproduct van ABP dat keuzemogelijkheden biedt ten aanzien van uitruil van ouderdoms- en partnerpensioen en de mogelijkheid van flexibilisering door de keuzemogelijkheid van parttime-pensioen
Asset	Beleggingscategorie
Asset Liability Management	Analyse van de onderlinge samenhang van de ontwikkeling van beleggingen (assets) en verplichtingen (liabilities) ter toetsing van het premie-, indexatie- en beleggingsbeleid
Basispunt	0,01 procentpunt
Beklemd reserve	Een reserve die niet voor uitkering in aanmerking komt
Benchmark	Norm waarmee kosten en prestaties van instellingen uit dezelfde sector worden vergeleken

Cash collateral	Ontvangen zekerheden in contanten
Collateralfonds	Fonds waarin verkregen en verstrekte zekerheden (obligaties of contanten) zijn ondergebracht
Commodities	Beleggingen in goederen en grondstoffen (verbruiksartikelen)
Compliance	Handelen in overeenstemming met (in- en externe) wet- en regelgeving en integriteitsbeleid
Corporate governance	Goed ondernemerschap, gericht op (het toezien op) integer en transparant handelen en het afleggen van verantwoording daarover
Defined Benefit	Pensioensysteem waarbij de pensioentoezegging is uitgedrukt in een percentage van het laatstverdiende of gemiddelde salaris (dus een zekere uitkomst)
Defined Contribution	Pensioensysteem waarbij de pensioentoezegging bestaat uit een jaarlijkse inleg die voor rekening en risico van de pensioengerechtigde wordt belegd (dus een onzekere uitkomst)
Dekkingsgraad	De mate waarin de toegezegde pensioenverplichtingen zijn gedekt door aanwezig vermogen
Derivaten	Derivaten zijn financiële instrumenten die worden gebruikt voor het beheersen van balans- en beleggingsrisico's en het realiseren van de strategische beleggingsmix
Exposure	Marktwaaarde van een asset of in het geval van derivaten de waarde van de onderliggende asset
Future	Op de beurs verhandeld termijncontract met verplichte levering van de onderliggende waarden in de toekomst tegen een vooraf vastgestelde prijs
Hedgefondsen	Beleggingsfondsen die op basis van een vastgelegde strategie proberen een positief rendement te behalen onafhankelijk van het marktrendement. Het zijn vaak fondsen met een besloten karakter die met geleend geld opereren en gebruik maken van afgeleide producten (derivaten). Men spreekt ook wel van absolute return strategies
Human resources	Menselijk talent
Indexatie	Aanpassing van de toegezegde pensioenrechten aan de algemene loonontwikkeling in enig jaar. De indexatie is strikt voorwaardelijk
Index obligaties	Obligatie waarvan de couponbetaling gecorrigeerd wordt voor de inflatie
Inflatie	Geldontwaarding
Initial margin	Het dekkingsbedrag dat voor een futurepositie moet worden aangehouden bij het openen van een positie
Nominaal	Uitgedrukt in geldwaarde of procenten zonder rekening te houden met toekomstige loon- of prijsinflatie
Normportefeuille	De vooraf gedefinieerde samenstelling van de beleggingsportefeuille met bijbehorende benchmarks, waaraan de behaalde beleggingsrendementen achteraf worden getoetst
Optie	Het op een optiebeurs verhandelbaar recht om gedurende een bepaalde periode een bepaalde vaste hoeveelheid onderliggende waarde te kopen of te verkopen tegen een vooraf vastgestelde prijs

Overgangsrecht FPU Na afschaffing van de FPU per 1 januari 2006, is voor deelnemers die voor 1950 geboren zijn en sedert 1 april 1997 ononderbroken deelnemer van ABP zijn geweest, bij wijze van overgangsrecht de vroegere FPU grosso modo van kracht gebleven, zij het dat de betrokken deelnemers enkele maanden langer moeten doorwerken om het zelfde uitkeringsniveau te bereiken

Peer group Referentiegroep met vergelijkbare / gelijkwaardige activiteiten of producten

Private Equity Participatie in het risicodragend vermogen van niet beursgenoteerde ondernemingen

Reële rente Rente uitgedrukt in procenten, rekening houdend met toekomstige loon- of prijsinflatie

Repo Overeenkomst (repurchase order) waarbij tegen vooraf gestelde aan- of verkoopprijs en tijdstip stukken worden uitgewisseld met behoud van economisch risico

Samenvallende diensttijd Diensttijd gelijktijdig door deelnemer en partner opgebouwd

Slapers Deelnemers van een pensioenfonds die niet langer bij dit fonds pensioenrechten opbouwen

Spread Het rendementsverschil tussen twee vermogenstitels

Tracking error Het verschil in rendement tussen de portefeuille en de benchmark

Vastgoedfondsen Een beleggingsfonds waarvan het kapitaal is belegd in vastgoed

Vastrentende waarden Beleggingen met een vaste looptijd en een overeengekomen plan van rente en aflossing, zoals onderhandse leningen, obligaties en hypothecaire leningen

Vereiste dekkingsgraad De vereiste dekkingsgraad is de dekkingsgraad waarbij juist voldoende overdekking aanwezig is, zodat er net geen sprake is van een reservetekort

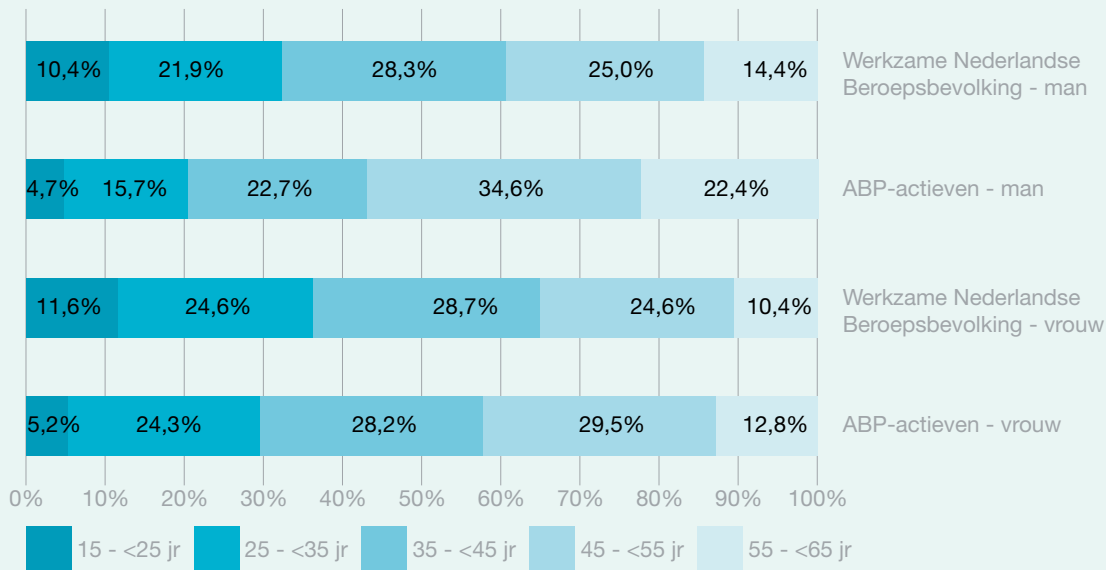
WGA-hiaat Hiaat in de WGA uitkering voor mensen met een inkomen dat hoger is dan het wettelijk maximum dagloon. Per 1 januari 2007 is dit gerepareerd.

Zakelijke waarden Aandelen, private equity, commodities en onroerend goed

Z-score Een maatstaf die het verschil meet tussen het feitelijk behaald rendement en het rendement van de vooraf gedefinieerde normportefeuille, rekening houdend met kosten. De Z-score is één van de criteria op grond waarvan eventueel kan worden afgezien van de verplichte deelneming in een bedrijfstakpensioenfonds

Statistische bijlage deelnemerspopulatie

1 Procentuele verdeling werkzame Nederlandse beroepsbevolking en ABP-actieven naar leeftijdsklasse ultimo 2007

De actievenpopulatie van het ABP is duidelijk grijzer dan die van de beroepsbevolking. De groei van het overheidsapparaat in de zeventiger jaren is daar debet aan.

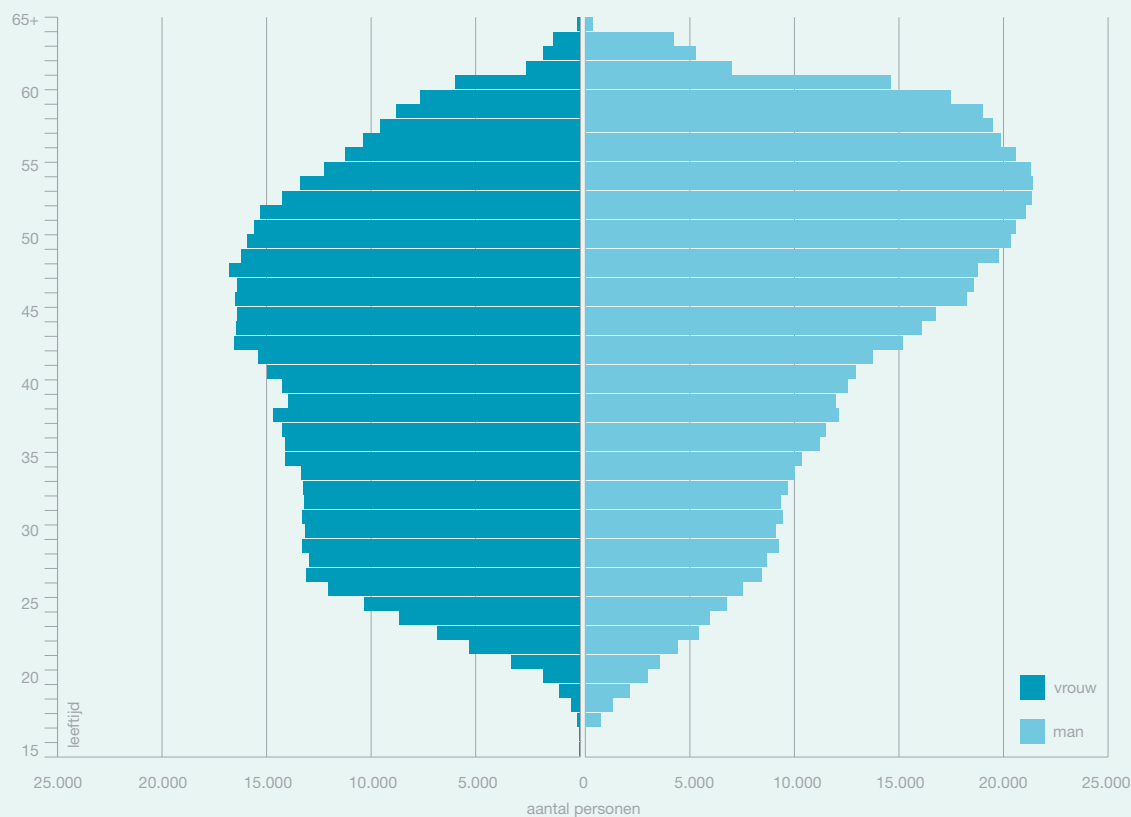
Zo bedraagt het procentuele aandeel van de jongste leeftijdsklasse minder dan de helft van het aandeel bij de Nederlandse beroepsbevolking.

Bij de tweede en de derde leeftijdsklasse is het verschil ook aanwezig, echter niet zo groot. Vooral bij de vrouwen is het verschil klein.

Aan de andere kant van de leeftijdsverdeling zijn de twee oudste leeftijdsklassen relatief sterker vertegenwoordigd bij de ABP-populatie in vergelijking met de Nederlandse beroepsbevolking. Vooral bij de mannen is dit verschil opvallend.

De informatie met betrekking tot de werkzame Nederlandse beroepsbevolking is afkomstig van CBS Statline.

2 Leeftijdverdeling actieven ultimo 2007 - aantal personen

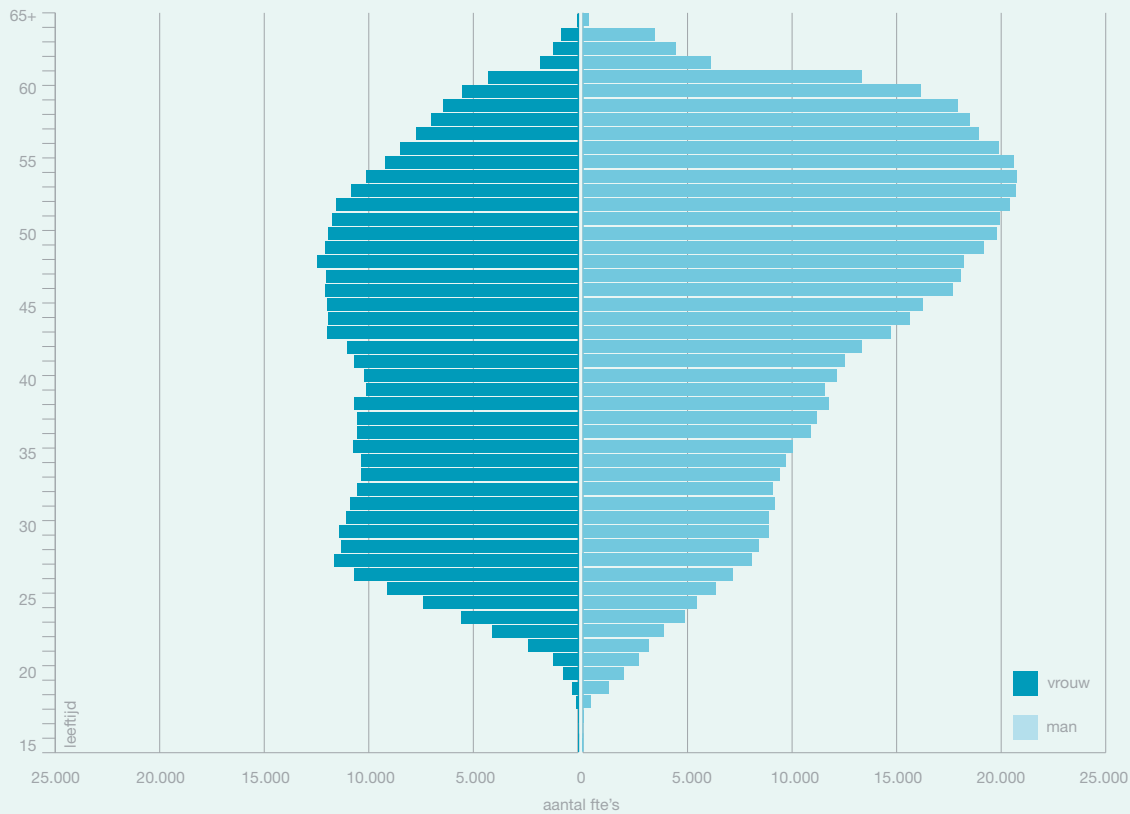
3 Beloop van het aantal actieven naar leeftijdsklasse en geslacht - aantal personen

lftklasse	2007		2006		2005		2004		2003	
	man	vrouw	man	vrouw	man	vrouw	man	vrouw	man	vrouw
15-<25 jr	26.181	27.389	25.159	25.836	24.758	25.789	24.872	27.013	27.808	29.800
25-<35 jr	88.216	128.160	88.671	126.548	90.395	125.622	92.362	125.400	94.233	125.319
35-<45 jr	127.707	148.965	133.173	148.443	139.622	148.766	146.239	148.935	151.562	148.571
45-<55 jr	197.000	156.994	201.984	152.773	205.214	148.243	207.949	143.005	210.730	137.007
>=55 jr	149.212	71.662	138.694	64.559	134.293	59.576	138.615	58.240	134.385	53.555
totaal	588.316	533.170	587.681	518.159	594.282	507.996	610.037	502.593	618.718	494.252

Gedurende de afgelopen jaren is het aantal actieve mannen teruggelopen met 5,2 procent, terwijl het aantal actieve vrouwen met 7,3 procent is gestegen. De man/vrouw-verhouding is dus veranderd. Ultimo 2007 is het aandeel mannen 52,5 procent tegen 55,6 procent ultimo 2003.

De vergrijzing is voor beide geslachten zichtbaar in een toename van het aandeel van de hoogste twee leeftijdsklassen. De relatieve aantallen in deze klassen zijn gestegen van 55,8 procent naar 58,8 procent voor de mannen en 38,6 procent naar 42,9 procent voor de vrouwen.

4 Leeftijdsverdeling actieven ultimo 2007 - aantal fte's

5 Beloop van het aantal actieven naar leeftijdsklasse en geslacht - aantal fulltime equivalenten

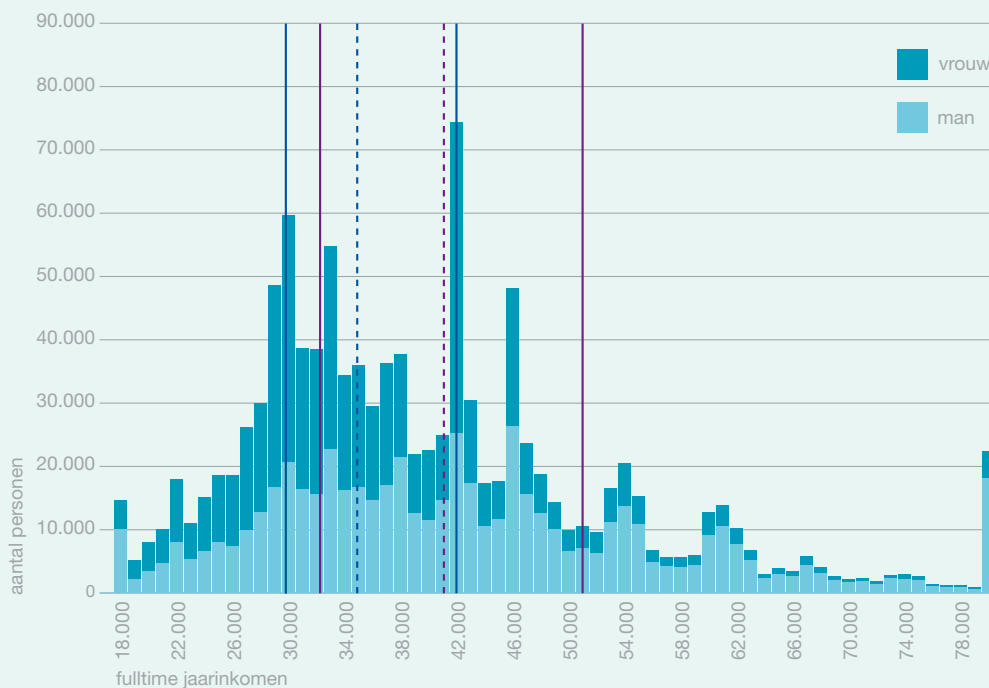
lftklasse	2007		2006		2005		2004		2003	
	man	vrouw	man	vrouw	man	vrouw	man	vrouw	man	vrouw
15-<25 jr	23.535	22.026	22.746	20.489	22.130	20.191	22.609	22.367	25.233	25.010
25-<35 jr	85.212	107.981	85.038	105.840	85.562	103.576	88.031	104.038	90.648	104.861
35-<45 jr	123.815	109.124	128.577	107.368	133.429	105.128	140.264	105.200	146.227	105.609
45-<55 jr	191.211	117.388	195.268	113.053	195.801	107.264	198.731	103.788	202.207	100.383
>=55 jr	139.689	53.169	126.516	47.349	123.833	41.893	123.149	39.296	119.331	35.814
totaal	563.462	409.688	558.145	394.100	560.755	378.052	572.785	374.689	583.646	371.677

Door de aantallen fulltime-equivalenten te delen door de aantallen personen kan een gemiddeld fulltime-equivalent worden berekend.

Dit gemiddelde fulltime-equivalent bedraagt voor de mannen 0,96 (2007), voor de vrouwen is dit equivalent 0,77. Over de jaren heen zijn deze equivalenten vrij stabiel.

Tussen de leeftijdsklassen zijn er wel verschillen in de gemiddelde fte's.

6 Verdeling van de actieven ultimo 2007 naar fulltime jaarinkomen, ingedeeld in kwartielen

De verdeling van de actieven kent enkele pieken die veroorzaakt worden door concentraties van personen in bepaalde salarisschalen. Met name bij de vrouwen is dit goed te zien.

In de grafiek is de verdeling naar geslacht opgenomen. Ook de kwartielen zijn voor mannen en vrouwen apart aangegeven. De middelste kwartielgrens - de mediaan - verdeelt de populatie in twee gelijke delen. De mediaan van de mannen (paars gestippelde lijn) ligt dichtbij de derde kwartielgrens van de vrouwen (blauwe lijn rechts in de grafiek).

7 Gemiddelde opgebouwde diensttijd en aantal actieven ultimo 2007

leeftijdsklasse	gemiddelde diensttijd			aantal personen		
	man	vrouw	totaal	man	vrouw	totaal
15-<20	0,94	0,65	0,85	3.808	1.557	5.365
20-<25	2,33	1,49	1,88	22.373	25.832	48.205
25-<30	3,96	3,61	3,75	40.643	61.812	102.455
30-<35	6,57	6,10	6,30	47.573	66.348	113.921
35-<40	9,60	7,90	8,66	57.139	71.246	128.385
40-<45	14,56	10,62	12,50	70.568	77.719	148.287
45-<50	20,21	13,15	16,88	92.180	82.418	174.598
50-<55	25,33	15,28	21,16	104.820	74.576	179.396
55-<60	29,80	16,83	25,36	100.290	52.283	152.573
>=60	32,12	18,19	28,19	48.922	19.379	68.301
totaal	19,01	10,34	14,89	588.316	533.170	1.121.486

Uit de tabel blijkt dat vrouwen aanzienlijk minder opgebouwde diensttijd kennen dan mannen. Dit wordt mogelijk veroorzaakt door het werken in deeltijd - dat relatief vaker bij vrouwen voorkomt dan bij mannen - alsmede de onderbrekingen van de carrière vanwege gewijzigde gezinssamenstelling.

8 Procentuele verdeling van het aantal personen naar uitkeringsklasse per soort uitkering

Ouderdomspensioen

	2007		2006		2005		2004		2003	
	man	vrouw	man	vrouw	man	vrouw	man	vrouw	man	vrouw
aantal pers.	256.469	124.941	249.152	119.311	242.792	114.564	237.182	109.746	232.769	105.171
uitkerings- <5	24,3%	58,2%	25,4%	59,1%	26,0%	59,4%	26,6%	59,5%	27,8%	59,9%
klasse 5-<10	21,1%	18,5%	21,9%	18,6%	22,3%	18,4%	22,6%	18,4%	23,0%	18,5%
(* € 1.000) 10-<20	28,7%	17,9%	28,9%	17,4%	28,6%	17,4%	28,5%	17,3%	28,4%	17,2%
20-<30	16,4%	4,4%	15,4%	3,9%	14,9%	3,9%	14,3%	3,8%	13,6%	3,7%
30-<40	6,3%	0,9%	5,6%	0,8%	5,4%	0,8%	5,2%	0,8%	4,7%	0,6%
>=40	3,3%	0,2%	2,9%	0,2%	2,8%	0,2%	2,8%	0,2%	2,5%	0,1%

Het uitkeringsbedrag waarop de klasse-indeling gebaseerd is betreft alleen het aanvullende pensioen (het zogenaamde tweede-pijlerpensioen). De AOW-uitkering is niet meegenomen.

Nabestaandenpensioen

	2007		2006		2005		2004		2003	
	man	vrouw	man	vrouw	man	vrouw	man	vrouw	man	vrouw
aantal pers.	20.228	177.571	19.566	176.588	18.678	176.074	17.907	175.315	16.990	174.238
uitkerings- <2,5	53,3%	22,0%	55,1%	22,9%	55,5%	23,2%	56,0%	23,6%	57,6%	24,4%
klasse 2,5-<5	21,9%	22,1%	21,5%	23,0%	21,6%	23,2%	21,7%	23,4%	21,7%	23,9%
(* € 1.000) 5-<10	14,3%	25,5%	13,8%	25,3%	13,8%	25,3%	13,8%	25,3%	13,1%	25,2%
10-<15	6,0%	14,4%	5,6%	14,0%	5,4%	13,8%	5,0%	13,6%	4,7%	13,3%
15-<20	2,7%	7,8%	2,5%	7,5%	2,3%	7,4%	2,3%	7,2%	1,9%	6,9%
>=20	1,8%	8,1%	1,5%	7,3%	1,4%	7,1%	1,3%	6,9%	1,1%	6,3%

Vanwege concentratie in de lagere uitkeringsklasse is de klasse-indeling anders dan bij de ouderdomspensioenen.

Invalideits-/arbeidsongeschiktheidspensioen

	2007		2006		2005		2004		2003	
	man	vrouw	man	vrouw	man	vrouw	man	vrouw	man	vrouw
aantal pers.	34.251	40.223	36.301	41.596	38.476	43.369	40.302	44.597	40.730	44.335
uitkerings- <2,5	36,9%	58,3%	41,7%	62,7%	39,6%	61,0%	40,7%	61,4%	45,4%	66,1%
klasse 2,5-<5	24,3%	23,6%	22,2%	21,3%	23,3%	22,5%	23,3%	22,4%	21,2%	19,6%
(* € 1.000) 5-<7,5	13,5%	10,0%	12,6%	8,8%	13,0%	9,1%	12,7%	9,0%	11,7%	7,9%
7,5-<10	7,9%	3,9%	7,5%	3,4%	7,5%	3,5%	7,4%	3,4%	7,1%	3,1%
10-<20	14,3%	3,8%	13,3%	3,4%	13,7%	3,5%	13,1%	3,3%	12,1%	2,9%
>=20	3,0%	0,5%	2,8%	0,4%	2,8%	0,4%	2,7%	0,4%	2,5%	0,3%

Het arbeidsongeschiktheidspensioen kent een nog sterkere concentratie in de lagere uitkeringsklassen. Ook hier speelt het aanvullende karakter van de uitkering een rol, de uitkering vult de WAO/WIA aan. Vanaf 2007 is naast het AOP ook het AAOP (ABP arbeidsongeschiktheidspensioen) in de cijfers opgenomen (het gaat om ruim 850 personen).

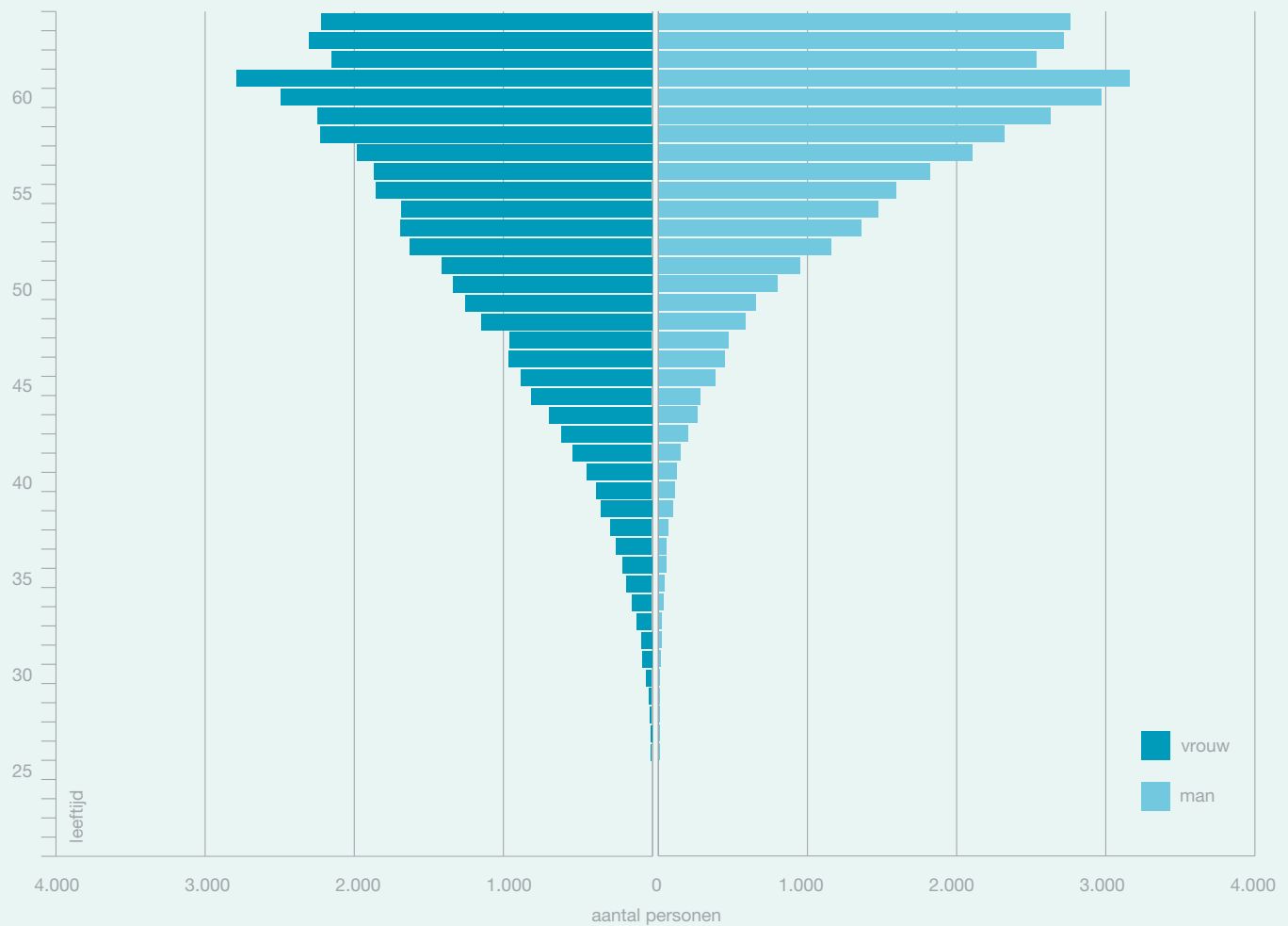
Flexibel Pensioen en Uittreden

	2007		2006		2005		2004		2003	
	man	vrouw	man	vrouw	man	vrouw	man	vrouw	man	vrouw
aantal pers.	64.099	24.535	67.572	25.252	67.924	25.032	52.746	19.128	45.186	16.396
uitkerings- <5	4,6%	16,0%	4,6%	16,8%	4,2%	17,3%	3,5%	17,5%	3,2%	18,6%
klasse 5-<10	11,4%	21,5%	11,7%	21,8%	11,1%	22,2%	9,5%	23,4%	9,5%	25,0%
(* € 1.000) 10-<20	16,8%	27,3%	16,1%	27,8%	16,5%	28,9%	16,7%	29,9%	21,5%	30,8%
20-<30	21,7%	17,5%	23,6%	18,1%	25,7%	17,9%	28,2%	16,6%	31,1%	16,9%
30-<40	19,6%	10,8%	19,5%	9,6%	19,5%	8,6%	20,8%	8,6%	19,8%	6,2%
>=40	26,0%	6,8%	24,5%	6,0%	23,0%	5,1%	21,3%	4,0%	15,0%	2,5%

De uitkering van de vervroegd gepensioneerden is van een andere aard dan de andere uitkeringen.

Dit is namelijk een inkomensvervangende uitkering, er is geen aanvullend aspect.

9 Leeftijdverdeling personen met invaliditeits-/arbeidsongeschiktheidspensioen ultimo 2007

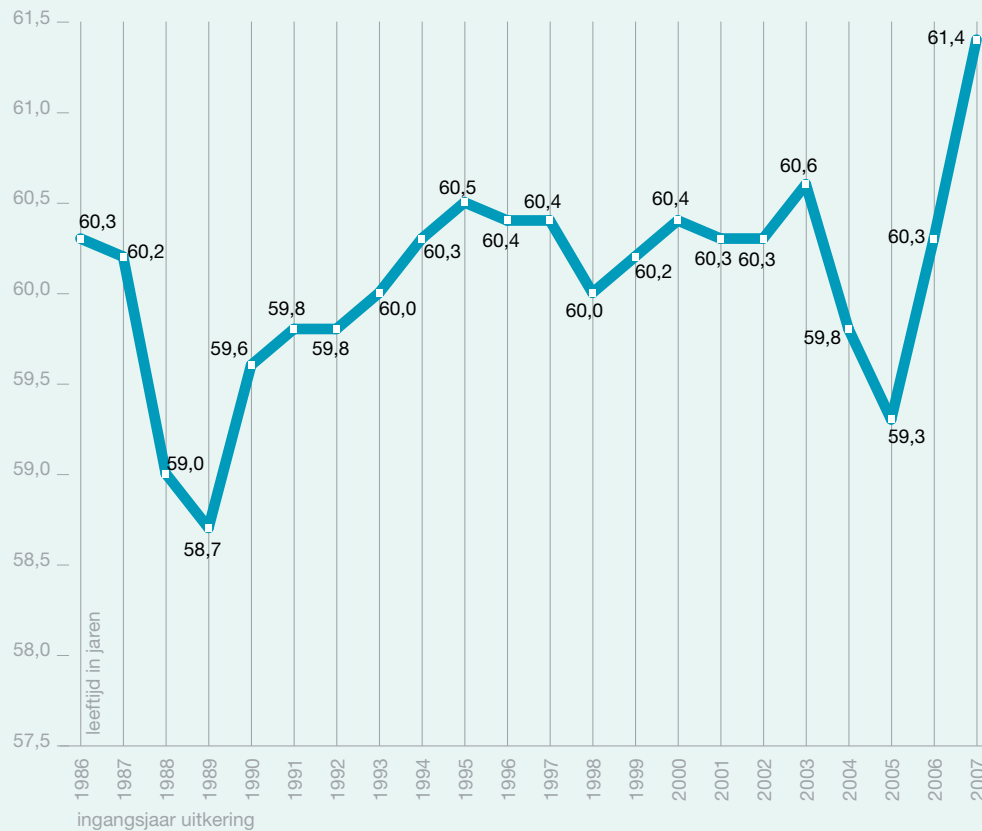
Het bestand van invaliditeits-/arbeidsongeschiktheidspensioen is sterk verouderd. Verder komen er meer vrouwen voor dan mannen. Dit geldt vooral voor de jongere leeftijden. Vanaf 55 jaar zijn de mannen in de meerderheid.

Naar verwachting zal deze populatie in de komende jaren sterk afnemen vooral vanwege de scheve leeftijdsopbouw en de strengere eisen die aan nieuwe instroom worden gesteld.

10 Beloop van het aantal personen met invaliditeits-/arbeidsongeschiktheidspensioen naar leeftijdsklasse en geslacht

lfkklasse	2007		2006		2005		2004		2003	
	man	vrouw	man	vrouw	man	vrouw	man	vrouw	man	vrouw
15-<25 jr	2	7	2	8	2	20	1	26	1	21
25-<35 jr	114	619	141	758	176	962	222	1.195	211	1.265
35-<45 jr	1.341	4.466	1.571	4.977	1.899	5.723	2.137	6.300	2.225	6.465
45-<55 jr	8.215	12.964	9.095	13.561	10.165	14.263	11.262	14.694	11.587	14.560
>=55 jr	24.579	22.167	25.492	22.292	26.234	22.401	26.680	22.382	26.706	22.024
totaal	34.251	40.223	36.301	41.596	38.476	43.369	40.302	44.597	40.730	44.335

11 Gemiddelde uittreedleeftijd in verband met vervroegde uittreding

Vóór 1997 heeft vervroegde uittreding alleen maar betrekking op Vut.

Vanaf 1 april 1997 is de regeling vervangen door FPU en in de jaren vanaf 1997 verandert de samenstelling van de populatie ten gunste van de FPU'ers.

In 1988 en 1989 hebben maatregelen om deeltijd-uitstroom in de sector onderwijs te bevorderen hun verlagende invloed op de gemiddelde uittreedleeftijd. Dit betreft de zogenaamde DOP (doorstroming onderwijzend personeel) regeling.

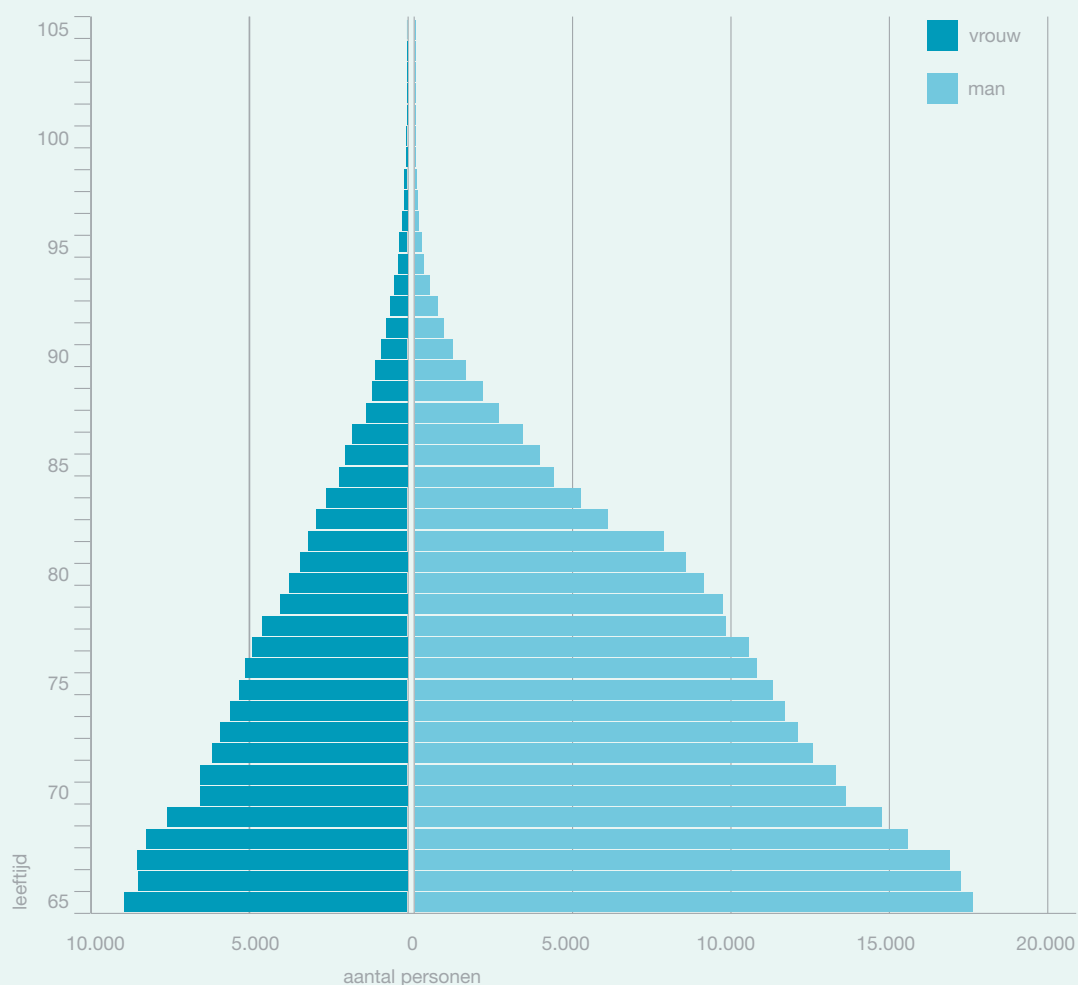
In het FPU-tijdperk vallen de jaren 2004 en 2005 op door een daling van de uittreedleeftijd: dit wordt met name veroorzaakt doordat veel werkgevers regelingen hebben getroffen om ouderen uit te laten stromen anticiperend op het kabinetsbeleid om langer doorwerken te stimuleren. De effecten van de gewijzigde regelgeving komen duidelijk tot uiting in de stijging van de gemiddelde uittreedleeftijd in de afgelopen twee jaren.

12 Beloop van het aantal personen met fpu naar leeftijd en geslacht

leeftijd	2007		2006		2005		2004		2003	
	man	vrouw	man	vrouw	man	vrouw	man	vrouw	man	vrouw
ultimo										
55	0	0	0	0	1.640	655	654	296	679	254
56	0	0	1.793	712	2.245	899	1.207	543	1.172	541
57	1.785	710	2.916	1.205	3.149	1.261	2.502	988	1.707	866
58	3.111	1.389	3.981	1.595	5.430	1.990	3.521	1.495	1.674	799
59	4.231	1.831	6.323	2.403	7.078	2.778	2.909	1.262	2.248	1.084
60	7.813	2.771	9.287	3.264	6.263	2.270	4.887	1.702	3.913	1.373
61	11.494	4.367	8.432	3.170	9.803	3.546	8.191	2.891	6.976	2.468
62	10.461	3.996	11.524	4.250	11.326	4.175	9.573	3.375	9.031	3.057
63	12.274	4.592	11.945	4.478	10.584	3.868	9.536	3.267	9.031	3.023
64	11.977	4.542	10.628	3.899	9.608	3.340	9.143	3.085	8.163	2.739
65	953	337	743	276	798	250	623	224	592	192
totaal	64.099	24.535	67.572	25.252	67.924	25.032	52.746	19.128	45.186	16.396

Ouderdomspensioen gaat in op de 1e van de maand volgend op 65 jaar worden, vandaar dat er een kleine groep FPU'ers van de leeftijd 65 voorkomt.

13 Leeftijdsverdeling ouderdomsgepensioneerden ultimo 2007

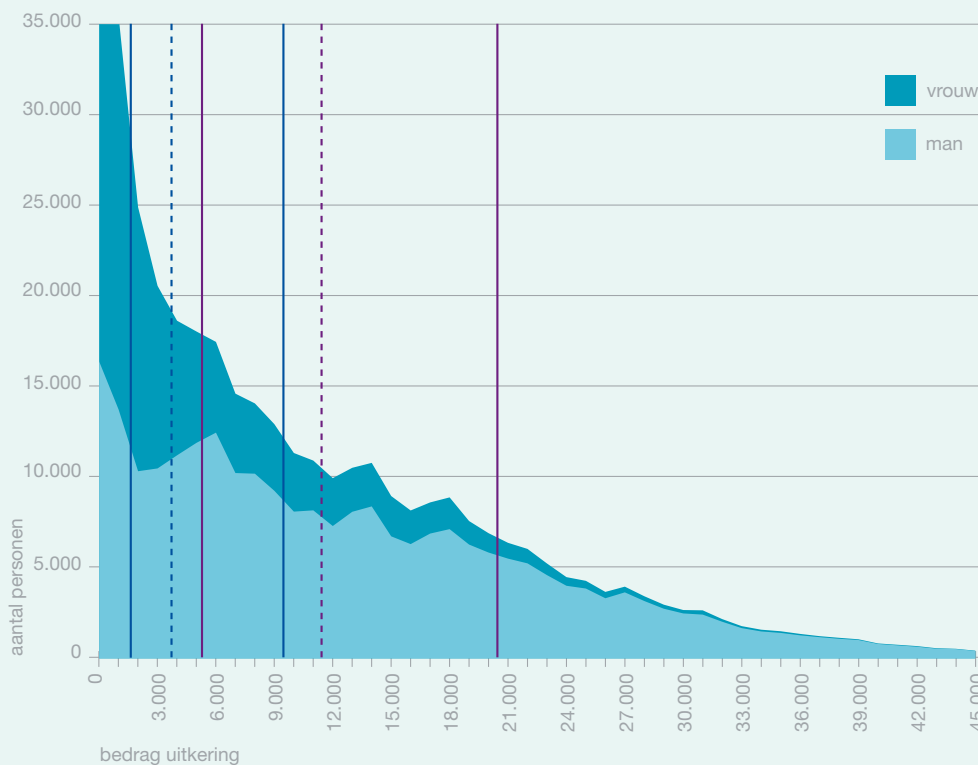
De populatie ouderdomsgepensioneerden bestaat voor het grootste deel uit mannen, er zijn ruim twee maal zoveel mannen als vrouwen.

In de oudste leeftijden echter neemt het aandeel vrouwen toe. Dit wordt veroorzaakt door de langere levensverwachting van vrouwen.

14 Beloop van het aantal personen met ouderdomspensioen naar leeftijdsklasse en geslacht

lfklasse	2007		2006		2005		2004		2003	
	man	vrouw	man	vrouw	man	vrouw	man	vrouw	man	vrouw
65-<70 jr	82.076	41.796	77.999	39.225	75.177	37.595	72.190	35.611	70.313	33.762
70-<75 jr	63.243	30.783	62.471	29.892	61.743	29.001	61.849	28.256	61.978	27.529
75-<80 jr	52.149	23.915	52.474	22.981	52.918	21.876	53.317	20.753	52.606	19.784
80-<85 jr	36.839	15.649	34.948	14.867	32.884	14.322	31.047	13.781	30.214	12.980
85-<90 jr	16.493	8.303	16.002	8.036	15.170	7.643	14.188	7.239	13.490	7.127
90-<95 jr	4.890	3.489	4.533	3.353	4.253	3.228	4.011	3.243	3.622	3.171
95-<100 jr	733	914	685	877	605	817	534	780	500	741
>=100 jr	46	92	40	80	42	82	46	83	46	77
totaal	256.469	124.941	249.152	119.311	242.792	114.564	237.182	109.746	232.769	105.171

15 Verdeling van de ouderdomsgepensioneerden naar uitkeringsbedrag, ingedeeld in kwartielen

De uitkeringsverdeling heeft een ander karakter dan de inkomensverdeling bij de actieven omdat het het tweede-pijlerpensioen betreft. Het pensioen vormt een aanvulling op de AOW.

Vanwege de scheefheid van de verdeling worden de kwartielen steeds breder.

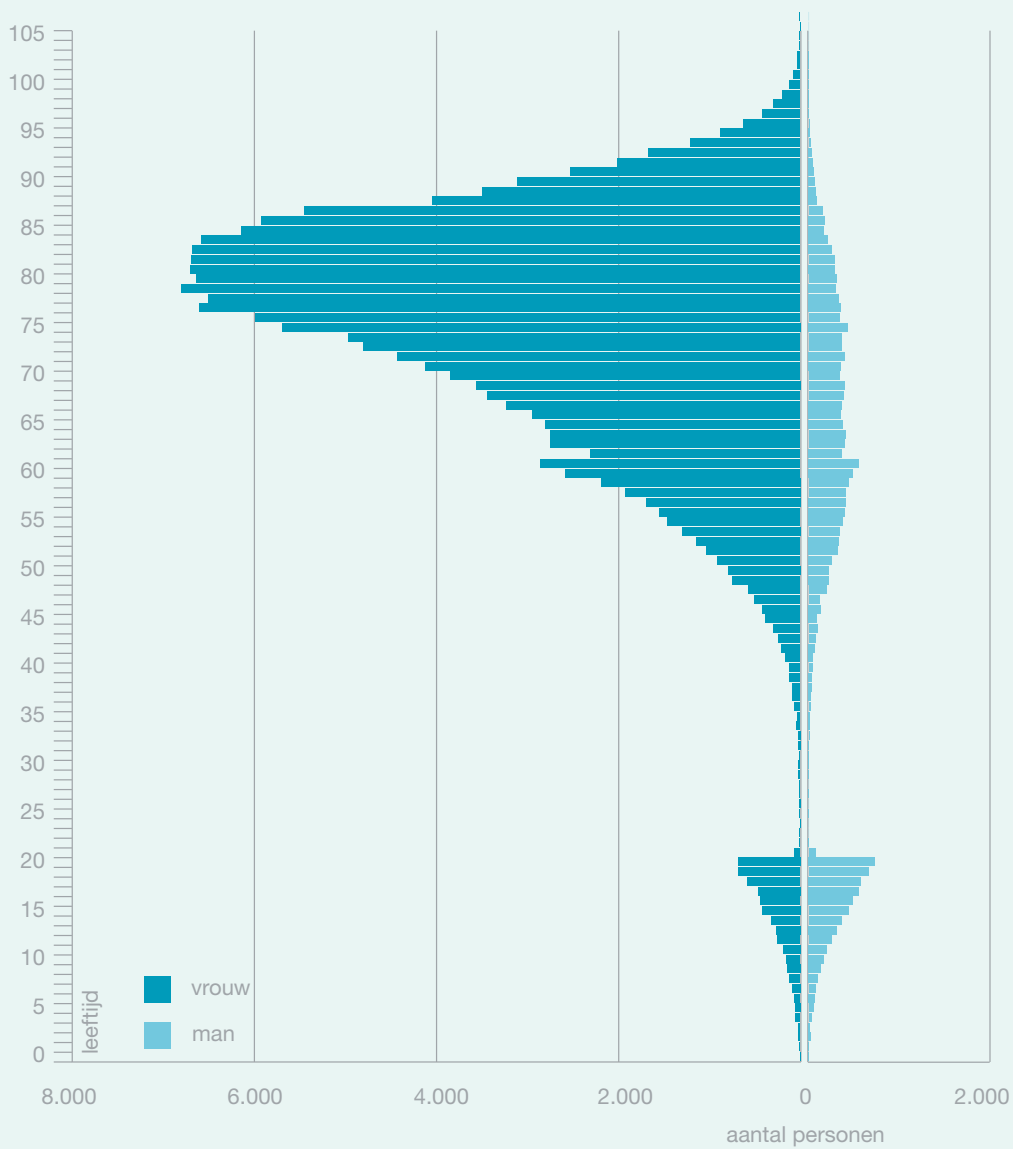
De mediaan (tweede kwartielgrens) ligt voor de mannen bij circa € 11.500 (paars gestippelde lijn) en voor de vrouwen bij € 3.700 (blauw gestippelde lijn).

16 Beloop van het aantal personen met nabestaanden-/wezenpensioen naar leeftijdsklasse en geslacht

lftklasse	2007		2006		2005		2004		2003	
	man	vrouw	man	vrouw	man	vrouw	man	vrouw	man	vrouw
0-<10	516	558	559	572	602	562	614	578	649	627
10-<20	4.037	3.734	4.153	3.851	4.108	3.873	4.158	3.875	4.145	3.876
20-<30	818	794	826	806	809	785	808	814	756	747
30-<40	169	480	171	497	171	536	173	590	174	640
40-<50	1.104	3.607	1.160	3.836	1.177	4.030	1.221	4.258	1.230	4.392
50-<60	3.533	13.979	3.452	14.430	3.346	14.885	3.088	14.805	2.817	14.756
60-<70	4.121	29.185	3.700	28.571	3.260	27.828	3.109	27.888	2.858	27.959
70-<80	3.613	53.745	3.448	54.605	3.262	55.697	3.022	56.487	2.851	57.367
80-<90	2.039	58.326	1.840	57.017	1.706	55.933	1.508	54.622	1.329	53.175
90-<100	274	12.900	251	12.171	232	11.729	205	11.177	181	10.500
>=100	4	263	6	232	5	216	1	221	-	199
totaal	20.228	177.571	19.566	176.588	18.678	176.074	17.907	175.315	16.990	174.238

De hogere leeftijdsverwachting van de bevolking komt naar voren in de toename van de aantallen personen in de hoogste leeftijdsklassen.

17 Leeftijdsverdeling nabestaanden- en wezengepensioneerden ultimo 2007

Van de personen met nabestaandenpensioen is 90 procent vrouw.

Eenzijds komt dit doordat van de oudere generaties de man meestal kostwinner was, anderzijds bestaat het weduwnaarspensioen pas sinds 1989.

Voor de wezen geldt dat het aandeel mannen ongeveer even groot is als dat van de vrouwen.

Omdat het wezenpensioen eindigt op de 1e van de maand na 21 jaar worden komt er een klein aantal wezenpensioenen van de leeftijd 21 jaar voor.

Uitgave

ABP
Postbus 4911, 6401 JS Heerlen
Oude Lindestraat 70, 6411 EJ Heerlen
Telefoon (045) 5798100
Fax (045) 5792194
E-mail: concern.communicatie@abp.nl

Vormgeving

APG Grafische Vormgeving

Fotografie

Sidney/Zefa/Corbis
Marco Okhuizen/Hollandse Hoogte
British Antarctic Survey/Science Photo Library
Phillipe Lissac/Godong/Corbis
Ron Giling/Lineair
Pim Ras/Hollandse Hoogte
Jan van IJken/Hollandse Hoogte

Druk- en bindwerk

Roto Smeets GrafServices Eindhoven

Heerlen, 2008 ABP

